

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul VI, nr. 3 (63), martie 2022 • Apare lunar

24 pagini

ANA BLANDIANA

**La aniversare.
Despre suferință, despre rezistență...**
Elisabeta POP

p. 5

IOAN ADAM

În umbra celulei și a istoriei
p. 9-10

VICTORIA DRAGU-DIMITRIU

Cenacurile lui Alexandru C. Cuza
p. 14-15

Hotarul

Caut începutul răului
Cum căutam în copilărie marginile ploii.
Alergam din toate puterile să găsesc
Locul în care
Să mă așez pe pământ să contemplu
De-o parte ploaia, de-o parte neploaia.
Dar întotdeauna ploaia-nceta înainte
De a-i descoperi hotarele
Și reîncepea înainte
De-a ști până unde-i seninul.
Degeaba am crescut.
Din toate puterile
Alerg și acum să găsesc locul unde
Să mă așez pe pământ să contemplu
Linia care desparte răul de bine.
Dar întotdeauna răul încetează-nainte
De a-i descoperi hotarul
Și reîncepe-nainte
De-a ști până unde e binele.
Eu caut începutul răului
Pe acest pământ
Înnorat și-nsoit
Rând pe rând.

Ana Blandiana

Liviu Ioan STOICIU

Zădărnice

3

Constantin COROIU

„Et in Asia ego...”

4

Gellu DORIAN

Războiul din tranșee...

4

Mihaela GRĂDINARIU

„Lampagiu de maci” și de inimi

6

Carmelia LEONTE

Poesis. Lumea se înclină

7

Adrian ALUI GHEORGHE

Breviar editorial

12

Al. CISTELECAN

Istoria poeziei basarabene. Cursul scurt

13

Christian CRĂCIUN

Psihologie și literatură

16

Constantin CUBLEȘAN

Poet în Honolulu (Ștefan Baciuc)

18

Adrian Dinu RACHIERU

Sorin Titel și „Simțul vieții” (III)

19

Victor DURNEA

„Tribuna poporului” (Arad)

22-23

Constantin PRICOP

Importul constructelor sociale

24

„Avem nevoie de Star Peace, nu de Star Wars.” – Mihail Gorbaciov

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Ioan Răducea, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU, Zădărnice 3

Nicolae PANAITE, Semne și înfățișări 3

Constantin COROIU, „Et in Asia ego...” 4

Gellu DORIAN, Războiul din tranșee și cel din adăposturile
Facebook 4

Elisabeta POP, Ana Blandiana – Despre suferință, despre rezis-
tență... 5

Mihaela GRĂDINARIU, „Lampagiu de maci” și de inimi 6

Ioan ȚICALO, O călătorie înghesuită 6

Carmelia LEONTE, *Poesis*, Lumea se înclină 7

George BĂDĂRĂU, Ion Cristofor – „Poeme canibale” 8

Ioan ADAM, În umbra celulei și a istoriei 9

Oana Mioara ARHIP, Halou în unghiuri 11

Rodica POPEL, Poate s-o fi obosit 11

Adrian ALUI GHEORGHE, Breviar editorial 12

Al. CISTELECAN, Istoria poeziei basarabene. Cursul scurt 13

Dan Bogdan HANU, Post(st)ări (secțiuni contemplative prin
actualitatea de proximitate) 13

Victoria DRAGU-DIMITRIU, Cenușurile lui Alexandru C. Cuza 14

Christian CRĂCIUN, Psihologie și literatură 16

Dorian OBREJA, Valentin Nicolîțov, „Trei decenii în spirit haiku” 17

Daniel Ștefan POCOVNICU, O retorică a citatului 17

Constantin CUBLEȘAN, Poet în Honolulu, (Ștefan Baci) 18

Adrian Dinu RACHIERU, Sorin Titel și „Simțul vieții” (III) 19

Nicolae BUSUIOC, Despre domnul F.F., cavalier al cuvântului 20

Ioan RĂDUCEA, Împăcarea în duh 20

Ionel BOSTAN, Zăbovirea sufletului pe pământ 21

Flavius PARASCHIV, Coda 21

Victor DURNEA, „Tribuna poporului” (Arad) 22

Constantin PRICOP, Civilizația... la zi 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com;
www: exprescultural.ro
facebook.com / expres.cultural
ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista
pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS
Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din
strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

**84 lei / an + 24 lei taxe poștale,
42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.**

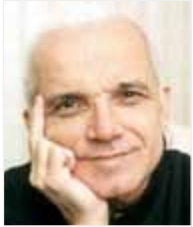
Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată
adresa poștală completă și perioada de abonare.

**Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale Olgăi Pilyugina - artist tapisier ucrainean**

*** Responsabilitatea asupra conținutului
textelor revine în întregime autorilor.**

*** Rugăm colaboratorii să ne trimită textele doar
pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com, până
pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să
aibă maximum 7000 de caractere
și să fie în format Word.**

[dtp: valicirca@gmail.com](mailto:dtp:valicirca@gmail.com)

Liviu Ioan STOICIU

Zădărnicie

Nu au ajuns doi ani de teroare a noului coronavirus, care a dat lumea peste cap: cine și ce n-a avut de suferit dramatic? Economia, finanțele, educația, turismul mondial au fost afectate radical, în rău; e jale. Ne mai trebuia pe cap acum, la finalul „pandemiei”, și teroarea unui război la graniță, să capotăm fizic. Spectrul declanșării unui nou război mondial, pe mine, unul, mă blochează mental. Nu fac față niciunei tragedii. Moartea fără chip e noua vedetă a acestor vremuri fără viitor, intrăm în al treilea an de dezastru psihic și moral. Eu nu mai suport stresul cotidian generalizat, aștept în fiecare zi să mă prăbușesc. Dacă în fața noului coronavirus am avut o poziție retractilă, apărându-mă intuitiv, bazat exclusiv pe imunitatea naturală, în fața războiului mă simt total vulnerabil. Nu mai sunt în stare să mă concentrez la nimic. Parcă îmi simulez prezența. De doi ani masa de scris și de citit a ajuns o iluzie, o fantasmă, un simulacru, o aparență deșartă. Iar, de când a început războiul de la graniță, sunt total confuz, rămas cum sunt fără nicio perspectivă. Când scriu aceste rânduri descopăr că nu numai eu sunt pus la pământ, emotiv. Un critic tânăr extraordinar, de mare tărie sufletească (să rămân doar la un exemplu), Daniel Cristea-Enache mărturisea, ieri, pe contul lui Facebook: *Eu care credeam că pot scrie în orice condiții... m-am dezumflat, de când a început invazia rusă, ca o minge spartă. Când văd atâta suferință produsă de acest război odios, chiar nu-mi arde de scris nimic. Felicitări jurnaliștilor care pot scrie cu suferința altora în față. Eu nu pot, fiindcă sunt realmente bolnav de empatie și fiindcă pentru mine scrisul înseamnă și stil — iar în condițiile astea, stilul „critic” nu mai înseamnă nimic pentru mine. O să învăț din nou să scriu, aruncându-mi stilul „vechi” pe geam...* Să nu-mi iau câmpii, încerc în fiecare zi de când a început războiul acesta din Ucraina (cu care probabil că ne vom învăța să trăim, fiindcă se anunță a fi de durată, bat în lemn, cum ne-am învățat să trăim cu noul coronavirus) să-mi distrag atenția de la el. Cum? Citind literatură (și, din obligație, scriind slab).

Îmi voi distra atenția de la pandemie (aflată la final) și de la războiul de la graniță (aflat la început) și acum, scriind aici. Să fiu bine înțeles: îmi distrag atenția fiindcă n-am nici o vină că mai sunt în viață și am prins asemenea vremuri urâte, că toate nenorocirile și nefericirile lumii au venit peste mine fără să le fi provocat eu; lasă că nu am motive să mă justific de ce am asemenea reacție pasivă, nonviolentă, de resemnare contemplativă. Eu îmi doresc să fie tot timpul pace și echilibru în natură, stabilitate, o bună conviețuire a lumii. E normal să fiu azi atât de dărmat sufletește... Apropo de război și de lumea literară de la noi. Rămâne pentru mine o enigmă nedezlegată războiul „tăcut” al promoțiilor literare tinere (începând cu anii 2000) împotriva scriitorilor noștri profesioniști de certă valoare (membri ai Uniunii Scriitorilor, unii aleși statutar în fruntea Uniunii și a filialelor ei) care au scris și publicat până să apară ele, aceste promoții. Altfel, noi promoții promovate critic taman de cei pe care îi contestă azi, mulți dintre ei premiați de Uniunea Scriitorilor (unii critici douămiiști aveau chiar rubrici în săptămânalul *România literară* condus de Nicolae Manolescu, pe care azi douămiiștii îl blamează în modul cel mai rușinos cu putință). Inclusiv eu i-am premiat, aflat în diferite jurii (poetici și critici douămiiști, ajunși „lideri” între timp) și am devenit dușmanul lor. Fractura s-a produs după nouăzeciști, începând cu

douămiiștii (poate chiar membrii cenaclului bucureștean Fracturi a dat tonul fracturii dintre generații, cenaclu condus de Marius Ianuș, azi poet spășit, care și-a recuzat întreaga operă lirică „spurcată la gură”; el a scos o revistă care înjura scriitorii „consacrați” și ridica în slăvi plutoane de noi veniți, care între timp n-au confirmat; cenaclul acesta cuprindea poeți și critici, avea un „manifest fracturist” sfidător, inclement față de literatura română originală). Încerc să înțeleg de ce a apărut „fractura” între generații, totuși. Să fie de vină distanțarea celor doi mari critici, care au dominat literatura română până în anii 2000, Eugen Simion și Nicolae Manolescu? Nu știu, s-au distanțat din motive politice? Eugen Simion era „apolitic de stânga” și Nicolae Manolescu liberal? Eugen Simion i-a cultivat pe tinerii critici de valoare ce aveau să demisioneze la un moment dat din Uniunea Scriitorilor (intrând în conflict cu Nicolae Manolescu; odată ce îi erau fideli „ideologic” lui Eugen Simion), angajându-i la filialele Academiei Române din țară (cât a fost președintele ei), la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București și la Fundația Națională pentru Știință și Artă, pe care domnia sa le-a condus. Trist. Sau mai degrabă ruptura s-a produs din cauza susținerii „autonomiei estetice” — și asta după ce critica literară care se respectă (a membrilor Uniunii Scriitorilor) s-a despărțit ferm de scrierile poezilor douămiiști, în principal (mai ales după episodul „licențios protestatar” dezamăgitor din cărțile lor, penalizate ca atare; culmea, azi poetele nou apărute dau lecții de pornografie publică în ceea ce scriu), din ce în ce mai nefrecventabile, considerate fără valoare estetică.

Douămiiștii (critici, poeți, prozatori) au început să se promoveze între ei găsind alte criterii decât cele estetice (legate de postumanism, de sociologie și succes de gașcă, de ideologie de stânga, progresist-marxiste, la modă în SUA și parțial în Occidentul european; e o sincronizare de rău augur; criterii aflate în ceață, de fapt, care nu impun o carte originală ca valoare de sine). Trebuie să relativizez, sunt și tineri douămiiști străluciți, să rămân la criticii Răzvan Voncu și Daniel Cristea-Enache care împărtășesc judecățile critice literare numai pe criterii estetice (ei rămân credibili).

Spun asta, fiindcă prăpastia dintre douămiiști și postdouămiiști și scriitorii care și-au publicat opera până să apară ei, a crescut pe an ce a trecut, practic rar mai e acceptată ca valoroasă pe criterii estetice o carte a lor, pe drept. În timp ce criticii douămiiști și postdouămiiști ignoră în totalitate cărțile membrilor Uniunii Scriitorilor la grămadă, deși apar cărți de valoare...

E un război în toată regula, sunt puși pe baricade adverse scriitorii douămiiști / scriitorii consacrați (seniori sau nu, azi, care au scris valoros și după ce a apărut douămiișmul contestatar). Nu-mi dau seama ce va urma, douămiiști sunt cei ce vor moșteni literatura de mare valoare (determinată pe criterii estetice) scrisă până la ei, o vor îngropa ca „expirată”? Valoarea unei cărți va fi determinată de aici înainte de like-urile primite pe Facebook, de cronicile admirative de pe un blog colegial, de un succes local de librărie, de criteriul „îmi place / nu-mi place”, de opțiunea de stânga (neapărat respectând corectitudinea politică)? Totul e o zădărnicie?

8 martie 2022. BV

Nicolae PANAIT

Semne și înfățișări

• Cred că este normal să avem dorințe și să le vedem atunci când au ajuns la standardele propuse. Constează, așadar, care ne este năzuința, dar nu este de neglijat nici cu ce pornim în demersul nostru. Unii se mulțumesc cu puțin, alții sunt neliștiți și tulburați că nu au mai mult. Unii duc o viață normală și sănătoasă chiar și într-o bojdeucă, alții sunt nefericiți și singuri în somptuoasele lor palate. Între bucurie și tristețe este o despărțire mai mică decât grosimea firului de păr. Depinde de noi în care parte ne aflăm. Suntem agitați, mahniiți, posomorâți, mulțumiți sau tihniți, în funcție de abilitățile ce le avem în alegerile noastre. Fiecare zi este o provocare ce ne poate aduce teamă, nesiguranță, stres sau uimire, compensare, împlinire. Nu de puține ori, tindem să arătăm spre alții pentru a ne dezvinovăți. În atare situații, mai mult decât incomode, îndreptăm spre preopinienții noștri degetul arătător, nevăzând că alte trei arată spre noi...

• Trăim astăzi la nivel global o liberalizare în care se crede că tot ceea ce omul modern consideră ca fiind bun trebuie să fie permis. Legile, poruncile și hotărârile sunt valabile în aceeași măsură pentru toți. O democrație are într-adevăr organisme de control, ca de exemplu judecătoria Curții Supreme, controlorii de stat sau consilierii juridici ai guvernului. Cine se află însă deasupra acestor organisme de control? Democrația poate funcționa doar atunci când un popor se supune temeiurilor sănătoase ale normalității, adevărului și moralității. Astăzi, din păcate, egalitatea și demnitatea sunt obnubilate de interese meschine ce transcend firescul și decența. Vedem acum o evoluție globală, conform premiselor democratice, evoluție în care, însă, valorile etice și morale sunt revocate ca fiind demodate și abandonate. Aproape nimeni nu mai îndrăznește să acționeze împotriva de teamă că va fi acuzat că este un *hater* sau, și mai grav, dat în judecată. Nu trebuie să fiu specific, deoarece cu siguranță fiecare cititor înțelege la ce mă refer. Oamenii dau legi în conformitate cu spiritul vremii și își permit să numească binele rău și răul bine. Când democrația nu mai recunoaște adevărul și normalitatea ca autoritate spirituală, morală și etică, absolută, nu poate decât involua, chiar dacă la suprafață arată ireproșabil.

• Prin aplicarea ingenioasă și de durată a propagandei — a spus Hitler —, poporului i se poate prezenta chiar cerul ca iad și cea mai nenorocită viață ca paradis. Da, există posibilități de a prezenta cerul ca iad și iadul drept cer. „Poporul german trebuie

indus în eroare atunci când este necesară susținerea maselor”, a spus tot Hitler. Să ne oprim și să discutăm aplicarea strategică a propagandei lui Hitler în Germania. Studiile parcurse indică faptul că oamenii din Germania nazistă erau cetățeni obișnuiți, capabili de simpatie și de a-și ajuta vecinii. Ei nu păreau să fie altfel decât oamenii care trăiau în regiunile *Flyover* ale Statelor Unite. Pentru Hitler exista doar o singură cale, dacă voia să-i mobilizeze pe aceștia să se alăture cauzei lui. *Ura* urma să facă ceea ce nu putea să facă rațiunea, iar *frica* îi va face pe toți să meargă în deplin acord. „Ura, a spus Hitler, este mai constantă decât aversiunea (antipatia)”. El a folosit emoțiile (ura) pentru a instiga masele, în timp ce rațiunea

În așteptarea îmbrățișărilor

le era rezervată doar câtorva. Hitler știa că propaganda era importantă în a-i pregăti pe oameni pentru ceva mult mai drastic, și anume pentru o revoluție care-i va duce pe o altă cale: „Cel mai răsunător succes al unei revoluții va fi întotdeauna obținut atunci când noua filosofie de viață le este insuflată, de preferat, tuturor oamenilor și, dacă este necesar, chiar impusă ulterior.” Ceea ce a început ca diseminare de informații a fost, în cele din urmă, impus, iar cei care s-au opus au fost aruncați în închisoare, omorâți sau reduși la tăcere.

Din păcate, vedem că limbajul simbolic se potrivește foarte bine și în viața noastră de astăzi. Cu toții constatăm că norii se strâng și valurile încep să fie mai înalte și mai amenințătoare în lumea întreagă. În urmă cu mai mult timp am citit următoarele rânduri: „Scenariile escatologice nu trebuie pictate pe pereți. Ele au devenit demult o tristă realitate creată de mâna omenească!...” Urmează să sosească o furtună cumplită și foarte puțini sunt pregătiți pentru ea. Căderea / înfrângerea unei națiuni nu este o consecință a unei erupții, aproape întotdeauna este efectul unui proces lent.

Să sperăm că nopțile somnului rațiunii nu vor mai fi multe!

„Et in Asia ego...”

Am fost în China nouă (un titlu conjunctural atunci, în 1953, când a apărut, pe care îl percep astăzi ca fiind premonitoriu privind adjectivul nouă) este un jurnal de călătorie erudit al lui G. Călinescu în marea țară asiatică. Se deschide cu o descriere a zborului peste Siberia, *terra incognita*, cu escale la Omsk, Krasnoirsk, cu un popas mai lung la Irkutk, peste mari fluvii - Obi, Enisei, peste „spații incomensurabile”, peste taigaua nesfârșită și misterioasă de a cărei frumusețe tainică am avut prilejul să mă conving, așa-zicând, la fața locului. Cartea este de fapt un eseu bazat și pe o impresionantă bibliografie privind istoria, cultura și civilizația asiatică, dar și un poem înfiorat de euforia unei aventuri și de poezia condiției umane. Creatorul lui *Șun* își confruntă parcă la tot pasul intuițiile privind psihologia omului asiatic, în speță a chinezului, cunoștințele și miturile luate din cărți, descoperind la fața locului noi dimensiuni și pătrunzând noi sensuri, accesibile doar unui spirit enorm ca al său. Peisajul chinez este comparat adesea cu cel european. Privind din avion munții din nordul Chinei, Călinescu constată: „Alpii se arată de departe solitari și inaccesibili și până la culmile lor bănuiești prăpăstii și pereți abrupti... Aici panorama este alta. Elementele din care sunt alcătuite lanțurile de munți pornesc de la dimensiunea minimă până la cea gigantică fără deosebiri formale așa cum Budha e reprezentat ca o păpușă mică de piatră în chip de bodhisattva și la fel în proporții gigantice ca Budha revelat... Templele se ridică cu sute de trepte de piatră pe urcușul munților, își distribuie curțile și sanctuarele cu terase cățărându-se până pe culmi. În China poți sui munții pe scări”.

Cine a călătorit în Asia, precum cel ce semnează rubrica de față, știe că acolo realitatea se numește și se exprimă prin metaforă. De aceea, autorii de reportaje, de jurnale de călătorie în China, Vietnam sau Japonia riscă să devină tautologici, chiar să eșueze în kitsch. Cu simțul său de scriitor polivalent, cu geniul și cu vasta sa experiență livrescă, Călinescu evită capcana. Metafora este întotdeauna revelatoare și cine vrea să se convingă de faptul că niciodată fotografia sau imaginea în mișcare nu pot înlocui imaginea prin cuvânt nu are decât să citească *Am fost în China nouă*. Ajuns la Zidul chinezesc, Călinescu îl evocă pe Nicolae Milescu și cu forța verbului său reușește să-i inculce cititorului senzațiile celui care îl străbate: „Mersul e la început ademenitor, ascensiunea pare nevinovată și civilă, ca și pășirea la caturile unui templu. Dar apoi treptele se înmulțesc halucinante, te îmbie pe piscuri din ce în ce mai hazardate, te atrag spre cer. Răsufarea ți se taie, piciorul șovăie înfricoșat de lunecușul lepezilor și de desimea treptelor. Dacă sușul este aventuros, coborârea sperie de asemenea. Te afli la nivelul norilor, având sub tălpi o scară subțire. Zidul saltă astfel, ca un dragon, o distanță de 2300 de km., desfășându-se pe alocuri în câte două cozi de smeu, apărând, dispărând, ducându-se și întorcându-se, parcă răzgândindu-se, urând în fine linia dreaptă și rațiunea. A te încredința spinării lui îți apare o nebulie. Cine poate urca un continent pe scară?”

Un eseu de estetică urbană îi este prilejuit lui G. Călinescu de contactul cu orașe ca Pekin (cum îl ortografia el cu șaizeci de ani în urmă), Canton, Nankin, Hanțeu, Nankou. Imaginația comparatistă a genialului critic este stimulată, potențată și de studii precum *Arta chineză* de Stephen W. Bushell (Paris, 1910). Vorbind despre stilurile orașelor el scrie: „Renașterea sumbră a Florenței nu se confundă cu cea fantastică a Veneției. Dar apoi și în cuprinsul unui singur oraș, viziunea personală a unui arhitect, oricât de comune ar fi elementele, este imediat semnalată și un Michelangelo, un Palladio sau un Mansart pot fi îndată identificați. În China, lucrul este mai anevoios, arhitectura are aspect

de folclor”. Fiecare pagodă are individualitatea sa pe care Călinescu o descoperă cu voluptatea celui ce a avut tot timpul vocația monumentalului: „La Pekin este o pagodă de marmură semănând cu o biserică ortodoxă, cu Trei Ierarhi, de pildă... Înfațișarea e fabuloasă”; „Hankou, oraș pe lantzi Kian și râul Jan, - are aerul unui oraș comercial european, o Brăilă mai stilizată și mai mare”; „Șanghai este un Hudson al Asiei” etc.

În considerațiile sale privind „muzele istorice” și arta chineză Călinescu are în vedere și studiile fundamentale referitoare la acestea, apărute în Europa. Criticul definește un sentiment specific al istoricității: „Chinezii distribuie evenimentele istorice pe milenii, cultura caracterizându-se printr-o continuitate admirabilă și popularizează azi opera poetului Ciu-Juan care însă a trăit înainte de Hristos. Este ca și când am presupune că europenii ar fi vorbit fără întrerupere până azi limba elină iar manualele școlare de literatură ar începe cu Homer și ar urma cu Virgil, Dante, Shakespeare, Balzac până la Tolstoi și Maxim Gorki, ca scriitori elini, punându-se întrebarea dacă Sofocle și Horațiu trebuie sau nu să fie reconsiderați. Chinezii nu au istorie Antică, ci o singură istorie a Chinei de la vârsta arheologică” Savuroase sunt paginile despre arta culinară chineză. Și în acest domeniu, observațiile la fața locului sunt susținute de lectura unor scrieri memorialistice semnate de călători europeni, precum, de pildă, cea a lui Blasco Ibáñez. Prepararea alimentelor (în China - *nota mea*) este o artă”. După cum și consumarea lor, masa ca atare, implică, la asiatici în general, rafinate obiceiuri, un adevărat ceremonial care europeanului îi poate apărea - o spun și din experiență proprie - ca o reprezentare artistică, și încă una sincretică: culoare, plastică, gestică, discurs.

În capitolul consacrat Cultului eroilor, cărturarul român observă cu subtilă ironie că i se pare firească incompatibilitatea gândirii lui Confucius - „creatorul unui sistem etic” - cu „regimul progresist de azi, al Chinei noi”. Sugerând că valoarea confucianismului este eternă. Altfel spus, la scara istoriei, regimul politic, indiferent care ar fi el, este o clipă, confucianismul o eternitate.

Am fost în China nouă poate sta la loc de cinstă în rândul celor mai valoroase scrieri consacrate, de-a lungul veacurilor și mileniilor, unui tărâm geografic și spiritual literalmente fabulos. Parafraza *Et in Asia ego...*, motto-ul cărții, e ca un strigăt de bucurie intelectuală.

P.S. Anul acesta, de ziua limbii grecești care se sărbătorește pe 9 februarie, secretarul general pentru grecii din diaspora, Ioannis Crysolakis, pronunța aceste propoziții tulburătoare: „Limba, dragi prieteni, este identitatea noastră, rădăcina noastră, moștenirea noastră spirituală și culturală imaterială, legătura indestructibilă pentru grecii din diaspora, conaționalii noștri. Limba greacă este cordonul ombilical netăiat cu maica Grecie. Este binecuvântarea mamei, povestea, rugăciunea, bocetul, cântecul de leagăn, proverbul, înțelepciunea laconică a strămoșilor. Este mângâierea, forța motrice, scândura de salvare în dificultăți și trambulina pentru progres”.

Mi-ar fi imposibil să găsesc o caracterizare mai potrivită și mai revelatoare privind limba noastră, dulcea limbă românească. De aceea, le preiau cu emoție și recunoștință. M-aș bucura nespun ca și diaspora română, în care se numără și câțiva membri ai familiei mele, să poarte tot timpul în minte și simțire aceeași stare de grație, aceeași tulburare a sufletului față de limba patriei mamă!

Războiul din tranșee...

Războiul din Ucraina, unul fratricid, cu extensie posibilă și peste întreaga lume, a deschis o cutie a Pandorei, aflată în mintea unora în ultima vreme sub o tăcere conspirativă sau ștearsă doar de praf din când în când sub forma unor sentimente patriotice exaltate mai ales pe rețelele de socializare, nu în acțiuni ferme.

De la declararea de către URSS, în decembrie 1989, că Pactul Ribbentrop-Molotov este nul și neavenit, unele state din fostul imperiu sovietic, care a mai funcționat simbolic până în 1991, când Gorbaciov l-a desființat, s-au desprins și și-au câpătat independența. Vezi republicile Baltice, acum în Uniunea Europeană, alte republici sudice care s-au aflat mereu într-o opoziție față de modelul sovietic, dar și, în ceea ce ne privește și pe noi în mod direct, Ucraina și R. Moldova. În privința R. Moldova, chestiunea a fost elucidată dintr-o semnătură de kagebist, aflat la conducerea României atunci, care a recunoscut independența Moldovei dintre Prut și Nistru, ca nou stat, nu doar față de fosta URSS, ci și față de România, „patria mamă”, cum îi spuneau cei mai mulți „frați” de dincolo. Și așa a rămas. Nu a fost, însă, ca în cazul Ucrainei, când Parlamentul României, prin cele două camere, avându-i ca președinți pe Alexandru Birlădeanu, la Camera Deputaților, și pe Dan Mărtian, la Senat, a emis o Declarație, publicată în Monitorul Oficial în data de 28 noiembrie 1991, privind Referendumul ce urma să aibă loc pe 1 decembrie 1991 în întreaga Ucraină, creionată astfel de Stalin, referendum care urma să stabilească prin voință populară independența acesteia, declarație din 6 puncte, prin care se adresa Parlamentului de la Kiev, într-un soi de reverență-avertisment. Declarația a fost adoptată de Parlamentul României în data de 28 noiembrie 1991, cu unanimitate de voturi, devenind document oficial. De la început se atrăgea atenția că referendumul va avea loc și în teritoriile românești devenite parte a URSS după „anexarea

abuzivă” a acestora imediat după război. Și sunt enumerate Bucovina de Nord, Ținutul Herța, Ținutul Hotin, precum și județele din sudul Basarabiei. Se spune că „acest referendum nu poate avea valabilitate în privința teritoriilor românești anexate abuziv de fosta URSS, teritorii care nu au aparținut niciodată Ucrainei și sunt de fapt ale României”. Chestiune adevărată, demnă de apreciat pentru un nou început. Dar care, din păcate, a rămas la acea formă de declarație, fără să fie luată în seamă de Parlamentul de la Kiev, care, cu acordul Kremlinului încă gorbaciovist, deschizător de libertăți, în urma celui referendat a obținut independența și a devenit stat european recunoscut de toată lumea, anexându-și chiar și Insula Șerpilor. Iar punctul 6 al declarației, neluat în seamă de guvernul României de atunci, nici de președintele țării,

cerea imperativ: „Parlamentul României solicită Guvernului țării să înceapă de urgență negocieri cu autoritățile de la Kiev în problema teritoriilor românești anexate cu forța de URSS”. Și, evident, după referendum și declararea independenței Ucrainei, ca nou stat european, România a recunoscut, la rîndul ei, independența acestuia cu toate celelalte bucăți oferite în dar de bolșevici.

Însă, odată cutia Pandorei atinsă de astfel de idei a mai scos, prin gura lui Putin, adevăruri pe care niciodată nu le-ar fi spus, dacă nu ar fi avut în plan să atace țara soră de la vest, orientată acum spre Occident, spre NATO. Și se vede războiul care face victime de o parte și de alta, în două tabere dușmane, una cu un țar de birou și autocrat, alta cu un președinte de front, care luptă pentru a-și păstra independența, câștigând și simpatia întregii lumi (cam așa cum și-a câpătat-o și Ceaușescu în 1968, când URSS a invadat Cehoslovacia! - păstrînd, totuși, proporțiile).

Prin urmare, una este războiul din tranșee, de pe teren, unde sunt trimiși, de o parte, tineri neinstruiți să minuiască armele moderne ale distrugerii, și întreg poporul de la 18 la 60 de ani, de partea cealaltă, aproape cu miinile goale, așa cum i-au așteptat polonezii la începutul celui de Al Doilea Război Mondial pe nemți, și alta e războiul coordonat din biroul bine păzit al Kremlinului, ori cel din fața calculatorului, unde atitudinile curajoase de luptă curg cu nemiluita, așa cum curg, tot pe rețelele de socializare, adeziunile față de sârmanul popor ucrainean. Cum de altfel, alta a fost atitudinea unioniștilor din 1918 din Moldova dintre Prut și Nistru și a celor din patria mamă față de cea a celor care cer acum pe Facebook unirea Moldovei cu România, că acum e momentul. Rezultatul de atunci a fost România Mare, cel de acum e o îndelungată tergiversare și poziție elegiac-nostalgică, din care nu poți înțelege către cine e făcut apelul, către Kremlin, că doar, președinte de țară fiind, n-o vrea să devină doar președinte de județ, vorba lui Snegur sau Dodon, ori spre București, unde reacția întârziată a jucătorului de golf împinge bila albă spre prăpastia neagră a istoriei.

Din păcate, acest război inutil nu va rezolva nimic din toate aceste lucruri, ci, mai curînd, va înrăutăți soarta lumii întregi, și așa aflată în postulate apocaliptice.

Inspirația dragostei

Ana Blandiana

Despre suferință, despre rezistență...

Ceea ce vreau să spun azi despre Ana Blandiana, poetă, scriitoare de incontestabil talent, cetățean responsabil, patriot autentic, dar și prietena mea de foarte mulți ani, din prima tinerețe, este legat strict de felul ei, cu totul special, de a scrie despre suferință, despre durere, despre moarte, dar și despre rezistență.

Nu pe un ton plângăreț, nu jelind, nu cerșind înțelegere și ajutor, ci vorbind cu demnitate, cu sinceritate, cu sensibilă înțelegere, despre suferința umană, sub toate chipurile ei... Ceea ce, să recunoaștem, în loc să ne deprime, ne însuflă curaj.

A avut norocul imens să-l aibă alături, ca prieten, soț, colaborator, până când destinul a decis plecarea lui la cele veșnice, pe scriitorul Romulus Rusan, deși mi se pare că ar fi mai bine să-i numesc doi visători împreună... Pereche. Nedespărțiți de vremelnica plecare a unuia dintre ei... Împreună au clădit, da, acesta mi se pare un termen potrivit, Memorialul Victimelor Comunismului și Rezistenței, de la Sighet. Nu întâmplător i-a venit ei, prin anul 1992, ideea transformării sinistrei închisori de la Sighet (datând din anul 1897) într-un lăcaș comemorativ, capabil să vorbească lumii despre suferință... Cum, tot nu întâmplător, a propus ca acest cuvânt, care exprimă durere și amărăciune, lipsă de speranță, poate, să intre în patrimoniul imaterial european al UNESCO. În conferința pe care a ținut-o la Paris (Sorbona IV), în 1993, iată cum explica această insolită propunere: „... lumea occidentală să încerce să înțeleagă cine suntem noi, cei din Est, ce reprezentăm și care este zestrea pe care o aducem viitoarei Europe. Convingerea mea este că noi aducem acestei lumi mai fericite și mai democratice un dar prețios: suferința pe care am îndurat-o timp de o jumătate de secol, trăind într-o utopie care s-a dovedit atât de adesea tragică, exorcizând-o astfel și împiedicând Europa Occidentală să reia la rândul ei și să repete pe cont propriu experiența și drama noastră”.

Cei doi scriitori, cu sprijinul Consiliului Europei, al Fundației Konrad Adenauer și al unor români, autentici patrioți, din străinătate, dar și din țară (arhitecți, ingineri, medici, profesori, artiști etc.) au creat acel spațiu, unic în Europa, în stare să documenteze, să informeze și să emoționeze vizitatorul: celulele reci, mizere, dar și Spațiul de reculegere și rugăciune, cimitirul care împrejmuește zecile de gropi comune în care au fost aruncați, în anii 1952-53, fără pic de respect creștinesc, numeroase personalități, elita României, miniștri (Iuliu Maniu, Constantin Argetoianu, Gheorghe Brătianu...), episcopi greco-catolici (Ioan Suci, Traian Valeriu Frențiu...), intelectuali de primă mărime (Constantin Giurăscu, Corneliu Coposu...), dar și sute de elevi și studenți, acuzați cu toții de „atitudine dușmănoasă față de regimul comunist, de uneltire împotriva”... Simpozioane, conferințe, Școala de vară, invitați de marcă din toate țările europene, biblioteca, expozițiile permanente, un Centru internațional de studii asupra comunismului, toate oferă informații prețioase despre un timp al suferinței, dar și date atent documentate despre absolut toate segmentele societății românești în perioada regimului comunist opresiv: industrie, agricultură, economie, învățământ, educație, cultură... Peste o sută de volume destinate acestora a editat scriitorul Romulus Rusan, amânând, ani buni, cu un devotament excepțional față de Memorial, propriul traseu scriitoricesc. Ceea ce a făcut și Ana Blandiana, neregretând nici o clipă actul acesta jertfelnic, zic eu: au restituit viitorului pagini prețioase din trecutul neguros al țării, căzute sub oprimentul regim comunist dirijat de sovietici și încurajat de trădătorii români. Securitatea română, inspirată de odiosul K.G.B, a comis atrocități greu de redat în cuvinte, așa încât nu ne mirăm că tinerilor de azi li se par aproape de domeniul absurdului sau, și mai rău, al fanteziei.

Refuzând categoric să facă parte din „jocurile politice” iliesciene feseniste, Ana Blandiana a avut ideea înființării Alianței Civice, organism menit să arbitreze, să observe cu spirit critic direcția spre care e îndreptată țara și democrația,

mai degrabă decât să preia funcții de conducere după anul 1989. Cei doi scriitori au avut, prin tot ce au făcut, meritul de a ține trează conștiința românilor în acest timp. Azi, ea a rămas la conducerea Fundației Academia Civică, continuând, alături de oameni devotați (din care fac parte, între alții, prof. Nicolae Noica, istoricii Ioana Boca, Geta Pop ș.a.) să ducă mai departe lupta pentru păstrarea spiritului democratic și apărarea Libertății sub toate formele ei.

Despre suferință ne vorbește, nu de puține ori în cărțile ei, Ana Blandiana. În poezii se presimte tonul, dacă nu trist, nostalgic cu siguranță, în proză, e cel mai adesea directă – fantasticul, absurdul (ca în „Proiecte de trecut”) făcând și mai palpabilă și mai reală, o poveste ce părea imposibil de crezut. De neuitat rămâne rana delfinului, ca argument al autenticității... Metafora ține, la nevoie, locul unei relatări directe, învelite cumva în balsamul salvator, nu al resemnării, ci al înțeleptei îndrumări divine.

„Ați văzut vreodată ochii unui copil bolnav? Gravitatea, tristețea, nemărginita uimire în fața durerii care se citește acolo? Asta este ceea ce am vrut întotdeauna să exprim în poezie”. Sunt cuvintele poetei.

Dar să revenim la Suferință...

Arestarea tatălui ei, preotul Gheorghe Coman (cu el a făcut ore de religie soțul meu; cucerit de inteligența și farmecul părintelui, elevul a hotărât să se facă preot, ceea ce, bineînțeles, nu s-a întâmplat). Ana a povestit câteva scene care i-au marcat copilăria, obsedând-o și azi. Iată doar una dintre ele. Securistul care a venit să-l aresteze pe tatăl ei a făcut în așa fel ca părintele, însoțit de colegul lui, să iasă în curte, pretextând că nu poate deschide poarta să se ducă după un mator din vecini. În acest timp, ea a rămas în cameră, iar el a strecurat un pistol în sertarul de la oglindă, printre măruntele ustensile strict feminine. La întoarcere, scotocind toată casa, a dat, pasămite, de pistol, „argument” decisiv pentru arestarea imediată a „numitului Gheorghe Coman, pentru deținere ilegală de armă”... Au urmat ani grei de pușcărie, privațiuni suportate cu demnitate de către mama ei, distinsa și buna Doamnă Otilia Coman, rămasă să se descurce singură cu cele două fetițe. Peste ani, Doamna ne-a făcut onoare să ne accepte pe noi, prietenele Anei, printre apropiatele ei; am primit multe sfaturi prețioase, am învățat lecția modestiei, a credinței, a demnității.

Despre suferință ne-a vorbit poeta și când ne-a spus povestea Glieriei, colega ei de clasă, o fetiță din grupul de copii greci, ruși de familii și aduși în anii '50, de revoluționarii greci, în țările comuniste, în ideea „educării lor în spirit comunist”. Ce grozăvie... Suferința acestei fetițe, sensibile și triste, din grupul adus la Oradea, de fapt a tuturor copiilor crescuți în regim de orfelinat, invitația la masă a timidei fetițe, prietenia lor au devenit subiectul unei cărți pe care Glieria (rămasă pentru totdeauna la Oradea) a scris-o, iar Ana Blandiana a publicat-o.

Nenumărate au fost relatările celor care au avut norocul să se întoarcă din închisoare, la Simpozioanele organizate în fiecare vară, la Memorial. Cutremurătoare, toate: privarea de libertate, bătaie, infometare, umilință, batjocură... Ascultam și ni se făcea uneori rău ascultând cele relatate. Vorbitorii însă, spre surprinderea noastră, a celor prezenți la Sighet, erau calmi, senini, nimic din tonul lor nu părea, nu era ură, revendicare, răzbunare. Păreau că povestesc despre alții, nu

despre propria lor suferință.

În acești doi ani de cumpănă pentru întreaga planetă, amenințați de frica bolii și a morții, ani în care Covid-ul a devenit un fel de...cod, de cuvânt blestemat care ne-a îndepărtat pe unii de alții, Ana Blandiana a scris o carte excepțională: „Soră lume”. Citind-o, cu dublul interes al cititorului-prieten, am ajuns la capitolul intitulat „Nevoia de suferință.” Ei bine, de data asta ea ne vorbește despre suferința arborilor de sequoia din California. Prezenți acolo, ea și Romi, soțul ei, au aflat că, după dese incendii în acele locuri secetoase, arborii milenari dau, după o vreme, semne că reînvie cu o „furie” vitală incredibilă, pentru ca, mai apoi, să se degradeze subit. Ecologiști serioși, specialiștii californieni au găsit o soluție ingenioasă de salvare a acestor minuni ale naturii: sfredelesc, din loc în loc, trunchiul și pun jăratec în scorburile astfel făcute, cu mare grijă, lăsând căldura și fumul să străbată miezul alb al arborilor. Iată, observă Ana, cum, pentru păstrarea „măreției pădurii de sequoia” a fost, imperativ necesară suferința. Era prețul pe care-l plăteau arborii, ca să rămână în veșnicie...

Să fie și aici o metaforă? Nu, cu siguranță nu, atunci când afirmă direct și nu o dată, cât de ușor se alunecă de la „cenzura ca formă de libertate, la libertatea ca formă de cenzură”... Și nici atunci când ne asigură că „memoria poate fi o formă de justiție”...

Cei care continuă să citească, atent și cu dragoste sinceră, fără prejudecăți, scrierile Anei Blandiana, poezii, proză, eseuri, pagini de călătorie, intervențiile publice etc., cei care au trecut pe la Memorialul din Sighet, care au auzit-o vorbind din celebrul balcon, în decembrie '89, înțeleg de ce, în aceste zile de mare zbucium pentru toți oamenii, de pretutindeni, care urăsc violența și iubesc libertatea, prima lectură a textului-poem „Rugă pentru pace” din cadrul Proiectului inițiat de postul Radio România Cultural i s-a încredințat EI. Nu doar ca poetă valoroasă, ale cărei opere au fost traduse în zeci de limbi, nu doar ca membră a celor mai importante Academii de Poezie europene, ca scriitoare distinsă cu numeroase și importante Ordine și Medalii, ca membru corespondent al Academiei Române, Cavaler al Legiunii de Onoare din partea statului francez, Doctor Honoris Causa al Universităților din Cluj-Napoca și Salamanca, dar, mai ales ei, ca valoros scriitor-cetățean pe deplin responsabil de rolul imens al scriitorului în societate. Pornind de la dramatica întrebare dostoevskiană pe care, la rândul ei, o mare scriitoare ucraineană, premiantă Nobel, Svetlana Alexievici, o pune în una dintre cărțile ei, „Dacă există vreo justificare a păcii și a armoniei eterne”, pentru ca în numele acestora să fie nevoie să se verse, fie și o lacrimă, una singură, din ochii unui copil”. Ana Blandiana răspunde, în numele Omeniei: categoric, NU. Lacrima din ochii copi-

Ana Blandiana, Elisabeta Pop și Dan Boeriu la lansarea cărții Anei Blandiana „Integrala poemelor”, februarie 2019

lului va cântări întotdeauna mai mult...

Mai sunt printre români, unii, nu mulți, sper, care nu privesc cu ochi buni implicarea Poetei în tot ce ține de civic, de cotidian, de politic, de viață, în fond. Dar, ce contează? Răspund cu vorbele ei: „Unui cal obișnuit, aripile Pegasului i se par numai o dovadă a neputinței de a alerga.”

LA MULȚI ANI, iubită Ana Blandiana!

Oradea, 8 martie 2022

Mihaela GRĂDINARIU

„Lampagiu de maci” și de inimi

Parcă în oglindă cu volumul de poeme *Pre-gătiri de Înviere* (Junimea, 2020), Ștefan Mitroi se înfățișează cititorilor cu o nouă carte, *Poveștile cerului, poveștile pământului* (RAO Distribuție, București 2021), adunând între copertile străjuite de tabloul lui Ștefan Câlția, *Copacul cu aripi*, texte apărute, vreme de câțiva ani, în paginile cotidianului *Lumina* al Patriarhiei Române. *Niște povești despre sufletul meu*, mărturisește autorul, decupaje dintr-un cotidian sublimat în care meandre ale amintirii se răsucesc înspre înalturi, durând o mitologie identitară, unde vârstele se reîntorc, toate, înspre copilărie, restaurând un cosmos luminos, în care Teleormanul natal e doar un puternic pretext.

Volumul e încărcat de iubire, figuri tutelare, emblematice (părinții, bunicii, în prim-plan) înstăpânesc paginile, între prezențe și absențe, între tăceri și zgomote, între cerințe și neputințe: *Nu cer nimic, decât să mă pot ridica de la pământ, cam până unde începe cerul, cam cât să-mi potolească pofta de a săruta tălpile lui Dumnezeu. Nu cer nimic, decât ca țărâna în care s-a întors mama să se facă om la loc, măcar o zi pe an, dacă nu, măcar o zi din restul vieții mele, dacă nu, măcar o singură clipă, atât!*

Pagină de pagină, ni se zugrăvește un pomelnic al satului, cu nume din ce în ce mai rare astăzi (Stanca, Miala, Lisandra, Ivana, mamaia Tudora, bunica Nicula), în care viii și dușii conviețuiesc în armonie (femeile satului învățaseră să poată împreună ceea ce nu putea fiecare dintre ele singură), obiectele (așa de mămăligă, lingura, pirostriile) au duh propriu, iar lumina atotvăzătoare nu e cea a soarelui sau a lunii, ci lumina de maci, de struguri sau de gutuie.

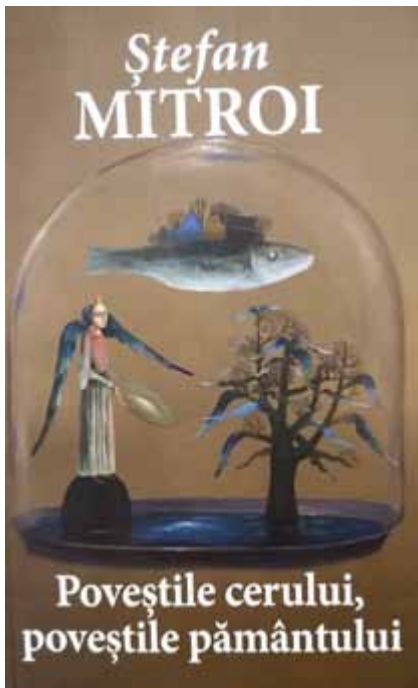
Ritmurile interioare ale scriiturii (poem-poveste sau poveste-poem) rup firele cronologice, ceasurile măsoară timpul invers, iar jaloanele întrunerătăcire sunt chipuri ale Maicilor Preciste: *Mă pot uita prin fiecare dintre aceste icoane, ca printr-o fereastră, până în depărtările timpului și ale lumii. Ele mă ajută să-mi găsesc sufletul atunci când nu-i mai dau de urmă.*

Discursul autorului nu reconstituie, ci reconstruiește un cronotop miraculos, cel al bucuriilor simple și autentice, care îmbogățesc sufletul. Aici oamenii înfloresc, pomii aleargă, grâul săvârșește isprăvi de poveste, ninsoarea umblă desculță și are nevoie de bocanci, văzduhul e întretesut de berze, cucii, vrăbii, coțofene, rândunici, grauri, fiecare vorbind pe limba sa, fiecare dăruindu-i omului aripi.

Viața omului e măsurată firesc de distanța dintre cristelniță și năsalie, iar bătăile clopotului sunt totuna cu bătăile inimii, rupându-se dintr-o unică poveste. Reafirmarea identitară îmbracă formele luminii, într-o lume văzută ca un pom încărcat cu vieți de oameni în loc de frunze: *Cea mai mare parte a luminii, Dumnezeu o pune în ochii oamenilor. Ce rămâne de la oameni, în ochii sfinților, ce rămâne de la sfinți, în candelă.*

Una din cele mai de preț comori ale satului e cufărul plin cu înserări și răsărituri de soare, alături de un dicționar al tăcerii oamenilor, un ierbar de sunete, un năvod de cântece sau colindul de primăvară al pomilor înfloriți. Drumurile, fie în tortocheate, fie cele trasate după dreptar, îi poartă și îi înghit, câteodată, pe oameni: *Drumul pe care se întâmplau toate acestea a rămas, dintr-o dată, pustiu. N-a mai avut nimeni de mers nicăieri. Și n-a venit nimeni să strângă, așa cum s-ar fi convenit, drumul cu pricina, punându-l la adăpost, până la apariția unei alte lumi, ce va avea, cum a avut lumina de până mai ieri, nevoie de el.*

Rămași fără drum, oamenii vor locui în cui-buri, scoțând aripile de sub cămașă, priveghind

din înalturi dealurile cu vie și casele pustii care urcă încet la cer. Tot drumuri sunt și cumpăna fântânii sau curcubeul peste care străbate carul fermecat, mediator între tărâmurii, tras de caii de fum, fabuloase animale psihopompe. Scrijelituri pe un răboj dureros sunt plecările și întoarcerile de pe front, zile cernite când doar numele trec pe drumul dominat acum de tăceri: *...se iau jumătăți de tăceri, din care se pot face cu ușurință vorbe în tregi, și din vorbe, tăceri mai mari decât primele, iar din tăcerile acestea de la urmă, o scară până la cer, pe care te pomenești, dintr-o dată, urcând.*

Specificul imaginarului acestui sat care se ține peste tot în lume după mine, după confesiunea autorului, este legătura indestructibilă între cer și pământ, văzuți nu ca doi poli opozanți ai existenței, ci ca suprapuneri antinomice: *Nu știu cum era prin alte părți, dar la mine în sat, primăvara începea cu scoaterea cerului din pământ.* De aceea, la mare căutare este croitoreasa de păsări, alături de zboruri, vânzătorul de zboruri, cel care poate dăruia libertate pasării de la subsuoară.

Personajele trăiesc, fără să știe, în irealitate. *Fabulosul face parte din ele. Și ele – din fabulos. Omul realizează legătura sa cu magia nu prin cuvânt, ci prin trăire.*, remarcă Nicolae Dabija despre un

volum anterior al lui Ștefan Mitroi (*Tatăl fiilor mei*, Editura Hoffman, 2020). Evident, aserțiune valabilă și pentru personajele care ființează și în cartea zidită pe țărâna purtată în crăpături, pe colindele sprintene, pe singurătatea unei fântăni cu cumpănă, pe miezul verii, ce e, de fapt, însuși miezul vieții, presărat cu sămburi ca promisiuni de nemurire. Oamenii trebuie păstrați în siguranță, ca niște comori de mult preț, puși în sticlucă, ca *parfumurile*; doar astfel lumea rămâne transparentă, purificată, neamenințată de timp: *Toate aceste lucruri s-au pierdut. Pentru că s-au pierdut toți acești bătrâni. Să-i fi putut păstra în sticlucile de care ziceam, lumea ar fi rămas cum a fost. Așa, ne-am trezit, fără să înțelegem de ce, că trebuie să le luăm locul.*

Timpul și spațiul se încarcă mereu de înțelepciune (*floarea albă a vârstei*), de mirosul de pâine scoasă din cuptor care înprospătează lumea, de lumina cea neapropiată și neapusă, izvorâtă din ochii Mamei: *...lumina și lacrimile din ochii ei n-au îmbătrânit niciodată. În ele m-a și înfășat în primele clipe de viață. De-asta m-am și născut răzând. De-asta râd și acum, încercând să nu plâng, cu gândul la ziua aceea de mai, când mama se va da, ca și atunci, jos din cer, încercând să mă mai nască odată!*

Nostalgia e prezentă și persistentă nu după un trecut aureolat, ci după viitorul suprapus cu prezentul, satul întreg visând la recăpătarea locului din rai, la recuperarea legăturii pierdute a întregului divizat vrăjmaș în elemente componente. Chemarea raiului radiază și rezonază în sufletele purtătoare de energie creatoare, întru plinirea Binelui și a Frumosului: *Nu găsești nicio urmă de prefăcătorie în toată pictura lui Ștefan Câlția. Cum nu găsești pe toată întinderea sufletului său. De-asta și poate să povestească raiul. Fiindcă asta face în toate tablourile sale, indiferent despre ce ar fi vorba în ele.*

Lampagiu de maci și de inimi, autorul rupe din sufletul său scrisori de dragoste, trimise lui Dumnezeu și oamenilor: *Am învățat să scriu direct pe cer.* Aparent fragmentat, volumul lui Ștefan Mitroi teaurizează amintiri fără seamăn, rare amintiri izgonite, amintiri izbăvite și izbăvitoare, toate adunate într-o Vistierie a spiritului, pe care o dorim împlinită an de an.

de-ale lui Badea Scărțan

Ioan ȚICALO

O călătorie înghesuită

Mă aflam într-un microbuz, cu un loc liber lângă mine. În stația următoare, încearcă să urce o doamnă și nu reușește. Se ridică șoferul și o ajută. Doamna se lasă lângă mine, mai mult, peste mine, ocupă un scaun și jumătate și mă înghesuie în perete. Scoate apoi un evantai și mi-l plimbă și mie prin fața ochilor. Tot am olecuță de noroc, fiindcă începusem să mă înăbuș de la un parfum de cea mai proastă calitate. Doamna se uită la mine și începe să-mi toace urechile și nervii:

— Uite, om bun, cum eu, femeie serioasă și trecută prin viață, sunt nevoită să călătoresc la oraș și să pun grebla pe spinarea lui noră-mea. Niciodată n-aș fi crezut că am să ajung zilele astea! Dar așa-i trebuie lui fecioru-meu, că eu, când îi ziceam, mă, tu n-ai să trăiești bine cu pupăza asta, nu vezi că numai se ghilosește și stă câte o juma de zi în fața oglinzii? Eu i-aș da cu oglinda ceea peste cap și s-ar sparge ori sticla, ori bostănică ceea zuluflată și scărmanată de dimineața până seara! Că, domnule, femeia de ce-i femeie?... Să pună mâna pe cratiță și pe cuțit și să iasă din mâinile ei ceva după care bărbatul să-și lingă degetele. Drăgălele vin pe urmă, că nimic nu se lipește, dacă bărdăhanul îți ghiorăie și mâțele îți chițăie de foame. Eu, bunăoară, mi-am ținut bărbatul numai în scofeturi și el, când venea acasă, se uita la mine ca la o icoană. Domnule, îi puneam dinainte și țuiculiță și vinișor și, dacă mă hrăneam înainte, mă așezam și cu el la masă, că el zicea că fără mine nu poate mânca. Lua o lingură și-și pierdea privirile peste masă, de parcă ar fi vrut să mă guste și pe mine. Eu plecam ochii-n jos, de rușine și de fericire. Simțeam că mă iubește la infinit..., așa îmi declara el. Îmi zicea „păsărică”, la început, după aceea, „căprioară” și într-o zi s-a scăpat și m-a făcut „purcică”. Am vărsat o căldare de lacrimi. De aici, n-a fost decât un pas și am auzit într-o zi cuvântul „scroafă”. Atunci, domnule, n-am mai bociat. Am gușat strașnic, am pus mâna pe o tigare cu coadă și i-am spart tărtăcuța. El a căzut pe un scaun, s-a uitat să mă înghită, ținându-se cu o mână de rană și mi-a spus că a glumit. I-am întors-o că și eu am glumit și, dacă-i cazul, pot să repet oricând gluma, că eu, domnule, nu suport să fiu jignită în amorul meu, că am fost fată cinstită și i-am căutat și lui în cinste. Nu ca noră-mea asta, destrăbălată, obrazul cui a făcut-o! Care va să zică, apartament aranjat are cu tot ce-i trebuie, bărbat, slavă Domnului, că-i fecioru-meu și pun mâna-n foc că-i pâinea lui Dumnezeu! Și îl lasă, domnule, pe uscat câte o săptămână și el, bietul, se perpelește ca crapul pe lespedea încinsă!... Auzi, dumneata, copii ea încă nu-i pregătită să facă, doar abia ce s-au luat și este vreme și pentru asta. Matrăcuca are vreme, că ea nu știe, lasă că-i aduc eu aminte: că mâine-poimâine îi bătrână și mai va plozi! În bucătărie nu prea stă, că, cică, au bani și-și pot permite să ia masa la restaurant. Auzi, domnule, cine a mai auzit așa ceva? Să nu te umpli de bucurie, când faci o friptură, o musaca, un cozonac? Da, de-mpopoțonat n-o întrece nimeni! Și când iese în oraș, toți bărbații rămân în urma ei cu gâturile strâmbe și cu ochii holbați ca la broscui. Am auzit că șeful a avansat-o și nu cred că a făcut-o de florile-cucului! Descos eu treaba și pun eu mâna în zulufii ei, că își bate jos în halul acesta de băiatul meu, care gospodărește prima! Harnic, deștept, cuminte și frumos ca un zeu din ăia de altădată, nu știu dacă ai învățat și matala, din Olimpia... Mulțumesc, domnule, de conversație, uite, c-am ajuns la autogară. De-acum mă duc glonț să fac regulă cu paparuda de noră-mea, să nu-și mai bată joc de odorul mamei!...

Am coborât și am răsuflat ușurat, stând pe loc o vreme, să-mi desfac oasele și pipăindu-mi capul, dacă nu cumva îi spart de o tigare cu coadă. Ahotnica doamnă se legăna și dădea dintr-o mână. Strașnic mai amenința!...

Lumina sticlilor

Carmelia LEONTE

Poesis

Lumea se înclină

Maica

Aplecată peste singurătatea lumii
stă Maica.
Visul ei este strălucirea:
aproapele pe luciul apei.

Contemplație

Dacă ai avea trei cuvinte și le-ai spune
unul către altul,
dacă această contemplare
împărtășită
ar înmărmuri lucrurile,

și le-ar desface
în trei,
în trei,
în trei,

cerbii pământului ar căpăta chip de om,
în oglinzi s-ar vedea oase de pasăre,
tu ai fi mereu la marginea lumii, cu undița în mână.

Rătăcitorul

A venit rătăcitorul.
Fața lui se schimonosește a rîs.
Cade pe-o parte ca un soldat de ceară.
Vede cum lumea se înclină...
Respiră adînc. Aerul intră în plămîinii lui galbeni.
Desenează hieroglife luminescente, arabescuri.
Acolo e gloria, incredibila tăcere.

Sub pleoapele cu pene

În ochiul morții o pasăre își face cuib.
Peste moarte se lasă umbra păsării.
Totul devine umbră.
Pasărea își întinde aripile.
Ochiul morții se acoperă, nu mai vede.
E ora de somn, își spune, sub pleoapele cu pene.

Poarta

Înălțat în viață ca într-un vrej de aer,
am pierdut înțelesul.
Venit-au copiii pământului să mă tragă de pulpana hainei
spunându-mi:
Ai grijă! Nu te speria!
Drumul tău nu este al tău!

Beat de iubire, am mers mai departe,
într-un loc nedeșlășit.
Acolo oamenii aveau

ochi dubli
și nu lăsau umbre.
Nici îngrijorarea nu o cunoșteau.
Încercând să cobor, am văzut somnoroși înviorându-se.
Alergau să mă prindă.
Au deschis ochii dubli spre mine.
În spate era o poartă.

Era o poartă
dar pentru ea
mi-ar fi trebuit o nouă calitate a vederii.

Masca de smoală

Îți smulgi masca de smoală.
Jivină sălbatică sau corpul neîndoitei tăceri?
Amușini.
Nările tale reci se lipesc de mine.
Pielea mi se-nfioară.
Te iubesc? Sau a fost ieri?

Un om s-a făcut viu

Un om s-a făcut viu după ce a trecut prin țărînă.
S-a întîlnit cu un altul, care mergea
bălăbănindu-se pe iarba pământului și
degetele lui răsfirate prindeau cerul.
Mută sperietoare! Tu vorbești?

Făpturi albinoase desfășurau un dans
al nebănuitei tăceri.

În cădere, omul viu a văzut
umbre neînțelese, lungi ca țiparii,
subțiri și enigmatice.
A crezut.
Cercul vieții pe umerii fierbinți
așezatu-s-a, drept cucerire.

Inteligența orașului

Mă uimește inteligența orașului,
care se lasă când pe o parte, când pe alta,
la trecerea mea.
De ce face asta?
Se unduiește lent, abia perceptibil,
cu o fățarnicie cadentă.
Trebuie să observ cu atenție,
să mă așez pe un scaun în mijlocul orașului și să văd:
Da, iar se clatină!

Ion Cristofor – „Poeme canibale”

O vreme de ploaie cu lume pestriță, cu poeți care ascund taine în poemele lor neînțelese, cu dascăli de înțelepciune, care se ivesc din cotloane, cu păsări împăiate, copii de țigan rătăcind după fier vechi. Și în acest haos, mama fierbe rufe în ceaun, în casa bătrânească, călugării cântă vecernia, în spatele mănăstirii preotul bătrân murmură ceva numai pentru sine și în jur se aud „cuvinte negre”, ca o haită de lupi flămânzi. Și în această atmosferă confuză, asistăm la drama unui poet, care înainte de a-și termina creația este atacat de cuvintele animalizate, sfâșiat, devorat, uimit de ferocitatea propriei sale creații canibale: „Retras în camera lui de lucru/ A tot scris și scris câteva zile la rând./ Când într-o zi, în vremea amiezii/ Doamna Ersilia a auzit un răcnet animalic/ Însăpăimântat soțul ei, delicatul poet,/ A ieșit din camera sa fără mâini// Bietul om a constatat cu uimire/ tocmai pe când se pregătea să pună punctul final/ că ambele brațe până la umeri/ i-au fost devorate de cuvintele canibale” (Poemele canibale).

În lumea păsărilor, apare un personaj malefic, papagalul galben al doamnei Magdalena, care nu vorbește, dar șoapta lui este ucigătoare, provoacă dezordine în viața zburătoarelor, intimidează, dezlănțuie stihiiile naturii, vântul și arborii gem, păsările din copac, speriate, tac: „Încă puțin și o să vă iau la mine în chirie/ ne șoptește de la fereastra întunecată/ papagalul galben al doamnei Magdalena/ Păsările care cântau în copac/ ca și când s-ar fi ivit Sputnikul/ sau o cometă/ speriate cu toate au tăcut// Vântul și arborii se consumă/ și gem ca stelele-n rut” (Papagalul).

Poetul este uimit de minunile dumnezeiești, pe care le contemplă, le admiră, le interpretează, apropiindu-se de natura divină, de finalitatea lor sacră în mediul acvatic, terestru, spiritual. Nu și-ar dori să umble pe valuri, să vindece ologii, să-l trezească pe Lazăr din morți, dar ar vrea o întoarcere în trup, la redescoperirea dragostei tinerești și încearcă să facă o rugăciune cu unele elemente profane: „Dar îngăduie, bunule Doamne/ ca-n astă seară măcar/ să pot face apa în vin/ și pe bătrâna, draga-mi soție/ s-o fac din nou o fetișcană zurlie” (Rugăciune).

Într-un peisaj degradat, cu case demolate și macarale ruginite, care mută norii dintr-o parte în alta a cerului, se ivește Doamna Carmencita, profesoara de spaniolă, înzestrată cu calități fantastice, care îi permit să facă deplasări spațiale, să atragă cu sânnii ei ca două superbe montgolfiere, mulți admiratori pentru un sfârșit sau un nou început: „Așteptăm cu nerăbdare ziua în care vom zări plutind prin aer/ Sânnii ei ca două montgolfiere/ Iar turma admiratorilor dânsi va goni pe străduțele-n pantă/ Ca și când ceva atât de tulbure, atât de frumos/ Ar anunța sfârșitul lumii sau o nouă geneză” (Doamna Carmencita).

Acest mit modern al femeii spațiale, care se desfășoară în cadre casnice, se asociază cu mitul femeii din zid, o altă Ană care se sufocă într-un edificiu, pentru a da durabilitate monumentului. În multe ceasuri ale zilei și ceasuri ale nopții, creatorul încearcă disperat să oprească plânsul din zid, auzit și de arborii cuvântători: „Sunt ceasuri ale zilei când pietrele plâng neauzite/ Sunt ceasuri ale nopții când arborii îți vorbesc ca unui frate/ Sunt clipe în care răstignit ești între paiate/ Sunt ceasuri ale nopții în care nu mai știu cum să opresc/ Plânsul femeii din zid” (Femeia din zid).

Unele atitudini inexplicabile trimit la vrăjitorie, la o boală ciudată, fără cauze clare, dar cu manifestări malefice. Poetul nu este atins de semnele răului și nici nu dezlănțuie nenorociri care să tulbure pe alții, dar este îngrijorat de unele finalități diabolice, care despart universul terestru de universul celest: „Sufăr de-o boală ciudată. Mi se întâmplă ceva ce sună a vrăjitorie/ Dar vrăjitor nu sunt. Sunt doar un simplu funcționar/ Așa că veți înțelege îngrijorarea mea./ Uneori, nopțile îmi părăsesc patul în care dorm și încep să zbor” (Ordinea de noapte).

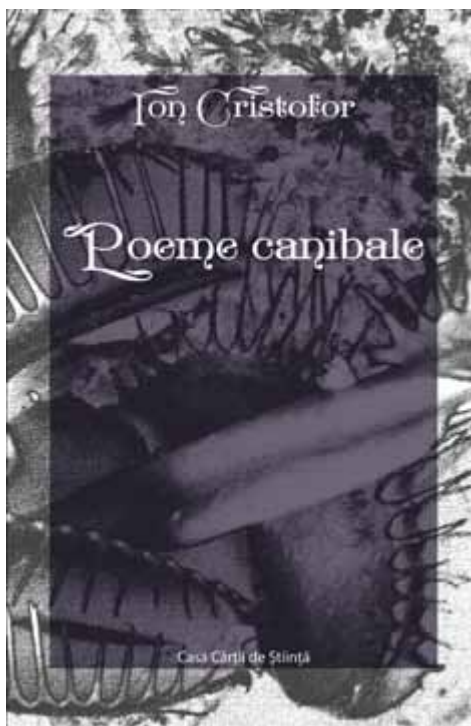
În altă poezie, poetul este atras de spectacol, își cumpără un costum englezesc de lână, cu care impresionează moliile și stârnește invidia prietenilor: „Fiindcă acest costum nu are și un țilindru/ cu care regina Angliei a fost salutată” (Costumul englezesc), sau, în altă parte, spectacolul este unul religios, pus în scenă de doi călugări, „care se roagă în fața mării/ Unul din ei își amintește/ Ea era atât de frumoasă/ Strălucitoare ca o piatră în mijlocul râului” (Piatra).

Altă dată este valorificată tema timpului de la incertitudinii la clarificări, despre necunoașterea simbolizată de negru (cărțița) și cunoașterea semnificată de alb (cămașa albă), cu sublinierea regretelor, oscilând între

luciditate și nebunie, când trece râul înghețat și te expui pericolelor: „Nu știu să vorbesc despre cuminenția cărțiței/ Despre cămașa cea albă în care se întoarce regretul/ Știu doar atât îți trebuia multă luciditate sau nebunie/ Ca să treci râul înghețat cu o femeie în brațe (Timpul istoric).

Unele atitudini inexplicabile sunt reliefate într-o vreme confuză. Acum, vorbirea obișnuită, cuvintele și expresiile sunt parodiate, după o limbă moartă de mult timp și în realitate atitudinile nu se pot manifesta fiindcă apar o serie de semne ale gingășiei (trandafirul), astrale (zodii, stele), reflexele (în fântâni): „Îmi vine să mă dau cu capul/ De pereții sintaxei unei limbi moarte de mult,/ Dar cum să fac/ Tocmai acum când trandafirul ne intră pe ușă/ Când stelele zodiei noastre/ răsar adânc în fântâni” (Tocmai acum).

Nu numai ziua și noaptea, dar și orele, minutele au

dinamica lor, ritmul de cântec și dans (blues) sau (un jazz) la care adăugăm: melancolie, sălbatic, barbare, stranie, neînțeleasă, dar și imagini olfactive (lanuri de mentă), imagini auditive (vântul cânta): „La această oră târzie/ Lanul de mentă sălbatică/ Te invită la dans// Dintr-o grădină părăsită/ Vântul cânta în arborii uscați/ Un blues plin de melancolie, un jazz sălbatic/ Barbare cântece/ Într-o stranie, neînțeleasă, limbă” (Ora târzie).

Un portret divin se conturează cu dificultate în afara unui glas, a unei șoapte, înfundându-se în bezna nopții; un portret cu barbă neagră, sub care răsar și apun stelele, mizeria, păcatul, trădarea, crima: „Nu recunosc nici un glas, nici o șoptă din această bandă de hoți/ Înfundându-se în bezna nopții ca o monedă de aur adânc în nămol/ Sub barba ta neagră de rege asirian răsar și apun stelele/ Doamne...” (Tangoul mizeriei).

În mai multe poeme întâlnim atmosfera biblică, personaje biblice, secvențe din biblie (fructul cunoașterii), revelații referitoare la Adam, Eva, Șarpele biblic, invitații la tăcerea profundă, semnificată de frunza de aur, pe gură, în perioade mari de timp, deoarece numai așa se poate intra în posesia Fructului cunoașterii: „O femeie ieșită din pâcla dimineții/ Îmi lipește o frunză de aur/ Pe gură// Va trebui să taci, îmi șoptește în trecere/ O mie de ani sau mai mult/ Până când merii iși vor da din coapse tale/ Îți vor dărui ție sau șarpelui Fructul cunoașterii” (Femeia din vis).

O rugăciune cu versete solemne, patetism, elemente fantastice aduce în prim plan o amintire tulburătoare, cu ingenucheri lângă un rug, cu rostiri lângă o apă gălbuie, pe care plutea un pitic înecat, în lumina de seară, moment dramatic finalizat cu un plâns inexplicabil: „Și atunci fără regret ne-am adus aminte că și noi/ Am stat în genunchi lângă un rug/ Oho, atât de patetici/ Și am rostit solemne versete lângă o apă gălbuie/ Pe care plutea un pitic înecat/ Mai ales în lumina de seară/ Și amarnic am plâns, nu știm prea bine de ce” (Lumină de seară).

Alte secvențe lirice sunt legate de intimitatea unei femei, urmărită cu privirea din apartamentul vecin, de un tânăr atras de frumusețea coapselor ei. Doar macul înflorit rostește în șoapte câteva vorbe care au menirea

să liniștească starea de lucruri: „Un bărbat răgușit din apartamentul de alături/ Strigă: dacă ești goală, închide dracului ușa/ Sus pe colina de zgură roșie un tânăr înaltă zmeie/ În cinstea coapselor ei/ Doar macul înflorit din borcanul de sticlă din bucătărie/ Îmi șoptește să fiu liniștit/ Sfârșitul lumii e încă departe” (O umbrelă albastră).

Uneori, existența unor oameni cu dizabilități întristează, cum se întâmplă în cazul unui copil orb, care cerșește cântând din flaut în fața unei cazarme părăsite. Din peisaj nu lipsește poiana din satul natal, un loc luminat, un loc cu verdeață, nici umbra albastră a calului: „Acum undeva un copil orb/ cânta din flaut pe zidul din fața cazarmei părăsite// poiana din sat: „Acum un vaiet ne dăruiește o poiană din satul natal/ un loc luminat, un loc cu verdeață/ O căruță trasă de umbra albastră a unui cal” (Undeva un copil orb).

Poetul recitește și transfigurează subtil mituri antice, cum ar fi cel despre calul troian: „Îndoielile stau ascunse în mine/ Ca într-un cal troian” (Calendar). Altă dată, poetul îndeamnă elefantul roz spre apele râului, căruia îi recită versete din opere celebre și trage câteva concluzii interesante. Atman, sufletul, e o forță vitală care există în om și în toate ființele, inclusiv în elefantul roz: „Pe drum i-am recitat versete din Upanișade/ Părea să accepte că Atman, sufletul, e o forță vitală/ Ce există nu numai în om/ Ci în toate ființele, inclusiv în elefantul roz./ Abia ajuns la râu/ Am constatat că frânghia cu care legasem elefantul/ L-a înghițit cu totul/ Iar elefantul dispăruse, ca și când nu ar fi existat niciodată// Drept pentru care vă spun:/ E bine să renunțați la frânghie când discutați filosofie cu/ elefanții roz/ sau cu iubitele voastre” (Elefantul roz).

Nu o dată rugămintile nu au finalitate, fie că sunt adresate divinității, arborilor surprinși de furtună, păsărilor obosite de zbor. Totul este zadarnic, sufletul se face una cu pietrele, tristețea se îmbracă în costum elegant și iese pe faleza portului, acolo unde poetul și-a întâlnit cândva iubita: „Cu arborii în furtună ne-am rugat/ Cu păsările obosite de trecerea mării/ Dar zadarnică a fost orice rugămintă/ Sufletul ei s-a făcut una cu pietrele// Acum tristețea își pune costumul ei cel mai bun/ Și iese pe faleza portului în care te-am întâlnit/ Pe vremea când păraai doar o prințesă-n exil/ Cu rochia ta urmată de câmpuri inundate de maci” (Faleza unui port).

Ironia, realitatea crudă, viața socială, viața politică, viața culturală se intersectează, atunci când un hoț îți bate la ușă și nu știi ce să faci, să-i răspunzi politicos, să fii diplomat, să inventezi o situație delicată sau să fii dur, să-l respingi pe baza unor motive neîntemeiate, în care nu crezi nici tu: „Ce faci când un hoț îți bate la ușă/ Îi deschizi/ Și îi spui politicos/ Domnule, regret, dar nu am primit încă pensia/ Sau ceva mai puțin diplomat/ Poți să-i strigi în față: «Nu stau de vorbă cu oamenii politici»” (Ce să faci când un hoț îți bate la ușă).

În lipsa unui prieten bătrân și înțelept, care să-i tâlmăcească semnele, poetul este surprins de dezlănțuirea furtunii în plină iarnă, de intrarea arborilor în somn ca într-un vis frumos și de ațipirea femeilor tinere în frunzare: „Se arată și acum de furtună în plină iarnă/ Dar bătrânul meu prieten nu e aici să-mi tâlmăcească semnele/ Văd doar că arborii bătrâni se pregătesc să intre în apele adânci/ Ale somnului/ Încărcați până la refuz de frunze albastre/ De tinere femei ațipite-n frunzare” (Unicorn).

Într-una din poeziile din finalul volumului se simte absența fericirii, a dragostei, în condiții meteo nefavorabile (vânt tăios), când se-mprăstie zvonuri, viața și dragostea nu au nicio garanție, contractele despre fericire vor fi puse pe foc, pastilele care promit tinerețe vor fi aruncate, deși în altă viață artistul a refuzat „pielea de om”: „Bate un vânt tăios ca o maximă/ un vânt ce împrăstie prostie și zvonuri./ Sufletul meu de păgîn se cutremură/ la gândul că nici dragostea, nici viața măcar/nu au termen de garanție./ La dracu îmi spun/ voi pune pe foc toate contractele/ ce ne promit fericire/ pastilele ce ne oferă mai multă tinerețe, mai multe femei// Acum când îmi aduc aminte că-n altă viață/ am refuzat am refuzat să intru în nefericită piele de om” (Un vânt tăios). Ion Cristofor, unul dintre cei mai talentați poeți din generația optzecistă, oscilează între sacru și profan, ironie și gravitate, mitologie și modernitate, transfigurează portretul divin, farmecul femeii, natura, metamorfozele climatice și timpul.

* Ion Cristofor, *Poeme canibale*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2021.

În umbra celulei și a istoriei

Despre Petru Groza se scrie rar, puțin și previzibil. Cariera lui politică din ultimii ani – președinte al Consiliului de Miniștri (1945–1952), președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (1952–1958), practic președintele Republicii – pe care tot el a proclamat-o – l-a transformat într-un personaj nefrecventabil, condamnat sever, dar fără o judecată prealabilă. Destinul lui seamănă izbitor cu acela al „colaboraționistului” Al. Marghiloman, osândit și el de dreapta liberală și stânga comunistă, după ce în scurta lui prestație ca șef de guvern (5/18 mart. –28 oct./6 nov. 1918) salvase dinastia, armata și adusese Basarabia între frontierele României. Marghiloman reprezenta „garnitura de rezervă”, „Planul B”, am spune azi, în cazul în care Planul A, eliberarea Ardealului și înaintarea spre Budapesta, ar fi eșuat. Și chiar asta s-a întâmplat! Iar cineva trebuia să plătească oalele sparte, prezidând dezastrul și încercând să mai salveze ceea ce se mai putea. Pragmatic și cinic de multe ori, Ionel Brătianu ar fi recunoscut cavalereste: „Se sacrifică primind să se înhame la o operă tragică, dar patriotică. Trebuie să se știe că acest om a salvat coroana și Moldova și acest lucru primează”.

A existat un Plan B în lumea politică românească de la începutul anilor '40, când România intrase într-un alt război de eliberare? Pare surprinzător într-o țară în care s-a făcut întotdeauna o politică *tous azimuts*, dar răspunsul negativ vine repede. Cu notabile excepții, politicianul român e mai degrabă oportunist, pândeste ocazia și evită miza pe termen lung. Carp și Marghiloman infirmă norma. Carp a detectat pericolul rusesc, iar profețiile lui din 1916 au fost confirmate în 1940. În materie de progrese, conservatorul Titu Maiorescu și țărănistul Iuliu Maniu sunt gemeni. Primul credea „că cea mai zadarnică îndeletnicire este proorocirea istorică pe o scară mai întinsă”. Cel de-al doilea excludea și el calculul probabilităților *à la longue* și aștepta să apară situația, pentru a-i găsi *hic et nunc* soluția. Iar la ideea că Aliții tradiționali se vor întovărăși cu opresorul secular nu se gândea mai nimeni. Numai prevăzătorul Titulescu își propusese să împace Rusia cu Germania, dar când spunea asta în România politică era un exclus, iar în Occident fusese pus la Index pentru multele avantaje aduse U.R.S.S.-ului la Conferința de la Montreux. În acest context tulbure, flerul lui Groza de a miza pe ruși e rar. Să fi fost stipendiat de sovietici, cum susțin unii? L-au prins ei în mreaja lor aurită pe acest fiu de preot ortodox din Băcia, om cu studii solide la universități din Budapesta, Berlin și Leipzig? Era bogat, moșier, bancher, fost și viitor ministru, ins umblat, citit, cu „antene” în cercuri influente. E incompatibil socialismul cu bogăția? Maiorescu credea asta, iar de sindromul lui au suferit mulți. Cine urmărește însă istoria socialismului în România constată că primii lui profeți au fost fii de „familii bune”, boieri, burghezi cu stare, cum au fost de altfel chiar „apostolii” lui, Marx și Engels. Când îi răspundea în 1932 lui C. Graur, un publicist de la *Adevărul* preocupat de fondurile mișcării socialiste, I. C. Atanasiu, istoricul ei, menționa „sume enorme” cu care au contribuit Mircea C. A. Rosetti, George Scortescu, Barbu Gănescu, V. G. Morțun, Const. Mille, frații Alexandru și I. Radovici, C. Dobrogeanu Gherea, Gh. Lambru, Alexandru și Mihai Săulescu, Iancu Procopiu, dr. I. Cantacuzino, profesorul Dimitrie Voinov, frații Deodat și Iacob Țăranu, G. Diamandi și alții. Mulți dintre ei se vor regăsi mai târziu în poziții de influență, pe listele marilor partide ale vremii. Morțun, Radovici și Diamandi la liberali, iar Mihai Săulescu la conservatori. Socialismul lor fusese o criză de tinerețe, cu substrat umanitar. Când se referea la ei, într-o scrisoare către Titu Maiorescu, Duiliu Zamfirescu punea punctul pe i: „Cel mai mult se poate spune că starea țăranilor la noi să fi deșteptat într-o inimă generoasă simțimente de compasiune și revoltă”.

Totți cei enumerați erau preocupați de *problema agrară*. Nerezolvată nici după reforma agrară de la începutul anilor '20! Băncile luseră locul moșierilor și arendașilor, iar guvernul de „tehnicieni” al lui N. Iorga a trebuit să impună legea conversiunii datoriilor agricole. Oricât am mitiza acum epoca interbelică, România nu era *pays de cocagne*. În 1930 jumătate din populație era analfabetă, tuberculoza și mortalitatea infantilă făceau ravagii, temperând sporul demografic. De acest fundal dramatic au profitat propaganda moscovită și „sponsorizații” ei din Vest. A prins la „proletarii intelectuali” (Bogza, Sahia, M. R. P. ș.a.) căroră li se finanțează deplasări în Vest, dar și la

specialiști, un inginer agronom național-țărănist cu studii la Berlin, Marin Chirițescu-Arva, propunând chiar – după un stagiul de documentare la fața locului – să se învețe din experiența agriculturii...sovietice. Cu ochii spre lumina de la răsărit au fost și alții, N. D. Cocea, de pildă, apoi Ion Vineanu, ba chiar și un „prinț roșu”, Scarlat Callimachi, strănepot de domni aflați pe tronul principatelor române. Li se alătură, ciudat lucru, și ardeleanul Petru Groza. Întreb iar: să fi fost un „năimit”? Câtă vreme arhivele rusești, desfercate provizoriu de Elțan, vor rămâne zăvorâte, conform ucuzului lui Putin, nu ne putem pronunța. Cazul rămâne *pendinte*, ca să întrebuițez un termen juridic. Oricum, examinându-i cariera politică, e vizibilă tendința disidenței. Groza face politică pe cont propriu. Unionist, ca Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voevod, Gheorghe Pop de Băsești, Ștefan Ciceo-Pop, Vasile Goldiș, a cerut ca Unirea de la 1 Decembrie 1918 să se facă „fără condiții”. Cel puțin asta a scris în memoriile publicate târziu, abia în 2003, la Editura Compania. Ales deputat, în 1919, pe listele Partidului Național Român, se detașează repede (împreună cu Octavian Goga) de tutela lui Maniu și trece la averescani, care-l numesc ministru de Stat fără portofoliu, în fapt titular la Comunicații, ceea ce-i va prinde bine mai târziu. Avocat bun, întrepred, face o avere uriașă. Are acțiuni la 45 de întreprinderi, e proprietar de mine de aur, mori, magazine, hoteluri, moșii, e ales președinte al Uniunii Marilor Industriași din România. Are, un sfert de veac, apartament rezervat la Athénée Palace. Dar face politică „de stânga”. Modelul lui, mărturisit, e britanicul Stafford Cripps, politician putred de bogat, dar lider al Ligii Socialiste și al Frontului Popular (firește, antifascist!), trimis de Churchill ca ambasador la Moscova tocmai pe baza acestor calități.

La începutul anilor '40 România n-are un premier precum Churchill, ci un „Conducător”, mareșalul Ion Antonescu, căruia frunzașii politici interbelici îi trimit o vreme memorii de protest platonice, pregătindu-i apoi debarcarea, când tăvălugul rusesc se apropie de graniță, iar bombardamentele americane fac prăpăd. Printre conspiratori, și Petru Groza, iar firele complotuluiduc „sus”, la Palat și anturajul regal.

Sigur, Siguranța, condusă de Alexandru Ghica (și el strănepot de domni!), nu doarme și face, cu fereală, arestări. Mareșalului nu-i convenea că germanii să afle că are opozanți, iar, pe de altă parte, urzea el însuși planuri de ieșire din strânsoare pe cont propriu. Grea dilemă. Groza e arestat discret, la 16 decembrie 1943, pe peronul gării din Deva și dus apoi la București, la Malmaison, cazarma din timpurile lui Cuza de care pomenea Jupân Dumitrache Titircă din *O noapte furtunoasă*. Prizonierul stă acolo până la 31 ianuarie 1944, adică (altă „fatalitate”

caragialiană!) fix 44 de zile – câte erau steagurile lui Pristanda – dacă excludem prima zi de Crăciun, pe care Siguranța, gentilă, i-a dat voie s-o sărbătorească printre ai săi. Povestea acestei detenții e narată în volumul subțiratic *În umbra celulei*, apărut la Paul Editions și distribuit odată cu ziarul *Adevărul*. Despre el se tace, iar editorul și distribuitorul au partea lor de vină. O carte de acest fel ar fi avut nevoie de o prefață, de însemnările unui istoric pentru a lămuri contextul și enigmele pe care le produce. Prea multe lucruri rămân în umbra... istoriei, iar cititorul de azi, cam grăbit și neinformant, nu le poate înțelege. La Malmaison, închisoarea S.S.I.-ului, s-a jucat atunci o farsă, tragică mai târziu pentru unii dintre actorii ei, dar benefică pentru protagonist, care iese din ea cu un destin aureolat de „rezistent”. Sigur, Groza n-a fost un mucenic. O și spune undeva: „Nu sunt din neamul martirilor” (p. 144). E mai degrabă – tot el o zice – din stirpea vameșului bogat Zacheu, care dă săracilor jumătate din averea lui, iar cealaltă o păstrează pentru sine. În filigran, „iluminarea lui Zacheu”, de care pomenește *Evanghelia lui Luca*, 9¹⁵, și o comentează deținutul provizoriu din iarna lui '44, ascunde „iluminarea” lui Groza, cu deosebirea că Isusul său nu vine pe asin, ci pe tanc, și-i lasă averea, dar îi ia puterea.

Nu se știe de când datează „spovedania” lui Groza. Textul pare a fi scris în două etape, una a notațiilor sumare, *pro memoria*, și alta a dezvoltării narrative, care adâncește misterul, enigmele, în loc să le elucideze. Adaosuri inutile sunt, de pildă, secvențele „doctrinare” din 12 și 13 decembrie 1943 care indică limita de jos a talentului narativ. Deși ține, cum ziceam, apartament cu anii la Athénée Palace, ardeleanului Petru Groza nu-i place Bucureștiul. I se pare un Babilon decăzut, un „polip”, o Sodomă, o „insulă a desfrâului” pe care „oceanul în flăcări” al războiului mondial o va înghiți. N-a fost nici primul, nici ultimul care avea negre premoniții. Un moldovean sămănătorist, Ioan Adam (1875–1911), îl vitriolase în romanul *Sybaris*. Alt coleg de convingeri al lui Groza, moldoveanul Scarlat Callimachi, îl osândise și el în articolul *Căderea Babilonului* (reluat apoi de Eugen Jebeleanu) și primise în 1936 un an de pușcărie. (Mai nou, face valuri profeția unui călugăr din Ardeal care anunță și el prăbușirea orașului damnat.) Aproape sigur, Groza l-a citit pe Callimachi. Păcat, căci firoascoasa introducere îl deservește. Rămân valabile însă întrebările suscitade de tardiva reeditare a poveștii. Chiar din primele secvențe Groza recunoaște că a mai fost și altădată în pușcărie, că e un „veteran”. Când? Sub austro-ungari? Editorul tace...

Ce „dovezi” conținea uriașul dosar de urmărire întocmit de Siguranță și unde se află acum? O fi în Arhiva Serviciului de Contrainformații? Cine era „femeia cu ochii albaștri”, Ariadna din labirintul dâmbovițean, care îl conduce spre vila „conspirativă” de lângă lacul Snagov? Era agenta Palatului? A rușilor? A „perfidului Albion”? Dar „înălții demnitari și lideri ai regimului” (vezi pagina 26) care puneau de-o lovitură de stat încă din iarna lui '44? Când își spune povestea Groza rămâne „om politic” și, vorba lui, cumpără, dar nu vinde. Nu e scriitor și totuși schițează cu îndemănare psihologii ambigue, portrete de oameni care una spun, alta gândesc și alta fac. Pe scurt, specimene din eterna lume politică românească, recognoscibile (sub alte măști) și acum.

Sigur, Groza n-a fost singurul deținut în timpul dictaturii militare antonesciene. Tudor Arghezi, Victor Eftimiu, Zaharia Stancu, Scarlat Callimachi, Mihai Ralea, Ion Gheorghe Maurer, Zaharia Boilă, Vlădescu-Răcoasa au cunoscut și ei „rigorile” regimului concentraționar, fără a lăsa însă, cu o excepție, vreo mărturie. Excepția e Zaharia Stancu, care publică în 1945, imediat după „Eliberare”, volumul *Zile de lagăr*. Dar lagărul, crede Marian Popa, „pare a fi mai curând un hotel pentru o menajerie umană” decât o închisoare.

Schimbând ceea ce e de schimbat, cam așa e și Malmaisonul lui Groza. Deținutul deplânge „imunditățile orientale”, „confortul turcesc” al latrinei, unde se practică, pe vine, un fel de yoga a nevoilor, vânează ploșnițe cu lampa de benzină, dar primește „din mâini nevăzute” un pachet cu albituri pentru pat, „cu monogramă”, și o perniță fină. Alți deținuți, polonezi, care au relații suspuse, îi trimit trufandale, o bucătăreasă, ardeleană și ea, îl torturează cu cafea, ceaiuri, cozonac proaspăt și plăcinte. Cu stomacul plin, altfel vin ideile... *Primum vivere, deinde philosophari*... Cum prizonierul are și „lichidități” spiritul se destinde și înclină spre categorii. De o parte

ar fi „zbirii”, reprezentanții aparatului represiv, de alta fauna policromă și deconcertantă a deținuților. Cu primii (comisarul Tănăsescu, inspectorul Taflaru, generalul Diaconescu, generalul Popescu, colonelul Băleanu, maiorul Tului Goruneanu, taciturnul comisar Dârlea și „pateticul” său coleg Brașoveanu) s-ar vrea un Daumier, dar caricaturile nu-i ies. „Zbirii” au maniere, unii sunt civili concentrați, „domni bine”, care nu prevestesc prin nimic bestiile din anii '50.

Relief epic au însă deținuții, lumea din închisoare de toate condițiile, „rechini”, barosani sau borfași. Ca avocat de succes Groza a cunoscut mulți și știe să rezume plastic o psihologie ori un temperament. Inginerul Rică (de fapt Valeriu) Georgescu e șeful rețelei britanice SOE din România și ginerelul lui Sever Bocu, alt ardelean, dar și finul lui Maniu. „Adorabila” lui soție avea ușă deschisă la „mareșal” care, ca fost atașat militar la Londra, îndulcea viața arestaților. (Nu i-a servit la nimic, chiar dacă Valeriu Georgescu a ajuns secretar de stat în primul guvern Sănătescu de după puci!) Opusul acestui gentleman e „agitatul” inginer Mircea (pe numele întreg Mircea Constantin), alt agent SOE, căzut în ghearele Siguranței din imprudența unei femei. Cei doi spioni formează un cuplu antinomic urmărit cu vizibilă curiozitate de potențialul prozator care le consemnează, ca un comportamentist, mimica, gesturile, reacțiile.

Groza rămâne un ardelean și în toleranța față de cei de alte etnii: unguri, polonezi, evrei, ucraineni, ruși. În privința celor dintâi el chiar încearcă să realizeze ceea ce matematicienii ar numi „cadratura cercului”, adică o împăcare istorică, după secole de conflicte între români și unguri. Și izbutește să convingă nu prin pledoarii avocațești (cam descusute, vezi capitolul *Suferința a două popoare*), ci prin juxtapunerea a două destine vitregite, al secuiului Csibi, care trece ilegal granița în România, în căutarea ibovniciei pierdute, și-al românului Găvrilă Păcurariu, ardelean din jurul Târgu-Mureșului, acum soldat în armata română, mistuit de dorul după Ana lui de dincolo de funestul „hat de la Feleac”. Scrisoarea Anei, reproducă integral de diarist, este o mostră de literatură autenticistă care nu i-ar fi displicut lui Camil Petrescu. Iată un citat edificator: „...dragă Găvrilă să ști de acum pot să capăt și eu făină puțină pe cap, am și dat 16 pengő și acum putem eși și noi între oameni și să ști că suntem tare necăjiți de bucate și de toate, nașa ne-a dat o purcică, dar nu știu cu ce s-o ținem și dacă o tăiem dăm patru kilograme de untură la St. (Stat?), până acum la dare avem 18 pengő și am luat 30, Valentin are tot păpușii de acum doi ani. Ionel are sandalile de la Valentin, ăia care i-ai făcut tu lui Valentin, pe ai mei i-am reparat, nu sunt faini dar și așa-i bine că cum e lumea, așa-s și ei...”

Pușcăria Malmaison e un fel de turn Babel în care se amestecă limbi și suferințe, dar un Babel românesc în care dacă se unge osia unde trebuie, traiul e confortabil. Polonezii, priviți simpatetic de narator, sunt evident privilegiați și se naște întrebarea dacă statutul de excepție de care se bucură nu se datorează cumva și Mareșalului. Deși comiseseră o faptă gravă (înființaseră o stație de radio-emisie clandestină) beneficiau de un regim alimentar rafinat, puteau scrie, citi, învăța limbi străine. Spre cinstea lor, învățau româna, cunoșteau valorile culturale românești. Deși ardelean, deci înclinat spre construcții epice ample, Groza cultivă stilul laconic. Îl atrage schița, nu panoul, crochiul, nu fresca, iar rezultatul final e că siluetele pe care le creionează se rețin prin detaliul particularizant. Senin și diplomat, șeful grupului, sexagenarul Bogislav Horodinszky, e posibilă efigie a unui popor în exil ce luptă pentru a-și redobândi patria pierdută. Implicat într-o acțiune care putea să-l coste viața, profesorul Mirislov Javorowsky e un filosof spiritualist ce nu-și pierde cumpătul când realitățile dure par a-l contrazice. Grafolog, „citește” oamenii după scrisul lor și face premoniții. În cazul lui Petru Groza acestea s-au împlinit! Litka, „amazoana fără lacrimi”, califică oamenii în funcție de felul în care apreciază caii și e disperată că odată cu evacuările din nordul Bucovinei, caii ei de curse au fost lăsați neîngrijiți. Culant, camaradul de „pension” găsește soluția salvatoare: „să [se] trimită acești cai la grajdul moșiei mele din Strei”.

Ce-i unește pe acești oameni proveniți din părți ale Poloniei înghițite anterior de trei imperii, ce face din ei o „colectivitate organică”? Aflăm chiar din notațiile laconice ale rusofilului Groza: speranța unei salvări venite din Vest, fidelitatea față de guvernul emigrat la Londra. Nicuunul nu crede că lumina vine de la Răsărit. Parcă speriat că mențiunile lui nu sunt conforme cu lumea răzbunătoare care va veni, memorialistul adaugă siluete compensatorii. Una este a mecanicului rus Vasile Socolov, în care autorul jurnalului vede un simbol al rezistenței, o „expresie vie a Rusiei neînfrântă”. Cum rezistă? Simplu: face pe prostul, dar cu mare artă. S-ar zice, gândindu-ne la cazuri similare,

că asta făcea parte dintr-un instructaj prealabil. Surprins de ofensiva germană pe teritoriul rusesc unde se refugiase în vara lui '40, Sorin Toma, cel care a scris (sau a semnat) celebrul pamflet *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, a ales aceeași soluție. Fiindcă unele intervenții chirurgicale rituale nu puteau fi ascunse, rezistența sovietică i-a confecționat acte de alienat azer. Când nemții s-au retras, simulantul se înrolează în „armata eliberatoare”, iar după victorie Partidul îl numește redactor șef al „Scânteii”, post în care a tronat ani buni, până când o delegație de ziariști sovietici aflați în vizită în România a făcut identificarea de rigoare: *Eto naș durak!* (Ăsta-i prostul nostru!).

Jurnalul deținutului Petru Groza se încheie cu portretul unui personaj enigmatic: Gică. E un ofițer român, oltean din Gorj, luat prizonier de ruși după campania din Crimeea și Caucaz și supus indoctrinării. Parașutat lângă Buzău, e prins de jandarmi și întemnițat la Malmaison în celula nr. 8, într-un punct obligatoriu de trecere, adică vizavi de a lui Groza. Să-l tragă de limbă? Să-i verifice capacitățile de constructor al „noii gospodării sociale” care va urma? Să-l dea în gât, oferind Siguranței cheia unei enigme? Groza rămâne mefient, îl „ține la distanță”, îi memorează (pentru viitorime?) gesturile.

Interogat de multe ori, Gică își joacă bine atuurile și evită sentința capitală. Mai mult, beneficiază de un tratament carceral relaxat, cu vizite în oraș *fără însoțitor*. Să fi fost păstrat de Cineva sus-pus pentru ziua H care se apropia?

În ultima zi din ianuarie 1944, Petru Groza e pus în libertate, iar vechii lui prieteni, „chelnerii de la Athénée Palace” îi pregătesc „o masă ca-n povești”. Să fi fost eliberarea din detenție un gest decis de Mareșalul care îl credea un „mare patriot”? Dacă lucrurile au stat așa, gentilețea din iarna lui '44 nu i-a servit la nimic. Prim-ministrul Groza n-a mișcat un deget pentru el... Peste câteva luni, la 23 august, roata se întoarce. Tânărul rege care în 22 iunie 1941 îl felicitase pe generalul Antonescu pentru intrarea în război „ca să statornicească pentru vecie dreptele granițe ale neamului”, face un puci de palat, îl arestează pe „Conducător”, îl livrează rușilor și formează un nou guvern prezidat de generalul Constantin Sănătescu. Compus în majoritate din militari, acest guvern al „schimbării la față” (care îl include și pe Valeriu Georgescu, fostul coleg de închisoare al lui Groza) rezistă până la 3 noiembrie, când politicienii români (între care Iuliu Maniu și Constantin Brătianu) realizează că e nevoie de o interfață civilă. Noul guvern, condus tot de Sănătescu, mai numără doar 6 militari (față de 14, câți avea precedentul!), dar are mulți membri care consacră „deplasarea spre roșu”. Printre ei, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, e Petru Groza. Instalare care nu s-ar fi putut face fără consimțământul regelui și al sfetnicilor săi. Pe măsură ce controlul rusesc se înăsprește, iar nepăsarea Aliatilor occidentali se accentuează, „roșilor” li se încredințează posturi decisive. Sub generalul Nicolae Rădescu (premier între 6 decembrie 1944–5 martie 1945)

Groza își păstrează postul de vicepreședinte. La 6 martie 1945, Petru Groza devine președinte al Consiliului de Miniștri. E numit în acest post de rege, în virtutea unui decret regal din 6 septembrie 1940, care prevedea că regele îl *numește* pe primul ministru. Ironia istoriei, decretul era opera fostului „Conducător”!

Ca premier, Petru Groza a avut o existență politică agitată. Îl „lucrau” și opoziția (țărăniștii și liberalii) și colegii de stânga. Între 6 martie 1945–2 iunie 1952 a condus patru guverne cu geometrie variabilă în care miniștrii (mulți alogeni) ocupau și părăseau portofoliile în urma unor conflicte subterane de interese despre care îl informa, cu umor negru, pe „generalissimul” Stalin. (Culmea ironiei, Stalin, un metec printre ruși, îi promitea că-i va găsi „buni români” care să-i completeze garnitura ministerială.) Că a făcut abuzuri e cert. Dar cine n-a făcut abuzuri în România când i-a surâs soarta și l-a așezat în scaunul puterii? Ca fost student la o universitate din Budapesta Groza a știut, se pare, să domolească nemulțumirile maghiarimii supărate de retorsiunile săvârșite în secuime de gărziile lui Maniu. Acestea au fost desființate în 16 noiembrie 1944. Comandantul lor a fost arestat (a murit în închisoare), iar atrocitățile trecute în

contul lui Iuliu Maniu, adversar politic de mare talie. La 9 martie 1945 are loc la Cluj o „defilare populară” la care foști șovini maghiari, îmbrăcați în *diszmagyar* (costumul lor de secol XIX), salută tribuna cu pumnul strâns și ovaționând *Eljen Vășinski! Eljen Groza!* (Trăiască Vășinski! Trăiască Groza!). Meritul lui, marele lui merit, este restabilirea suveranității românești asupra Ardealului de Nord. Fără demonstrația lui actoricească de umilință față de tartorul moscovit, Ardealul ar fi rămas ciuntit (o variantă agreată de anglo-americieni) ori independent (cum voiau sovietofili ca Valter Roman & Comp.) oploșiți în timpul războiului pe la „Radio Moscova”. Episodul e povestit, cu autoironie, în memoriile lui: „M-am apropiat de el. Acesta stătea pe un soi de cotineată, ceva mai înaltă ca podeaua. M-am aruncat în genunchi, i-am sărutat picioarele și i-am spus: «În sfârșit mi-am atins idealul de mic copil. Ziua asta va fi cea mai frumoasă zi din viața mea.» Stalin, vădit impresionat, m-a luat de braț, m-a ridicat, m-a îmbrățișat. Îi făcuse o impresie deosebită circul meu și pe urmă l-am câștigat. Eram un teatralist fără pereche!” Dacă în politică scopul scuză mijloacele, atunci Groza și l-a atins! Stalin, care era și el un „teatralist”, a fost impresionat, iar premierul „moșier”, specie detestată de bolșevici, a devenit „oaspetele” său personal în anii care au urmat.

Cum s-a comportat Petru Groza în acest timp se știe. Istoria și oamenii l-au judecat. Dar au rămas fapte, detalii, intenții ascunse în colțurile umbrite ale amintirii. Citindu-i jurnalul de închisoare, se naște întrebarea ce a făcut el pentru colegii care începeau să umple închisorile cu zecile de mii. Un freamăt de remușcare l-ar fi împins la un moment dat să intervină în favoarea lor. L-a liniștit repede un inferior, ministrul de Interne Teohari Georgescu: Stalin ar fi prescris „moartea înceată în închisori pentru toți reacționarii”. „Tovarășul de drum” al comuniștilor își depășise aria de competență și i s-a dat de înțeles că avea puteri limitate. A izbutit însă, poate tot în urma unui freamăt de omenie, să-l readucă în țară și să-l instaleze regește la Athénée Palace pe seniorul ardelean Traian Vuia, care îi dispăruse cu ani în urmă pe „miticii” dâmbovițeni. A făcut un gest frumos și pentru moldoveanul Simion Mehedinți. În 1957, în martie, i-a redat casa academicianului Simion Mehedinți. Fusesse rechiziționată în 1946, iar biblioteca, excepțională, distrusă. Când a reintrat în ea, nonagenarul a avut un frison: era „total goală”, numai „păreții și acoperișul”.

Și a mai săvârșit un gest neașteptat din partea unei „marionete”: a refuzat oferta mareșalului Kliment Vorosilov de a intra în rândurile Partidului Muncitoresc Român. N-ar fi dorit să se compromită... Voia să se distanțeze astfel de partidul care îi dizolvase la 7 februarie 1953 organizația lui de suflut, Frontul Plugarilor? În rest, se trezea devreme, la 6 dimineața era pe terenul de tenis, se hrănea „ecologic”, am zice astăzi, citea, făcea plimbări pe străzile Bucureștilor. Un cancer insidios l-a răpus pe 7 ianuarie 1958...

P. S. „Jurnalul din închisoare” al lui Petru Groza apare la Paul Editions și se vinde sub auspiciile ziarului *Adevărul*, ediția principe fiind publicată în 1945 la Editura „Cartea Rusă”. Pe coperta a 4-a e un citat din Corneliu Coposu, victima lui Petru Groza, pe care îl considera „un chibbur de mână întâi”, care „avea patru clase gimnaziale făcute la un liceu german”. Un adaos e necesar: Petru Groza a fost doctor în drept, cu distincția *magna cum laude*, al universității din Leipzig.

Oana Mioara ARHIP

Halou în unghiuri

Rotunjirea ființei

de n-ar fi fost rotunjimea
geometriile sufletului
s-ar fi pierdut în sincope
trinitatea ar fi avut pe creștet
comun
halou în unghiuri
de n-ar fi fost rotunjimea
pântecul fecioarei
ar fi aliniat puritatea
pe algoritmul divin
de n-ar fi fost rotunjimea
ochii s-ar fi lăcrimat
la muchia planului
în deziluzie
de n-ar fi fost rotunjimea
femeia ar fi prăbușit
iluziile hulpave din ochii cubici
ai adamilor scaleni
de n-ar fi fost rotunjimea
azi aș fi rupt cercul
rotitor derviș de-amintiri
în unghiul mort al regretelor
în cubul rotund al lumilor paralele

de n-ar fi fost rotunjimea
vidul ar fi împins laturile
la limita intangibilă
a ceea ce a fost de demonstrat

rupe doamne cercul
și lasă-mi rotunjimea
pe coapsa ultimului vis
al evei echilaterale

Memento mori

înaintea morții
sens suprem egal

înaintea morții
sufletul nobil
ori sufletul ticălos
leapădă înclăștarea
leapădă dorința
leapădă toată viața

înaintea morții
tristețea se simte
urcușuri luminate
seci

înaintea morții
se caută drumul pierdut
în bălciul vieții
printre degetele obișnuinței
ale falsului înțeles
printre degetele strâmbe
ale orgoliului
sau prin sita deasă
a nedumeririi

în bălciul vieții

întâmpinarea morții

totul se oprește
pentru că da
moartea e o liniștire
una singură și însingurată
dată sfârșitului de drum
cât înainte e înaintea morții?
cât mai putem înțelege
din ce e de înțeles
cât sens să mai lăsăm
sensurilor unice
din nedumeririle acelui timp
înaintea timpului chemând moartea?

Floare de Paște

Frig... tată

tată
e cripta rece
știu

mi-ai spus cât te dor oasele
mi-ai spus că frigul în oase
e ca viermele în măr

mi-ai spus tată
că și eu sunt un măr
frumos tată
un măr frumos

așa mi-ai spus
așa e viața
mărul și viermele său
uneori văzutul
alteori în miez tată
ascuns

frigul în oasele tale
în cripta ta tată
și-n inima mea roasă
de viermele ce a înghițit
speranța

iartă tată
frigul meu
din oasele tale muncite

iartă
nu obosi să crezi în mine
în vară în soare
când eu nu mai cred
când mi-e prea frig
pe cripta ta rece

tată...

Rodica POPEL

Poate s-o fi obosit

Într-o zi

Voi ajunge
În miez
Și voi atinge
Lespedea rece,
O să mă strigi
Dar, peste prag
Nu voi mai trece!
Mă voi uita
În jur
Și voi privi
Lucruri fără contur
Un cerc luminos
Se va rostogoli
Pe locul
Unde ne vom iubi
Sub lumina unei stele
Uitată pe cer,
Care va plânge
Pe mâinile mele!
Într-o zi
N-ai să mă minți
Și vom fi
Doi fluturi cuminiți!

La stele

Peste dealuri
Și vâlcele
S-a făcut
Un rând
La stele,
Dar a mea
E foarte sus
Și nu-mi dă
Niciun răspuns.

Poate s-o fi obosit
Și e vremea de dormit
Sau poate se pregătește
Să trimită mare veste!

Peste dealuri
Și vâlcele
Este mare rând
La stele
Una strălucește tare
Și are miros
De floare!

Puiul de cuc

Atât de singur
Puiul de cuc!
În ce cuib
Să-l mai duc?

Încă nu poate
Să zboare
Stă pe o creangă
Și moare!
Acum știu

Ce-o să
se-ntâmples
Și inima mea
De iarnă
Se umple!

Acum mă întreb
Unde s-a știut
Că spre ziuă
Peste lume
A nins!

Am ajuns

Am ajuns
La jumătate
De viață
Și de moarte,
Noptile sunt
ale mele
Că atunci
Plouă cu stele
Și ne strângem
Până când
Zboară-o pasăre
În gând!

Atunci aveam
timp
De toate
Ușile înlăcrimate
Pentru pași
Uitați afară
Care se preling
Pe scară!

Scară-naltă, șubreziță
Din scândură putrezită
Care urcă până-n cer
Dar eu stau într-un ungher
Și privesc cum toate pier!

Mi-am făcut

Mi-am făcut
Din frunze pernă
Să strâng în brațe
Un copac
În patul meu
S-a așternut omătul
Și nu știu încă
Ce să fac!

Că bate vântul
De schimbare
Și de veci
În taină voi pleca
Și din amestecul
De frunze
O să clipească
Steaua mea

Și mi-am făcut
O rochie frumoasă
Din frunza
Ce-a căzut pe casă!

Breviar editorial

Julien Caragea – „Duminici post-restant”
(Editura Pavcon, 2021)

O poezie a distorsionărilor și a metamorfozelor scrie Julien Caragea în volumul „Duminici post-restant” (Editura Pavcon, 2021), parte a unui discurs de depoetizare, de dereglare a simțurilor prin care autorul interacționează cu lumea înconjurătoare. Realitatea este o sumă de învelișuri de cuvinte, care se defoliază una câte una până la miezul fierbinte, care este, de cele mai multe ori, o ipostază a memoriei: *Vârstele mele toate, adunate într-o fotografie făcută la absolvirea școlii de cadeți, Și prinsă acasă de șipcile patului, Morților le place să pozeze în uniforme țănoșe, Copilărie moale, visând savantlăcuri și plimbată în căruciorul de invalid, Imaginea se voalase, miop, reușeau anevoie să culegi fructele voluptuoase din rafturi de cear-*

căn, Profesorii noștri (scorii eliberate din furnale) absentau (pluteau undeva, nu departe, cu nefirești aripi de tinichea), Ținându-și umbrela deschisă, aer ștrengar și solemn, Mary Poppins (Julie Andrews) ședea țeapăn în picioare, Pe convoiul de tancuri aflat în deplasare lentă, acoperit, în loc de prelată, cu pielea neagră a unei bivolite-omidă. (Crinolina bunicii colonizând planeta Marte). Sub presiunea imaginărilor sunt modificate reperele autorizate: spațiu, timp, memorie, senzații, identitate. Este ceea ce Hugo Friedrich numea „pasiunea pentru necunoscut” a poetului, cuvintele se izbesc de o transcendență goală și „ricoșează înapoi în realitate”. Transfigurarea absurdă, urmărită cu obstinție de Julien Caragea în acest volum, este vizibil premeditată, aluziile livrești sunt indicatoare care îți arată drumul spre un promițător nicăieri. Numai că titlurile lungi, cu oarecare epic, sunt semnale liniștitoare pentru un cititor derutat. La fel, rimele întâmplătoare sporesc sentimentul de siguranță pentru cititor, deși acesta rămâne cu un inexplicabil sentiment de neliniște: „Șoseaua rula prin canion îngustă și albastră, Văzută de sus părea o infinită curea de ceas, civilizată de marcajele cu var ale găurilor dedicate boldului catarămii, Brătară casual pentru gadji macho, ornamentală pentru mână de pipițe, ori fir safir de lână mărțișor pentru țânci, Ape îndelicate și adânci, Iar în decorul acesta pentru ceasornice, surplus, bonus, subzol, Fuleul rar al tobei războinice decerna decorație și emoție, permitea siesta vulpilor de prerie. Tu ai, trezit din vis, sub stufoase sprâncene deschis nu ochi, Ci rumoare de hulubărie.” (Trans-american de deochi).

Poezia lui Julien Caragea trece, de la text la text, de la fragment la fragment, din aventura limbajului și a imaginii într-una a ființei care își recunoaște condiția traumatizată. Deloc confortabil pentru un cititor neobișnuit cu experiențele lirice (extreme) mai vechi sau mai noi, discursul lui Julien Caragea este unul cu semantism obscur, destinatarul nu trebuie să încerce să descopere sau să recunoască starea ci, pur și simplu să o împărtășească.

Gelu Ungureanu – „Tainică aniversare.
Învălmășeală flăcări”
(Editura Eikon, 2021)

Poezia lui Gelu Ungureanu, din volumul „Tainică aniversare. Învălmășeală flăcări” (Editura Eikon, 2021), dar și din cele precedente, se impune printr-o anumită imagistică ce mărturisește o adevărată voluptate a vizualului, timpul este o materie grea care se sedimentează și se

stratifică în fiecare text: „Litane sfântă. O pasăre/ trecu precum o cometă/ prin fața bisericii.// Să vezi un simbol în asfințit,/ face parte din arta de a trăi.// Aproape e marea:/ ne oglindim chipurile istovite” (Socrate). O mitologie a concretului îl situează pe poet nu într-o intimitate, ci într-un „înăuntru” al lumii, conștiința sondează realitatea pentru a observa/ depista urmele vagi ale unui paradis inițial. Imaginația este, în acest caz, un remediu pentru toate eșecurile percepției, ferestre enigmatice se deschid spre un orizont presimțit. Extragerea din această lume incongruentă este fuga spre transcendent, sicomorul, de exemplu, fiind expresia arborelui care ține pe brațele sale cerul: „Vorbesc despre lumea răului,/ unde înfloritul este întotdeauna/ prea târziu;/ am dosit neconținut/ să alung din cutia mea/ ascunsă cuvintele sărace.// Dacă febra vieții va fi/ intensă,/ neglijez întunericul;/ mă amestec cu zorile/ care apar imitând/ fâlșăitul păsărilor/ de noapte ce se grăbesc/ la locurile secrete.// Cine-i de vină că izvorul/ s-a întors din drum?// Voi reuși să adaug/ în golul rămas/ o rugă/ ca o imagine sacrificată/ ineluctabil,/ de care aveam nevoie?// Se întesc tunetele și fulgerele:/ să mai urc în sicomor?” (Sicomorul).

Poezia este, în esența ei și o polemică susținută cu nihilul prin care actantul liric își redobândește, într-o oarecare măsură, dimensiunile modificate de incoerențele trăirii sub presiunea timpului, astfel suntem, în mare măsură, ceea ce ne imaginăm că suntem. Efectul este un dinamism al imaginilor, dar nu pentru a-l reda, ci spre a sublinia și cu mai multă vigoare iluzia: „Suntem băta de aripi/ sub norii himerici/ ce ne târăsc cu tot cu soare/ spre Miazănoapte.// O boltă sură/ adapă murmurul,/ cu freacă și farmec/ rămânând stingheră.// Intrăm în târgul adormit și-avem/ tot timpul în vedere/ o viitoare-nșingurare.// În ceasul gării, vechi și ponosit,/ minutele vibrează c-o oră/ mai devreme” (Vibrații).

Există la Gelu Ungureanu tendința definirilor/ definițiilor poetice, sublimări ale realității vizibile sau nu: „țineam strălucirea norilor în frâu”, „întorcem idealul pe dos”, „Doamne, cât de mulți încăpem/ într-o poiană cu mofturi”, „un lucru ne aparține cu siguranță:/ pârâul înmiresmat cu umbră”, „înainte de odihnă dezlepeam cu migală/ de pe tălpi/ urmele de ieri și alaltăieri” etc.

De reținut, de asemenea, la Gelu Ungureanu capacitatea de coagulare a stărilor contrare, universul personal pare o mixtură de elemente agitate, eferescente, totul reușește a se naște, a se schimba, a se regropa în orice moment.

Laurențiu-Ciprian Tudor – „Loc de oftat”
(Editura Școala Ardeleană, 2021)

O carte cu poezie frumoasă în cel mai bun înțeles al termenului este volumul „Loc de oftat” (Editura „Școala Ardeleană”, 2021) semnat de Laurențiu-Ciprian Tudor, care se bucură de entuziaste cuvinte pe coperta a patra, semnate de Liliana Ursu („o carte despre frumoasele sărbători ale sufletului”) și Ovidiu Pecican („erotica nu a murit în poezie”). Laurențiu-Ciprian Tudor scrie o poezie a concupiscentelor, a dragostei care nu se vede ci se simte, gestică poetică este amplă și țintește dincolo de obiceiurile constrângătoare. Ceea ce Harold Bloom numea efortul poetului de a se naște pe sine, supunând la un proces hipertrofic realitatea imediată, se traduce la Lauren-

țiu-Ciprian Tudor prin credința că dragostea este magia ceremonială care ne guvernează viața. Mai mult, un poem nu este o depășire a anxietății, ci este aceea anxietate: „forever Bach/ ți-am spus/ și tu m-ai privit mai cu atenție/ mi-aș dori să scriu ca muzica lui/ am adăugat/ să mă mut acolo/

o vară măcar/ și ochii tăi m-au văzut/ s-au făcut prisma grației tale/ aș fi fost un violoncel am zămbit/ pentru că este ca o sete un pod/ care unește cerul cu pământul verde/ cu grădina barocă/ o suferință care se roagă/ o nostalgie aspră, de-absolut/ un râs încercat/ mie îmi place vioara ai spus/ vioara e subțire, vioara zboară/ s-ar putea să fii tu am zis/ și ochii tăi s-au făcut ferestre/ înăuntru pe mobile luminile și umbra așezau muzica/ o vioară zbura și un violoncel îi urma firul/ un fel de zmeu/ un tablou de Chagall/ prima dragoste” (Forever Bach). Astfel, poezia nu operează cu obiecte și evenimente, ci cu consecințele dezagregării lor, de aceea textul pare să se adune în ceea ce Eugen Negrici numea „reziduuri spectrale”, în care stau laolaltă elemente ale trecutului dar și insinuări ale unui viitor care tocmai se zămislește. Emisia lacunară, dar cu un bogat inventar de termeni, îl ajută pe receptor să stabilească un raport de determinare între lucruri, cuvintele substituindu-se, de fapt realității. Sub pojghița de cuvinte se află nu o jubilație, ci o tragică înstrăinare, un subtil înțeles de pierdere se adună pe pagina pe care tocmai a fost scris poemul: „...în ceașca ta/ cu cafea Jamaica/ e de fapt o noapte neagră/ cu un praf de zahăr/ strălucitor suflat deasupra/ nopțile acelea, calde, mângâietoare/ în care-n grădini se iubesc orbește/ toți îndrăgostiții/ tu să sorbi absentă și/ trupul tău să se cabreze ușor/ ca o întrebare”.

În alte texte tonul este de „știutor”, de om care descoperă că gesturile mici incumbă sensuri mari, poezia este dominată de modelul mental al consemnării ultimative. În acest caz memoria acționează cu maximă selectivitate, reținând din amalgamul de amintiri doar ceea ce mai păstrează haloul simbolului: „în copilărie/ în satul bunicii Nastea/ mergeam la bancă/ mă așezam lângă câte-un bătrân și/ păstram tăcerea/ era ca la pescuit/ pe buza prăpastiei/ pe marginea hăului eu plecam fără să prind vreodată ceva/ bătrânul, însă, întotdeauna pleca mai greu/ de parcă/ peștii lui/ erau/ din ce în ce/ mai mari” (Loc de oftat 2).

Un „subiect” al volumului este femeia, în diferitele ei ipostaze, dar „citită” cu ochii celui care este uluit de această comună și totuși stranie apariție nepământeană: „o femeie frumoasă/ e artă”, „până la urmă/ sâni unei femei/ sunt doar doi ochi/ care văd totul cu lapte/ și cu lăcomie/ femeia este o specie suprarădăcinată/ de melci” (Sânii unei femei). Dar și adevărate „cântece de lume” se insinuează între aceste definiții ceremonioase: „trupurile femeilor de 40 și de 50 de ani/ au ceva din voluptatea ruinelor/ din seducția stafidelor/ ele ard/ ca o despărțire/ fac vinul foarte dulce/ lasă/ dureri de cap” (Ca o despărțire).

Arta poetică a lui Laurențiu-Ciprian Tudor o regăsim într-un text care dă seama despre cum trebuie să arate poezia, ca să își atingă scopul care se identifică, firește, cu inima greu încercată a cititorului: „Nu mai scoateți cărți groase de poezie./ Sperie./ Ele trebuie să fie subțiri/ ca o lamă/ de sabie samurai/ să taie scurt/ dintr-o lovitură/ sufletul/ ele trebuie să țină/ maxim o oră/ ca o partidă de dragoste/ pe viață și pe moarte” (Cărți de poezie).

Poet de duranță, Laurențiu-Ciprian Tudor demonstrează în acest volum că poezia nu se scrie numai cu cuvinte ci și cu viziuni.

Al. CISTELECAN

Istoria poeziei basarabene. Cursul scurt

O idee bravă a avut Nicolae Leahu când s-a gândit că după o serie de antologii parțiale ale poeziei basarabene s-ar cuveni una „totalizantă”, în care principiul istoric să fie corelat/întregit cu acela al geografiei literare și cu „fertila /lui/ expansiune”. Geografia literară îi permite să anexeze câteva nume, pe criteriul locului unde s-a scris opera, chiar dacă au-

le accentuează – fie și doar pentru rafinați – coeficientul exotic al candorii creative. Seria poezilor culte e deschisă de Ioan Cantacuzino, la care Leahu apreciază „efortul /.../ de a-și apropria sensibilitatea poetică occidentală”, dovedind astfel că „poezia românească /.../ este interesată, încă din secolul fanariot, de sursele lirice occidentale”.

Nu e chiar de mirare căci, deși epoca fanariotă are imagine integral proastă, ea e martora unor inițiative legislative și culturale de occidentalizare. Lui Cantacuzino și lui Conachi Leahu le dăruie câteva analize de text incitante, ei fiind reperele acestei epoci. Urmează apoi Constantin Stamati, „omul-orchestră al literaturii române din Basarabia”, „un reper ineludabil în orice încercare de a stabili cum se comportă limbajul poetic într-un teritoriu dominat de o limbă străină”. Asachi e prins și el în această rețea, precum și ardeleanul Vasile Fabian-Bob, poate primul nostru fantezist, după analiza lui Leahu. Desigur că o vreme, care se întinde până la 1918, tot ce mișcă prin Basarabia e relevant și, din cauza rarefierii culturale a epocii, nimic nu e de lăsat pe dinafară. Așa cum sună concluzia acestei epoci, „anexarea Basarabiei la Rusia, în 1812, amână /.../ - pentru încă un secol – ieșirea ținuturilor răsăritene ale vechii Moldove din starea de medievalitate” și înapoiere culturală, întreg secolul fiind „o nesfârșită agonie” – inclusiv culturală.

Renașterea începe cu *Limba noastră* a lui Alexe Mateevici, iar primii ani de după unire reprezintă „o ucenicie sirguinci-

torul era doar în trecere pe acolo. E un expansionism justificat – de nu chiar necesar. Ideea s-a tradus într-o antologie cu adevărat reprezentativă – *Antologia poeziei românești din Basarabia (1770-2020)* (Știința, Chișinău, 2021), în selecția lui Leahu și cu studiul lui introductiv.

Studiul lui Leahu merită cel puțin tot atâta atenție pe cât merită antologia ca atare, pentru că el e o schiță de istorie a poeziei basarabene, compartimentată în serii creative congruente, ilustrate prin protagoniștii lor. Patru obiective, zice Leahu în *Nota asupra ediției*, au orientat antologia: „ilustrarea /.../ impulsurilor creative” basarabene, „reliefarea acelor stări de spirit care angajau profund ființa românului basarabean”, „asigurarea unei varietăți tematice” și „surprinderea /.../ tensiunilor spiritului” creator în diagrama paradigmelor istorice și estetice. Sint, trebuie spus, obiective rigurose ținute.

Precum cronicarul pe vremuri, și Leahu pornește de la premisa și de la conștiința unei „țări neașezate”, unde „în afară de pământul gras, puținele-i ape și norii mișcători deasupra-i, nimic din tot ceea ce ar putea reține altundeva atenția călătorului străin nu pare a avea aici pecetea definitivului”. E și normal că fundalul istoric propriu-zis va fi invocat permanent în derularea paradigmelor literare, începând cu 1812, de când Basarabia a avut o altă soartă decât principatele românești. Secolul rusesc al Basarabiei n-are mai nimic literar, în afară de cărțile populare și de cele de cult (ar fi poate de investigat în ce măsură basarabenii, de-a lungul unui secol nesfârșit, n-au renunțat la ideea identitară și n-au acceptat o integrare în cultură rusă, cum s-a întâmplat și cu alte popoare integrate în imperiu; poate studiul există și nu știu eu). Oricum, Leahu cercetează și puținele semne rămase, punând în evidență măcar lexicul surprins „în clipa genezei”. Și are toată dreptatea s-o facă, mai ales ținând cont de faptul că timpul esteticizează aceste straturi inaugurale ale limbii și

oasă la școala poeziei posteminesciene”, dar nu fără un principiu de emancipare care va duce spre finele interbelicului la personalități precum Magda Isanos. Poezia postbelică, din perioada comunistă, când Moldova era parte din URSS, este, zice Leahu, „terenul unei teribile confruntări dintre proletcultism și anti-proletcultism”. Din acest peisaj se desprinde Grigore Vieru, cu „ritualul /său de/ celebrare a valorilor esențiale – Mama, Graiul, Casa Părintească, Satul” etc., de unde va porni și așa-zisa generație a „ochiului al treilea”, cu Nicolae Dabija și Leonida Lari ca primi protagoniști. Peisajul poetic basarabean se diversifică după anii '60 și ritmul metamorfozelor sale e tot mai apropiat de ritmul metamorfozelor lirice din România (oarecum dependent de acestea), până când se va ajunge, după o operație de sincronizare (dusă de optzeciști), la o nivelare și omogenizare. Pașii făcuți de poezia basarabeană (dacă mai poate funcționa un factor de distincție) sînt urmăriți mai detaliat, cu premiera analitică a protagoniștilor fiecărui moment (marcat oarecum generaționist): Emilian Galaicu-Păun, Eugen Cioclea, Irina Nechit, până la Dumitru Crudu și la douămiiști, iar de aici la post-douămiiști care joacă după cum le cîntă Komartin-Vancu.

E un curs scurt de istorie a poeziei basarabene care reflectă, în esență, desfășurarea ei panoramică din antologia ca atare. O antologie și generoasă și severă deodată, care nu trece peste nimic semnificativ din mersul poeziei peste Prut, dar nici nu permite ocuparea necuvenită a unor locuri.

Am făcut doar o prezentare descriptivă a schiței lui Leahu pentru că n-aș avea ce obiecții să-i ridic (nici n-aș avea cum și nici de ce). Poate că, avînd în vedere autoritatea lui exegetică, n-ar fi fost rău să le atragă atenția ultimelor serii că devin cam repetitive și că mitologia bunelului devine prea generală în cadrul unor schițe biografiste nostalgice.

suburbii subterane

Dan Bogdan HANU

Post(st)ări

(secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* „A scrie înseamnă a încerca să spui ceva mai mult decît ai de spus. A colabora cu mărturia de sine a limbajului.” (Gheorghe Grigurcu). Poate că diagnosticul acesta este tocmai tentativă succintă și sagace de a conceptualiza acea senzație care mă însoțește neîntreput, de cîte ori scriu: aceea că iese mereu altceva decît îmi propun, decît sugerează bruionul mental. E ca și cum aș da nesfîrșite ocoluri unei ținte rămase inaccesibilă, în ciuda valorizărilor ei prin nuanțe care o defoliază și se vor un fel de linii spectrale înregistrate la degajarea ei în atmosferă. Cert este că, după o vreme, mai multă sau mai puțină, privind în urmă, rămîne ceea ce s-a scris, tot acel halou noetic care m-a adus în fața colii sau ecranului e o structură evanescentă, tranzitorie, o fulgurație fără contur estetic. Rămîne, probabil, ceea ce trebuie. Adică, exact ce n-a fost stabilit la momentul declanșării actului.

* Un poem ca o regină îndepărtată, aproape de solstițiu... Dar și poeme scoase din leviathanul sertarelor, ca din detenție controlată.

* Ce naiba mai e și asta? Cu o frecvență devenită deja ambarasantă, în colțul din dreapta jos al ecranului de laptop, clipește avertismentul „Nortonul tău a expirat”! Norton-ul ăsta, pe care nu știu să-l fi înfiat, să-i fiu tutore, custode sau mai știu eu ce alt soi de îndatorat, expiră în draci de nu știu cîte ori pe zi. Bine, și eu expir, însă mai și inspir! Altfel spus, am ieșiri, dar înainte de toate intrări, pe cînd, despre sus-numitul, nu pot spune nimic, nu știu cum arată, nu l-am văzut intrînd niciodată, însă iese mai departe, imperturbabil, iar eu, odată cu el, îmi ies tot mai mult din fire.

* (Corona)Virusul ăsta e un bun (horribile dictu!) prilej pentru un recensămînt al celor aflați în... inconștiență de cauză. Problema este cine l-ar face și dacă i-ar ajunge zilele... (aprilie 2020)

* Vai, cită abnegație și frășuială procedurală! Cită fervoare investim în a aplica altora cenzura ontologică, rețezîndu-le tranșant premisa de a fi altfel... (aprilie 2020)

* Starea de răgușeală este, în cazul meu, strict profesională, adică aproape un atavism. Iar cum acum toloncănitul și melițatul curricular e în stare de suspensie, mai e revine doar ca o palidă consecință a răsîtului la cîini, atunci cînd nu se încadrează în conduita canonică (aprilie 2020)

* Urmărea înfrigurat, într-un fel de transă ca o consumpție pe repede înainte, știrile despre numărul în creștere al victimelor, incapabil să se desprindă, să se dezlipească de ecrane. La un moment dat, a simțit o atingere ușoară, ca o boare, pe umăr... „hei, nu mai e nevoie, jos masca și... adaugă-te!” (aprilie 2020)

* În timpuri d'ăstea eclozează rasa...ăăăă, scuze...„caracteru”! Că-i „ciobănesc”, mă uit prin jur și nu mai am nicio îndoială, totuși, un dubiu persistă mioritic sau carpatin? (aprilie 2020)

* Vindicații/ ventilații mizantropice... am avut o predispoziție hipertrofiată spre candoare, pe care însă colegii de specie mi-au deturnat-o, silindu-mă s-o trec, în regim de oarecare urgență, în suspiciune și lehamite. Rampă, de nu chiar trambulină, spre cinism. Sentimentul maidanez al ființei rămîne limanul, memoria m-a ajutat să nu uit, inima nu m-a ajutat să iert, rațiunea însă m-a ajutat să nu mă răzbun...

* Printre atîtea specii prolife de „noi” și „ei”, pendulează nevăzuți „voi”-i, o minoritate nesfârșită și vădit derutată...

* Efectul de fereastră. Reflecție în oglindă. Povestea unei fotografii... Poate că zilele acelea predisun la intensificarea încărcăturii simbolice a tot ce vedem în preajmă, a tot ce ne înconjoară și fiecare asociere de imagini capătă o aură aparte. Însă, fotografia aceea din noaptea de Înviere e poezie în sine, sînt convins că și întrupată, deși, poziția observatorului-contemplator, nu-i permite s-o numească altfel decît vizuală. Poezia a fost mereu (un soi de legămînt cu înfățișare de aisberg) relație între imagine și privire sau, mai precis, tensiunea ce subîntinde, ascuns, această relație. Relație care durează și se deplasează între dialog și fascinație. Merge pe o scară a intensificării, de la comunicare estetică pînă la comuniune extatică. Iar poemul e doar un declic, un insight subit, o scînteie(re), prin care poezia emerge în lume. Poezia e, poate, paradoxal, calea cea mai etică și cea mai accesibilă totodată, către dimensiunile ascunse, inaparente, ale lumii, care pot deveni palpabile doar prin intuiție, adică intrare în rezonanță cu vibrația, cu „suflul” acelor supercorzi. Prin intuiție „ciupim” supercorzile, auzim armoniile energiei, în mare parte fonică. Nu ar exista nicio tresărire, nicio uimire, nicio eroare, dacă sub fotografia aceea s-ar așterne aceste două cuvinte: dilemele luminii (fiindcă, printre „posibilitățile luminii” se numără și dilemele ei).

Căci, nu se știe cine luminează și cine este luminat, lumînarea chipul sau chipul lumînarea... Și, ca să depășim dilema, fără victime, fără să rămînă cineva supărat, voi spune că lumînarea și chipul își împărtășesc lumina și o răsfrîng, sporită, asupra celui care privește.

Victoria DRAGU-DIMITRIU

Cenacurile lui Alexandru C. Cuza

Căutând prin paginile de memorialistică ale scriitorilor însemnări despre viața literară a Iașilor sfârșitului de secol 19, pe când *Junimea* se mutase la București, iar Titu Maiorescu venea numai în vizite oficiale, descoperi câteva vignete surprinzătoare schițate de un personaj cu totul neașteptat, un martor de primă mână: academicianul A. C. Cuza, specializat în economie politică, jurnalist, epigramist dar, mai ales, politician de extremă dreapta de tristă amintire, cunoscut mai mult din sintagma *Guvernul Goga-Cuza*. Formula administrativă astfel denumită funcționează numai patruzeci și patru de zile, pentru că aparținătorul, Partidul Național Creștin, cedează locul, la cerere, guvernului de uniune națională, prin care Carol al II-lea instaura dictatura regală. Cele câteva zeci de zile sunt însă înregistrate cu asprime de istorie: acest guvernământ de manevră acționează cu o malfică și rapidă eficiență, găsind destul timp să lase amintirea unei orientări extremiste, cu vădite simpatii pentru Germania fascistă, cu legi antisemite elaborate aproape instantaneu, cu suprimarea unor ziare ca *Lupta*, *Adevărul* și *Dimineața*, cotidiene de centru-stânga de tradiție, din chiar a doua zi de guvernare.

Ciudad este că acești domni, înfrățiți de o cratimă, erau amândoi poeți, și dacă Președintele Consiliului de Miniștri Octavian Goga rămâne, în memoria colectivă, în primul rând poet, amendat totuși pentru rătăcirea sa politică, în ce-l privește pe ministrul de stat A. C. Cuza, intelectualul, poetul cu începuturi literare la *Junimea*, dispăre, sub povara imaginii de politician rasist. Surpriza târzie pe care ne-o face literatul uitat este apariția neașteptată a unui jurnal, ținut de el la vârsta inocenței, între anii 1888 și 1928, pe când părea încă departe de extremismul care, din păcate, a devenit, jurnal intitulat naiv-didactic *Însemnări din viață și documente omenestii*.

Caietul cuprinde date numeroase, unele inedite, altele, dintr-o perspectivă diferită, despre viața literară, despre scriitorii și alte personalități ale vremii, și are o poveste de factură romantică, pe care ne-o rezumă editorul, domnul Marian Ștefan, în prefața cărții publicate în 2012, la editura Oscar din București. În timpul Războiului Al Doilea Mondial, în 1944, după spargerea frontului, locotenentul în rezervă Ștefan Nemeș, profesor de istorie, îl găsește printre cărțile bibliotecii răvășite din casa A. C. Cuza, abandonată la intrarea rușilor în Iași. Profesorul ascunde caietul în puținele sale bagaje de soldat, salvându-l astfel de la pierderea definitivă și, la Turda, îl încredințează unui bibliotecar din oraș, Nicolopol Nicolae, al doilea salvator. Când noua orânduire hărăzită României la Yalta și-a început marea curățenie din bibliotecă, cu scoaterea atâtor cărți din circuit, unele fiind trecute în fonduri inaccesibile, altele fiind pur și simplu distruse, bibliotecarul din Turda, nevoit și el să sacrifice multe volume, a avut ideea să sustragă pieirii câteva manuscrise, oferindu-le în secret unor elevi din oraș. Printre ei, viitorul scriitor Ion Marinca. Zeci de ani mai târziu, în 1979, caietul a fost prelat de scriitoarea Felicia Marinca, soția liceanului din 1944, Institutului de Studii Istorice și Social Politice de pe lângă CC al PCR, iar după 1990, a ajuns în Arhiva istorică de la Biblioteca Academiei Române.

Acest text, pe care autorul, Alexandru C. Cuza, nepot de văr al Domnitorului, nu l-a publicat, a fost totuși pregătit de el pentru o eventuală întâlnire cu cititorii. A eliminat unele fragmente, lăsând numai câteva rânduri de început, fie pentru a dovedi că știe mai multe decât de spune, fie pentru a ne ajuta să ne închipuim măcar existența unor drame, a unor secrete de nedezvăluit sau numai a unor anecdote savuroase, ce rezumau câte ceva din aerul timpului. Aceste goluri nu scad totuși din calitatea informației. Aflăm din jurnalul tânărului revenit în țară la 31 de ani, cu două doctorate, în științe politice și în drept, că, în iunie 1888, ieșeni au organizat serbările Miron Costin, cu scopul de a spori fondurile necesare înălțării în oraș a statuii cronicarului, operă a sculptorului Wladimir Hegel. E interesant detaliul că la serbări se prezintă un ofițer, numit Miron Costin, ultimul scorbător din neamul cronicarului, membru al armatei austriece, venit

cu acte spre a-și dovedi obârșia, necunoscător al limbii române, dar mândru de înaintașul căruia îi poartă numele și posesor în Bucovina al unei moșii ce aparținuse de veacuri familiei. Este interesantă și *matinată literară* desfășurată în sala Universității, pe care memorialistul, autor al unui volum de poeme, *Versuri*, apărut în 1882, o rezumă conștient: *V. A. Urechia a citit două legende, poetul A. Vlahuță a citit din poeziile sale „Liniște”, „Dormi, iubito”, „Lui Eminescu”, și Hubisch a cântat din vioară arii naționale cu un talent deosebit. Li s-au făcut ovații la toți, dar mai ales lui Vlahuță, al cărui îndoit talent, de poet și de cetet iscusit, a fost admirat*. Literații sosiți în Târgul Ieșilor petrec împreună multe ore în afara întâlnirilor oficiale, numai din plăcerea de a se vedea. Sunt tineri, Vlahuță are 30 de ani și tocmai s-a căsătorit pentru a doua oară, cu Margareta Dona, fiica generalului de numai 17 ani, blondă ca grâul și cu capul plin de nebunii copilărești. *Cântărindu-ne cu toții, scrie memorialistul, am constatat că tragem la cântar: Vlahuță 55 kg., Margareta 65, Corina Rizu, fata lui V. A. Urechia, 50, A. C. Cuza, 68. Pe 22 iunie, citim: seară petrecută cu Luca Caragiale, autorul pieselor „O noapte furtunoasă”, „O Scrisoare Pierdută” și altele. Era furios contra lui Maiorescu care nu voia să-l numească director general al teatrelor*. Câteva zile mai târziu, Cuza cineață cu

Ion Creangă: *mi-a spus următoarea anecdota: „Iordachi Beldiman, șezând pe balcon la dânsul acasă... Știm că la Junimea anecdota prima, iar Ion Creangă îi distra adesea pe rafinații junimiști cu istorioarele lui pipărate*. Dacă A. C. Cuza șterge din caietul său restul anecdotei, însemna că aceasta trebuie să fi fost din cale afară de deocheată. Fie personalitatea boierului, logofăt al dreptății, deputat, membru al Adunării legislative, membru în mai multe comitete, l-a determinat pe tânăr să șteargă acest pasaj, fie a renunțat, pur și simplu, să nareze, prin gura lui Creangă, o povestioară ce se lega și de balconul Casei Beldiman și circula prin Iași spusă și de alții, ca Radu Rosetti sau George Sion.

Plin de haz este scena dezvelirii statuii, câteva luni mai târziu, în ziua de 19 septembrie 1888.

A. C. Cuza raportează: *Ieri a avut loc cu mare pompă inaugurarea statuei cronicarului M. C., în prezența primului ministru Toderiță Rosetti, a lui Ioan Kalinderu, ministrul domeniilor, Robescu, aghiotant regal, Kogălniceanu, Pogor, Urechia, Hegel, statuarul (termenul folosit de Cuza pentru sculptor), și o mulțime numeroasă. Au vorbit mai întâi Urechia, apoi Kogălniceanu*. În acest punct relatarea obiectivă se întreprinde și memorialistul intră el însuși în scenă: *Văluș statuei trebuia să cadă în mijlocul discursului lui Kogălniceanu. Rupându-se însă sforile care țineau văluș, statuia a rămas acoperită până ce nu m-am urcat eu alături cu statuia pe postament, luând cu mâna văluș în aplauzele mulțimii. Au mai vorbit Ionescu, fostul ministru, și Pogor. Rosetti a decorat pe Hegel din partea regelui și astfel s-a sfârșit această solemnitate*.

Trăind în Iași ultimilor ani '80 ai secolului al XIX-lea, debutat în literatură cu poeme, sub oblăduirea cenacului condus de Titu Maiorescu, și colaborator la *Convorbiri literare*, A. C. Cuza subliniază schimbarea. După plecarea lui Maiorescu la București, *Junimea* nu mai este clubul select de intelectuali preocupați de litere, filosofie și civilizație, membrii actuali sunt politicieni, care se întâlnesc prin saloane între ei sau cu vizitatorii de la București, pentru a dezbate numai politice: *Ieri la 8 și jumătate seara a fost o întrunire a junimii politice la otele Binder, la care au luat parte mai mulți junimiști din localitate în frunte cu Carp, care a venit să întâmpine pe regele. S-a prezentat noul ziar Era nouă, care apare astăzi și se află sub redacția lui Petru Missir, profesor la universitate, la care scriu și eu*.

Când în oraș vine Titu Maiorescu, la otele Binder se strâng din nou junimiști, evocând, în așteptarea lui, banchetele date de *Junimea* odinioară și, între altele, faimosul festin unde se juca păpușile. Cuza așterne în caiet cele auzite: *Neștiind cum să învelescă banchetul, Nicu Gane și Missir se hotărâră de a juca păpușile cu păpuși figurând pe junimiștii mai de vază, cu particularitățile lor caraghioase. Greu era de găsit o ladă*

de păpuși, un hârzob autentic. Ingenioșii inițiatori recurg la ajutorul poliției pentru a depista un păpușar din cei care înveseleau târgurile și, într-adevăr, printre cererile îndosariate de a umbla cu irodul și capra, se află și aceea a unui țigan, de meserie tăietor de lemne, dar și posesor de hârzob. După ce obiectul dorit este recuperat cu banii junimiștilor, de la cărciuma *Botul Porcului* din Păcurari, unde fusese lăsat amanet de proprietar, cumpărătorii iau o scurtă lecție despre modul de jucat păpușile, dar, se înțelege, scrie memorialistul, *că ei îl perfecționară și, în seara banchetului, fără ca nimeni să fie la curent cu treaba asta, decât cei doi-trei însărcinați, se înfățișă o scenă întreagă de păpuși, în care fiecare păpușă semăna cu vreun junimist mai însemnat, Carp, Pogor, Naum, vorbind fiecare după obiceiul său de a vorbi la Junimea. Textul era scris de Missir, Gane, Pompiliu, iar la reprezentare Pompiliu era suflor și Missir le juca. Succesul a fost imens*.

Prezenți printre cei care îl așteaptă pe Maiorescu, Missir și Pompiliu nu mai au însă timp de evocări: *pe la orele 9,30 sosi Maiorescu, care îndată se puse să ne expună situația politică astfel precum o lăsase în București cu o zi înainte, și duhul Junimii de odinioară se risipește pe dată, sub tensiunea emoțiilor că la București Catargiu tocmai ceruse dizolvarea camerelor*.

Când însă vizitele foștilor junimiști sunt mai puțin oficiale, discuțiile se învârt în jurul literaturii și al amintirilor comune. Pe 28 septembrie 1889, Cuza notează: *Azi dimineață a fost I. Negruzzi, redactorul revistei Convorbiri Literare, care acum șade la București. I-am dat o traducere a mea și o poezie. Vorbind cu dânsul despre Convorbiri, care de o bucată de vreme merge cam prost, mi-a declarat că vede el singur că nu mai merge, dar că ar dori măcar să îndeplinească și anul al XXV-lea*.

Convorbirile se scoteau la București din 1886. Cum primul număr apăruse la Iași, în 1867, Negruzzi spera să ajungă cu publicarea până în 1892. Nici nu puteau să-și închipuie cei doi convorbiriști că, sub conducerea altor apropiați și elevi ai lui T. Maiorescu, M. Dragomirescu, P. P. Negulescu, Rădulescu-Motru, *Convorbiri literare* avea să apară până în 1944, ce este drept, aproape în anonim, cum spun, cu maliție, unii contemporani.

Pe vremea când de revistă se ocupa Simion Mehedinți, casa lui din strada Dimitrie Racoviță devenise cuibul *Junimii* strămutate. Radu D. Rosetti evoca momentul predării acestei responsabilități. Sâmbătă, 18 octombrie, Maiorescu notează în jurnalul său: *În trăsura dus toate Convorbirile literare lui Mehedinți acasă (strada Racoviță 12)*. Predându-i lui Simion Mehedinți colecțiile, spre a-i sluji *Junimii*, în viața de după Maiorescu, magistrul i-ar fi spus celui ales să-i fie urmaș, *cu lacrimi în ochi: Ich habe mein Leben beendet*.

Junimiștii au fost frumos primiți în casa din mahalaua Mântulesei, unde, ca într-o familie atentă, fiecare dintre ei își avea, prin grija doamnei Mehedinți, propria sa ceașcă, pentru ceaiul oferit în timpul întrunirilor. Casa din strada Dimitrie Racoviță 12 se învecina, prin gardul din fundul curții ei mari, cu sanatoriul doctorului Șuțu, din strada paralelă, Plantelor 9, unde se stinsese, în 1889, Mihai Eminescu. Nu se poate să nu fi știut junimiștii de această ciudată coincidență.

Dacă primul lăcaș al cenacului *Junimea* la București, Casa Titu Maiorescu din strada Mercur, a dispărut, Casa Mehedinți a supraviețuit, trecând prin multe suferințe... A fost rechiziționată, iar biblioteca a fost distrusă, arsă în anul 1945, chiar în curtea casei, după cum povestea Simona Aslan-Mehedinți, nepoata savantului. Intrată în administrarea Confederației Generale a Muncii, casa a fost umplută cu locatari întâmplători, iar familia Mehedinți a fost trimisă să locuiască într-o mahala sordidă, împreună cu familia înrudită Giurescu (fiica savantului, Maria, era căsătorită cu istoricul Constantin Giurescu). Mai târziu, bătrânul Mehedinți a primit o cămăruță în curtea Bisericii Mavrogheni. Când, în jurul anului 1958, un grup de geografi străini ne-a vizitat țara, dorind să-l întâlnească pe marele savant geograful Simion Mehedinți, Petru Groza, pe atunci președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, a aranjat revenirea învățatului în vârstă de 89 de ani, în casa lui din strada Dimitrie Racoviță, unde și-a trăit ultimii cinci ani de viață. Printr-o întâmplare de neînțeles, povestea Mona Mehedinți, deși casa trecuse prin atâtea mâini, se păstraseră întregi cele între 40 și 60 cesti de ceai care îi așteptau pe junimiști la întâlnirile lor.

Cei încă peste 50 de ani de viață ai *Convorbirilor* erau dincolo de puterea de imaginație sau de așteptările celor doi junimiști care discutau în septembrie 1889 la Iași. Negruzzi îl anunță pe Cuza că a început să își scrie, în timpul vacanțelor, *Amintirile de la Junimea*, cuprinzând 15 capitole, dintre care cel din urmă va conține extracte din *Dosarul care conține enormitățile ce s-au tipărit în vreme prin ziare, reviste, broșuri*. Un volum al acestui dosar aflându-se la mine, Negruzzi m-a însărcinat să-i extrag ce mi s-ar părea mai interesant. Dar

și cartea lui Negruzzi aparținea unui viitor greu de închipuit pe atunci. Avea să apară în 1921, într-o Românie Mare.

Caietul-jurnal al lui A. C. Cuza, tipărit la 90 de ani după cel al lui Negruzzi, în România postcomunistă, ne oferă detalii necunoscute, dar semnificative, nu numai din viața scriitorilor ci și din viața familiei domnitorului A. I. Cuza, după îndepărtarea și, mai târziu, după moartea sa, nepotul A. C. Cuza fiind un apropiat și sincer prieten al Elenei Doamna și al lui Theodor (Toderiță) Rosetti, membru fondator al Junimii, om politic și fratele doamnei Elena Cuza.

Rămas în Iași după retragerea, în 1885, a *Convorbirilor literare* la București, A. C. Cuza și-a construit aici întreaga triplă carieră, universitară, politică și literară, melancolizând față de moda abandonării Târgului Ieșilor de către atâtea nume importante în plan politic și cultural, cu un surâs resemnat, printr-o epigramă dedicată statuii lui Ștefan cel Mare: *Când te uiți și bagi de seamă/ Bine zău că-i de aramă,/ Căci de-ar fi din trup și carne,/ Nici n-ar sta ca să-l privești:/ Și ca toți cei mai de seamă/ Ar pleca la București.*

Nu este cu puțință ca un junimist care își scrie jurnalul să nu-i amintească, în paginile de salvare ale clipelor trecute, pe Mihai Eminescu și pe Ion Creangă. Însemnările din 1889 se întrerup între 5 mai și 30 august, astfel încât nu aflăm din caiet ce impact a avut asupra sa vestea morții, în iunie, a Poetului, căruia tânărul amic îi purtase de grijă în perioada de boală petrecută în Moldova. Câteva luni mai târziu însă, când, la 18 octombrie, Cuza află din ziarul *Constituționalul* de moartea la Botoșani a Henriettei, sora cea mică a poetului, triste imagini ale ultimei întrevederi cu Eminescu îl copleșesc: *Sunt acum vreo doi-trei ani, pe când Eminescu ședea la Botoșani la soră-sa, după ce ieșise din spitalul de alienați de la Neamț, am primit noi vreo două depeșe una după alta de la Enriete, care făcea apel să vie unul dintre noi numaidecât, căci Mihai se afla foarte greu bolnav.* A. C. Cuza pleacă la Botoșani împreună cu Miron Pompiliu și sunt cunoscute momentele petrecute acolo de cei doi. Ei se străduiesc zadarnic să-și scoată prietenul din letargie, citindu-i propriile poeme, de pe foi aruncate la întâmplare prin casa unde locuia cu sora lui, crâmpie de versuri transcrise din memorie, și nu toate ale sale. În *Viața lui Mihai Eminescu*, G. Călinescu reconstituie cu o minuțiozitate copleșitoare ultimele luni petrecute la Iași, la Botoșani, la moșia lui Theodor Rosetti, la băile Repedea, de Poet, folosind zeci de documente și mărturii, între care și pe cele ale lui A. C. Cuza, apărute în 1909, în *Neamul Românesc literar*, câteva pagini, intitulate: *Kamadeva, amintiri*, pentru că, între textele risipite prin casa celor doi frați bolnavi, strânse de vizitatorii care nu știau cum să-i ajute mai bine, unul singur li se pare coerent, poemul cu acest titlu. Dar, în timp ce articolul din 1909 era rememorare, la o anumită distanță față de evenimente, paginile scrise în 1889, cu douăzeci de ani mai înainte, sub imperiul emoțiilor imediate, transmit pe viu tulburarea trăită de memorialist la citirea știrii că, la numai 28 de ani, sora cea mai mică dintre copiii Eminovici, chinuită toată scurta ei viață de paralizie, dar devotată, cu puținele-i puteri, fratelui iubit, își găsisse în sfârșit liniștea, la numai câteva luni după ce Mihai se stinsese la București. *Momentul Kamadeva* ne apare astfel în caiet: *Din manuscrisele ce le-am avut atunci în mână, scrise pe o hârtie din cele mai proaste cu creionul, astfel că abia se mai cunoșteau strofele, după cum a fost obiceiul lui Eminescu, am copiat trei poezii pe care le-am trimis lui Iacob Negruzzi, pentru Convorbiri. Una dintre acestea, Kamadeva, s-a publicat, iar în privința celorlalte mi-a răspuns Negruzzi că una nu poate fi de Eminescu, ci de Veronica Micle, după cum m-am putut convinge mai apoi.*

Emoționant este însă efortul celor doi prieteni de cenaclu ai lui Eminescu, de a încerca să-l stimuleze citindu-i propriile poezii, de pe foile umplute cu ardoarea suferinței. Pentru junimiști, lectura în grup era un mod de viață, – să nu uităm că Miron Pompiliu, scriitor, traducător, folclorist, era din 1869 membru al societății Junimea și chiar dacă fusese poreclit cu umor în intimitatea clubului *președintele Caracudei*, echipa de asistenți tăcuți, la tradiționalele întâlniri ale cenaclului, el știa bine că grupul își avea rolul său, acela de a lărgi dimensiunea socială a Junimii, de a fi martorul. A. C. Cuza

venise mai târziu, nu asistasă la vestitele ședințe literare, ci doar la întâlnirile de la hotelul Binder, cu un caracter mai mult politic, ale junimiștilor rămași la Iași, dar era pătruns de spiritul împărtășirii prin lectură și încearcă să-l capteze pe rătăcit citindu-i: *Arătându-ne însă Enriete niște poezii de ale lui, pe care le-am copiat, m-am dus în cealaltă odaie, unde am început a-i citi Kamadeva, pe care atunci o luasem. Auzindu-mă citind, fața lui se înșenină puțin, ai fi zis că se silește a-și aduce aminte de niște lucruri pe care odinioară le mai auzise*

unde, dar aceasta nu dură decât câteva minute, apoi iarăși căzu în apatie de dinainte. Miron Pompiliu și A. C. Cuza pleacă de la Botoșani promițând sprijinul lor, pe care l-au și acordat, în bună măsură. Dar nimeni nu-i mai putea fi de folos lui Eminescu. El se va întoarce la București, unde demult i se croise o soartă cumplită de înșiși aceia ce păreau apropiații lui prieteni. Parcurgând volumul Mirunei Lepus, *Dosarele de interdicție ale lui Mihai Eminescu*, apărut anul trecut la Editura

Cortex, te cutremuri citind semnăturile de pe un proces verbal care sună astfel: *Astăzi, 10 Iunie 1889, subscriși membri ai consiliului de familie instituit pentru Dl. Michael Eminescu, conform Jurnalului Trib. Ilfov sect. II No. 2783/89, examinând situația D'lui Eminescu conform articolului 440 din codul civil suntem de părere că boala de care suferă acum în a doua și cea mai grea recidivă reclamă neapărat interdicția lui și rânduirea unui tutor care să poată primi de la Stat pensia lui viageră și să poată îngriji de cuviincioasa întreținere a interzisului.* București 10/22 iunie 1889, Titu Maiorescu, Dem. Laurian, St. Michaelescu, M. Brăneanu, I. L. Caragiale. Toți acești domni, plini de compasiune, răspuseseră elegant ordinului lui Petre Carp: *Mai potoliți-l pe Eminescu.*

Pentru memorialistul Cuza, cu excepția altor câteva pagini dedicate unor evenimente și personalități literare, restul nu mai este decât politică, însemnările din viață nu fac obiectul propriei existențe, nu sunt un loc al regăsirii de sine și al terapiei prin scris. El răspunde unei chemări mai înalte, se simte dator să adune pentru posteritate *documente omeniești*, întâmplări și anecdote povestite de alții, zvonuri ieșene sau fapte diverse descoperite în paginile ziarelor, incidente caracteristice, la care participă sau asistă, scene din Parlament, din redacții, ba chiar și din case dubioase, vise premonitoare. Astfel se explică faptul, menționat mereu de editor, al unor pagini rupte din caiet, care lasă câte un epi-

Interesantă în privința acestui fost amic, Vasile Morțun, este lista minuțios făcută de Cuza cu întreprinderile sale falimentare, în care, precum spun unii, tânărul a fost antrenat de Ioan Nădejde, cunoscutul militant socialist, *pentru a-l exploată.* Cuza numerotează: 1. *Administrează moșia sa și a fraților săi*, 2. *Face propagandă socialistă*, 3. *întreține o tipografie în Iași*, 4. *s-a ales deputat*, 5. *redactează ziarul Muncitorul aice la Iași și Ciocoiul la Roman*, 6. *e redactor pentru partea literară la Contemporanul, revista lui Ioan Nădejde.* Punctele care urmează, 7 și 8, deși falimentare și ele, sunt demne de toată stima: 7. *Morțun a întreprins să scoată cu spezele lui un volum al scrierilor în proză de Eminescu, din care s-au tipărit vreo 12 coli care stau broșate gata, așteptându-se coala de pe urmă, care și ea este tipărită gata*, dar pe care Morțun de 6 luni aproape nu a avut timpul să o scoată, și 8. *Asemenea a întreprins să tipărească cu spezele lui scrierile lui Ion Creangă, din care s-au tipărit vreo șapte coli și de un an a rămas așa.* Cuza încheie dur: *Din toate astea nimic nu-i făcut acătării, iar averea lui Morțun s-a risipit.* Aceste însemnări aparțin anului 1889, care acoperă în caiet o mare parte a informațiilor din câmpul literaturii.

Anul următor, 1890, debutează cu ultima amintire despre Ion Creangă, înmormântarea, petrecută la 2 ianuarie: *Astăzi a fost îngropat unul dintre prietenii noștri cei mai apropiați și mai veseli. Ion Creangă sau moș Ion Creangă sau Popa Smântână, din Electoralele lui Iacob Negruzzi. A fost la început unul din dușmanii cei mai aprigi ai Junimii. Pe atunci era diacon. Sfădindu-se însă cu mitropolitul, se mânia și el pe biserică și lepădă potcapul, iar mai apoi urmând cursurile lui Maiorescu, care pe atunci se întorsese din străinătate și începuse a aduna în jurul său inteligențele de elită din Iași, Creangă se făcu*

București, casa Mehedinți

unul din cei mai înflăcărați junimiști. A. C. Cuza schițează și o scurtă fișă personală, menționând că familia scriitorului era originară din Transilvania, de unde *bunu-său a trecut dincoace, aranjându-se în județul Neamțului.* De pe mamă se înrudea cu răposatul mitropolit Iacov. *Adevărat fiu de țăran, el a fost cel dintâi din familia sa care a purtat cizma și încă și el până la vârsta de 18 ani a umblat cu ȋțari și opinci și era mândru de asta.* A. C. Cuza transcrie în caietul său și o mărturie făcută lui de scriitor: *În privința amintirilor din copilărie care au fost publicate în Convorbiri Literare, Creangă mi-a spus că, aflându-se în București în interesul învățământului și simțindu-se așa de tot singur într-un oraș așa de mare ca București, căci afară de Iași el nu văzuse târg mai mare, îl cuprinsese o jale și un dor nemaipomenit, așa că i se trezi în minte icoanele din copilăria sa, satul Humulești, mama duioasă și tot ce-i lipsea atunci în singurătatea în care se afla.*

Amator de relatări precise și de document, Cuza copiază pe marginea pasajului citat ferparul apărut în presa ieșeană, încheiat astfel: *Fii, frate și surori roagă pe toți amicii, colegii și cunoscuții a asista la înmormântare.* Rugămintea nu a prea fost ascultată, de vreme ce cronicarul Cuza consemnează: *Am fost la înmormântarea lui. Nu era nimeni din partea Junimii oficial, deși ministrul Theodor Rosetti se afla aici în oraș. Această nepăsare a impresonat în mod dureros. Nu i s-a trimis nici măcar o cunună din partea acelei societăți pe care o înveselise de atâtea ori cu glumele sale și căreia talentul său îi fusese o fală. Eduard Gruber a ținut o mică cuvântare. A mai vorbit vlădica Irimia de la Golia, al cărui grai era înecat în lacrimi. Erau de față câțiva prieteni mai intimi și fiul răposatului, căpitanul Creangă.*

În caietul său, reprezentantul neoficial al Junimii, A. C. Cuza, și-a scris discret cuvintele de adio, nerostite în cimitirul Eternitatea: *În ultimii ani, Creangă a trăit retras de toți într-o casuță ce o avea aice în Iași, pe Valea Țicăului. Se pare că și el uitase de prieteni, precum și prietenii de dânsul și aceștia mai ales din cauza boalei crunte de care fusese lovit cu vreo 8 ani în urmă, de epilepsie. L-am văzut pentru cea de pe urmă dată înainte de Crăciun, când a venit la mine cu un negustor român, Popovici, ca să mă roage să stăruiesc într-un interes al acestuia din urmă. Câteva zile după aceasta se îmbolnăvi și nu se mai sculă din pat. Avem deci o vigneta cu una dintre ultimele apariții în lume ale lui Ion Creangă, încercând, cu puținele puteri ce-i rămăseseră, să fie de ajutor cuiva aflat în nevoie. Nu ne este de folos această imagine de samaritean pentru o mai bună înțelegere a operei scriitorului. Dar este o clipă de viață salvată, cu tot amarul și cu toată fragilitatea ei.*

București, casa Mehedinți

sod în aer. Fie referiri la propria sa persoană, fie detalii prea crude îl determină pe memorialist să renunțe la un pasaj sau altul, dar și fără aceste povești abandonate informațiile sunt abundente și adesea surprinzătoare. A. C. Cuza alcătuiește și fișe de caz pentru personaje ce i se par tipice pentru epoca sa ori numai interesante ca destin. De un astfel de portret beneficiază Vasile G. Morțun, deputat socialist intrat în istorie, prieten din perioada studenției în străinătate, de care îl vor despărți alte motive decât cele politice, cum ne-am putea aștepta: *Am văzut îndată că Morțun apucase pe o cale care trebuia să-l ducă la pieire și iscându-se mai apoi între noi niște ne-nțelegeri curat literare nu m-am mai dus la dânsul. Știu numai că s-a mâniat pe mine mai ales pentru epigramele ce i-am adresat.* Ca urmare a epigramelor, multă lume se va fi supărat pe autor de-a lungul anilor!

Christian CRĂCIUN

Psihologie și literatură

Pentru că este vorba în ea de psihologia receptării, trebuie să încep prin a spune că prezenta carte¹ mi-a creat senzația reconfortantă a regăsirii unui teren de idei ferm, a lucrurilor stabile; într-o vreme de fluidizare și ideologizare a adevărului până la totala lui dizolvare în echilibristică și vârtējuri conceptuale și metodologice, este pur și simplu o plăcere intelectuală să parcurgi o cercetare aplicată, încrezătoare în rigoare, obiectivitatea metodologică și valențele cunoașterii de adâncime. Și, în același timp, fascinată de complexitatea și bogăția inepuizabilă a literaturii. Autoarea este de formație psiholog și cercetarea ei se întemeiază pe o analiză cu aceste instrumente a textului literar. Mai are în domeniu două lucrări foarte interesante: *Mintea care povestește și Nichita Stănescu prin lentile de psiholog* (carte fundamentală în bibliografia critică, nu excesiv de bogată, despre opera poetului). La care se adaugă șase volume de poezie. Studiile adunate în cartea de față sunt grupate în două voluturi: o secvență să-i spunem practică (analize la operele lui Matei Vișniec, Cezar Baltag, Nichita Stănescu, Alexandru Ivasiuc) și una teoretică, de psihologie a receptării. Apărute de-a lungul vremii în reviste de specialitate, studiile alcătuiesc un întreg și ne vorbesc în egală măsură despre eficiența unei metode analitice și despre bogăția mereu actualizabilă a unei literaturi (Ivasiuc sau Cezar Baltag sunt, de exemplu, autori subevaluați în actualul context istorico-estetic).

Eseurile analitice ale lui Carmen-Maria Mecu dau senzația unor prospecțiuni „geologice”, o sondă pătrunde cât mai adânc în solul textului și scoate la suprafață mostre din toate straturile întălnite în cale. De la semiotică la naratologie, de la tematism la psihologia profunzimilor, multe instrumente hermeneutice sunt convocate pentru a surprinde semnificațiile. Capitolul dedicat lui Matei Vișniec este, de exemplu, de-a dreptul o mini-monografie, prin diversitatea unghiurilor de abordare. „Energile poetice” – sintagmă plină de sugestii – sunt desfoliate cu răbdarea omului de știință. „...dominantele lumii textului (locuri, personaje, alte entități, instituții, relații), specificul suprafeței lingvistice, mecanismele construcției textuale, experiențele de viață istorisite – partea de biografie care fundamentează opera” sunt mobilizate pentru această radiografie a operei. Demonstrația se face printr-o citare de beneficiă abundentă, aproape îl recitești pe Vișniec după anumite linii de forță care sunt: metafora rânii, raportul omului cu limbajul (folosirea poetică a clișeelelor), locul poeziei „facilitator al cunoașterii lumii și transformator al acesteia”, energia care pune în mișcare spectacolul lumii, funcția soteriologică, terapeutică a poeziei, spiritualitate vs. omul post-uman, raporturile text – realitate. Aceste citate alcătuiesc un supra-argument implicit al demonstrației, o lectură diagonală proaspătă a operei acestui mare scriitor contemporan. Încheind cu un adevărat diagnostic critic: „Prin tot ce scrie și vorbește Matei Vișniec este o *Conștiință a timpurilor noastre* (s. a.). Angajat în *rezistența prin cultură* atât în *comunism* cât și în *consumism*, contemplant întâmplările reale și imaginare de la înălțime, cu *minte deschisă pe deplin* (*mindfulness*), punându-le expresiv în cuvinte, activându-și empatia și inteligența creatoare”.

Pentru Cezar Baltag este evidențiată „funcția soteriologică a poeziei”. O întrebare fenomenologică stă la baza eseului: *cine este poetul?* Aici intrăm deja într-o analiză de psihologie a elementelor: Bachelard, cu a sa hermeneutică a imaginarului elementar, este frecvent invocat în sprijin și i se va dedica un întreg capitol în partea a doua. În concordanță cu filosofia intimă a creației, poezia este analizată ca o operație simbolică cu origini în alchimie și opera ei de edificare spirituală. „O viață exemplară este aceea a poetului, operă de alchimie spirituală”. Poezia este drum al inițierii și expresie a ei. Privirea inițiatului (poetului) vede esența lumii, purificată de scoriile aparențelor. „Nimfa este mormântul / Căruia îi cresc aripile” se citează din acest poet de un orfism bine temperat. Coincidența contrariilor, iubirea și moartea, sfârșitul identic cu începutul, zborul și căderea spre centru sunt tot indicii ale acestui traseu inițiat, orfic. „Cezar Baltag face parte dintre oamenii care tânjesc să prindă sensul întregului și a căror biografie transpusă în

operă se poate citi ca o experiență a sacralului. [...] Cu valoare inițiată, poemele sale ne reamintesc că nu suntem doar indivizi unici și irepetabili, ci și membri ai unei comunități spirituale. Simbolistica lui este arhetipală. [...] Este – această poezie – un spațiu în care se realizează statutul imaginarului *ca funcție generală de echilibrare antropologică* și a imaginației *ca factor de echilibrare psihosocială*...”. Acest minunat poet, cu filiație din *Taina blagiană*, ne vorbește, parcă, din interiorul unui labirint a cărui prezență ne-o revelează prin poezie.

Mai puțin m-a convins premisa studiului despre elementele de post-umanism în poezia lui Nichita Stănescu (recunosc, probabil din cauza unei aprehensiuni personale față de acest curent). Premisa este corectă în schițarea trăsăturilor mișcării de idei: o lume fără centru, sfârșitul istoriei, nu mai are sens să vorbim de o evoluție culturală, procesul primează asupra rezultatului, realitatea e doar o chestiune de limbaj, biologia este mediată cultural, multi-versul etc. Luate individual aceste trăsături pot fi găsite în opera nichitiană, numai că aici ele nu mai fac sistem, sunt „doar” indici ai modernității clasice. Ele apar nu ca înaintare spre un viitor triumfal, ca în post-umanism, ci ca *epuizare* ontologică. Această des-centrare a umanului este, sigur, esențială în poetica nichitiană, dar cu o conotație tragică. Dez-articularea corpului, cosmicizarea lui, metamorfozele ad libitum, la fel ca și sentimentul acut al crizei limbajului care se degradează, își pierde funcția referențială și se pot, la fel ca și corpul, descompune până la o totală desementizare...toate astea pot fi de cea mai pură esență a unui modernism high. La Nichita Stănescu „sentimentul tragic al vieții” presupune o acută expiere a limitelor, mereu în încercarea de a fi transgresate; romantic în esența lui, el trăiește din plin umanul, excluzând deopotrivă și puseurile nietzsche-ene de depășire și anularea lui completă prin „actanții non-umani”. Depășirea limitelor înseamnă recunoașterea lor, nu abolirea, ca în post-umanism. Altfel, punctul Alef (abstracțiunea care i-a fost adesea reproșată, prin neînțelegere, poetului) de unde este posibilă cunoașterea, există: „Aleph! Iată punctul din care / se vede sensul întregului / ca și cum / sensul ar fi însuși întregul” este de-a dreptul o poetică anti-postumanistă, prin recunoașterea sensului immanent și a întregului și a co-extensibilității lor. „Nevoile revelației” de care autoarea amintește în alt capitol, analizând conceptul nichitian de poezie pulsatorie, sunt filosofice metafizice, trimit la o transcendență pe care post-umanismul o refuză. Iar sugestia de a aplica logica dinamică a contradicțiilor lui Stéphane Lupasco este

excepțională pentru tipul de gândire poetică a lui Nichita. De altfel este o perspectivă filosofică foarte fertilă pentru analiza raporturilor artei cu realitatea, am folosit-o eu însuși în descifrarea poeziei eminesciene.

Analiza romanelor lui Alexandru Ivasiuc pornește de la identificarea propusă de Nicolae Manolescu a câtorva invariante narative: un personaj într-un moment critic, un eveniment care-l scoate din spațiul de siguranță existențială, criza existențială și introspecția, iluminarea, revelația sensului. Ce înseamnă *momentul critic* se întreabă autoarea? Și asupra acestei chestiuni se focalizează analiza existențială. Este vorba de eroi dedublați, simultan în ipostaza de pacienți care suferă și terapeuți care ascultă și „sugerează interpretări”. Personajele „descoperă cunoașterea simbolică, *sunt invadați de imagini*. Pentru ei realitatea se *atomizează*, percepțiile suferă distorsiuni după legile afective. Ieșirea din impas presupune demersuri de descifrare, acceptare și integrare în conștiință a producțiilor simbolice, la nivelul limbajului verbal, ca în psihoterapia analitică. Acesta este drumul spre iluminare”. Sunt romane despre o vină descoperită în urma unei anamneze. „Personajele lui Ivasiuc ar putea fi acuzate de schematism, dacă în contextul întregii creații acest defect nu s-ar transforma într-un atribut al stilului: eroii sunt principii, obiecte ideale, substanțe purificate în Athanor.” O analiză plină de sugestii este făcută și personajelor feminine, prin „locul” pe care ele îl ocupă, ca anima, creație a bărbatilor, mecanism psihologic descris cu revelatorie finețe. Dromomania și alte simboluri (templul, apa, vestibulul, calul, galopul, oglinda etc.) sunt de asemenea analizate pentru a dezvălui backgroundul acestor romane. Productivitatea unui asemenea tip de abordare, me-

reu oferind înțelesuri interesante, este și implicit o dovadă a complexității unor romane ieșite din păcate din canon, dar surprinzător de actuale.

Partea a doua a volumului cuprinde studii mai tehnice despre felul în care opera literară funcționează ca stimul, mediator al anumitor trăiri ale receptorului. Să recunoaștem, chestiune greu cuantificabilă, greu de observat din exterior, ținând în egală măsură de psihologie, dar și de o fenomenologie a receptării. Sunt identificate astfel două categorii de teorii: a. unele postulează că opera are trăsături clar identificabile care duc receptorul la o anume experiență/trăire; b. altele neagă existența acestor trăsături obiective, ele fiind doar *atribuite* de receptor. Numărul de trăsături este practic inepuizabil și nu toate sunt semnificative (numărul de cuvinte dintr-un text de exemplu). Regăsim aici o aromă a vremurilor fericite ale structuralismului, cu himera reducerii textului la invariante. Imaginile sunt definite ca efecte ale textului, reprezintă „stări mentale ale cititorului”. Se caută în consecință „aspecte identificabile ale textului care produc aceste imagini”. O relație cauză – efect, altfel spus. Sunt folosite cercetările lui P. Dixon și colaboratorilor săi pentru a valorifica: efecte ale structurii operei, efecte ale conținutului și formei, perspectiva interacționistă în care efectele depind atât de trăsăturile operei cât și de calități ale receptorilor. Indecidabilul acestei chestiuni a raportului dintre conținut și formă (este citat clasicul L. S. Vigotski cu legea nimicirii conținutului prin formă) este supus unei detaliate radiografieri, opera este, știm, o altă lume și felul în care ea interferează cu „lumea noastră” este o aventură a cunoașterii prin care autoarea ne poartă cu o plăcere a textului nicio clipă dezmințită. Există, ni se demonstrează, imagini care provoacă mai multe proiectii, favorizând atât sublimarea, cât și stimularea dorințelor. Se discută zilele acestea când scriu destul de mult despre criza lecturii. Dincolo de vorbăria festivă, asemenea studii vin să întemeieze științific importanța literaturii, artei în genere, în structurarea ființei noastre complete. Înțelegem mai bine *cum* influențează literatura psihicul și persoana noastră în genere și orice spor de cunoaștere este spor de ființă. Abstracția și intropatia lui Wilhelm Worringer sunt o polaritate pururi generatoare de artă. Pentru receptor, ele implică un efort simetric de concretizare, respectiv unul de abstractizare. O prezentare aparte este dedicată funcțiilor psihologice ale simbolului: unificare, revelație, adaptare la realitate. „Mit, arhetip al inconștientului, operă de artă, toate devin treceri paradoxale între imanent și transcendent, între sacru și profan, între individual și general”. „Opera literară / artistice condensează o experiență umană originală și esențială. Ea reprezintă din această perspectivă o explicitare a individualității artistului, mai precis o expresie a unui moment din drumul acestuia spre individuire, în termenii lui C. G. Jung, adică o exprimare a unui moment din dezvoltarea sa ca persoană unică și irepetabilă”. Un cuvânt cheie pentru a înțelege experiența lecturii: individualitate. „Scriitorul poate fi pentru cititor un fel de supra-eu” se spune în eseurile următor printr-o excelentă formulă rezumativă, analizând tipurile de creatori. „Acțiunea imaginantă” este prezentată prin rezumarea concepției lui Gaston Bachelard, atât de fecundă încă și, cred, neaplicată suficient în perimetrul bogatei poezii românești, de exemplu. „...înțeleg prin imaginar sistemul de imagini pe care le trăiește și le exprimă un creator, pe de o parte, și pe care le trăiește un receptor, pe de alta”. Foarte interesante sunt „experimentele de receptare” din final, pline de sugestii pedagogice despre cum se poate comunica literatura elevilor. Psihologul reactualizează, citându-l pe profesorul Paul Cornea, conceptul de *competență lectorală*. Un concept care, după părerea mea, ar trebui să fie temă de colocvii de specialitate și să stea în centrul predării literaturii în școală.

Carmen-Maria Mecu ne oferă o lucrare de remarcabil echilibru între rigoarea omului de știință lucrând cu experimente și precizie conceptuală și „plăcerea textului”, aderența existențială la sensurile lui profunde. Nu are suficiența pozitivistului care deține pentru orice răspunsuri, ci tensiunea neadormită a celui care își pune neîncetat întrebări, deschizând „peștii lui Iona” sorescieni. Remarcabil este sentimentul de dublă bucurie transmis cititorului: odată al omului de laborator, cercetând un fenomen de extremă complexitate căruia îi descoperă noi și noi fațete, a doua oară a subiectului creator/receptor de literatură. Sugestia că „mecanismele” de producere sau receptare sunt mecanisme ale bucuriei mi se pare dintre cele mai productive. Cu un stil extrem de precis, culegerea aceasta de eseuri ne restaurează ceva din încrederea în funcția terapeutică pentru uman a literaturii.

¹ Carmen-Maria Mecu, *Creație și receptare* (9 studii), ed. Tracus Arte, 2021.

Dorian OBREJA

Valentin Nicolîțov „Trei decenii în spirit haiku”

Înainte de a deschide și comenta paginile cărții, cred că trebuie răspuns la întrebarea „*dar ce este un haiku?*” – ce o vor pune, pe bună dreptate, cei nefamiliarizați cu termenul. Rezolvăm dilema, citând chiar din autor, care menționează că, venind din spațiul nipon, „poemul haiku este o poezie cu formă fixă, alcătuită din 17 silabe, repartizate pe trei versuri, în formula 5.7.5, fiind cunoscut sub vechile denumiri de haikai sau hokku; denumirea haiku apare ca poezie perceput independent abia pe la anii 1890, datorită poetului Masaoka Shiki. Hokkuul de pe vremea lui Basho respectă în noua sa formă, denumită haiku, regulile clasice de prozodie, regulile structurale, triada loc-timp-subiect, dar și multe alte reguli estetice.”

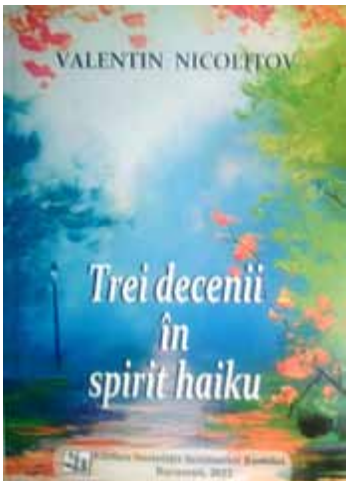
Și încă nu intrăm în substanța cărții; nu înainte de a cita câteva haikuuri, ce-l au ca semnatar pe Valentin Nicolîțov, publicate în precedentă sa apariție editorială, trilingvă („*Și trîlul mierlei...*”, Editura S.S.R., 2020), atât pentru a ne face o idee mai exactă despre gen, cât și despre autor: „*Prima zi din an-/ rămân întrebările/ din anul trecut*”; „*Seară târzie-/ în luna de toamnă/ toți greierii tac*”; „*Stau în grădină/ sub ciresul în floare/ și nu scriu haiku*”; „*Singur pe plajă/ al cui o fi numele/ înscris pe nisip?*”; „*Cade zăpada/ pe casa pă-răsită/ mărind liniștea*”.

Editura Societății Scriitorilor Români a scos de sub tipar, chiar la debutul acestui an, sub semnătura lui Valentin Nicolîțov, volumul mai mult decât sugestiv intitulat „*Trei decenii în spirit haiku*”.

Debutând, în spațiul literaturii, la vârsta maturității, Valentin Nicolîțov a reușit performanța ca, în doar două decenii, să devină autorul a 21 de cărți, abordând actul creației cu firească maturitate, dar și cu, așa spune, tinerească aplecare către diversitate, întrucât nu se limitează în a scrie doar poezie clasică, proză scurtă ori romane, ci s-a lăsat atras și de ceea ce constituie subiectul cărții căreia îi sunt dedicate aceste rânduri, anume haikuul, ce a devenit, în cele din urmă, iubirea sa majoră. În zona acestuia ajunge să performeze la nivel internațional - amintesc doar că românii prezenți în cele câteva antologii mondiale de gen pot fi numărați pe degetele unei singure mâini, iar Valentin Nicolîțov este mereu printre ei. Și așa mai sublinia un lucru important: cu certitudine, numărul volumelor tipărite de autor ar fi fost mult mai mare, dacă, dând dovadă de generozitate și constantă implicare, el nu ar fi ales calea de a fi un ferment, un catalizator, organizând domeniul și manifestări dedicate acestuia, îndrumând pe nou-veniți și antologând, mediatizând realizările autohtone peste hotare și contribuind, de multe ori decisiv, la clasarea haikuului românesc în contextul globalizării tot mai accentuate ale unui fel de exprimare literică specifică mai demult numai practicanților ei din Țara Soarelui Răsare.

Pionier sau veteran (cum preferați a-i spune) al acestui gen în țara noastră, autorul este nu doar haijin (aceasta este denumirea pentru scriitorii din domeniul amintit), ci și președintele Societății Române de Haiku și redactor șef al Revistei Haiku.

Dacă, în 2010, el realiza „doar” o antologie de poeme de gen, subintitulată „*20 de ani de haiku*”, experiența acumulată l-a determinat ca, în acest an, să construiască o lucrare mult mai elaborată și mai sugestivă, sintetizând, elocvent, trei decade, nu doar de istorie, ci, așa cum este subliniat și în titlu, de spirit haiku.

Cele peste 250 de pagini ale cărții sunt substanțiale și acoperă remarcabil intervalul de timp menționat, în 5 capitole, dintre care amintesc „*Interviuri, mese rotunde, convorbiri*”, „*Antologii de poezie niponă*”, „*Note de lectură, prezentări de cărți*”, și „*Analize. Cum scriem haiku?*”. Volumul este, în același timp, scris cu artă, bine organizat și, mai presus de toate, extrem de util, constituind o pagină memorabilă din perioada de început a unui gen, cândva considerat exotic, actualmente adoptat și practicat de mulți autori din țara noastră. O altă personalitate de primă importanță în domeniu, anume Vasile Moldovan, prefăcător al cărții, o definește, simplu, dar foarte adecvat, ca fiind „*un îndreptar prețios cititorilor români pentru cunoașterea problemelor fenomenului haiku în România*”.

Din primul capitol aș extrage un fragment de dialog dintre ieșeanul Marius Chelaru (și el haijin cu performanțe internaționale, dar și avizat comentator al genului) și Valentin Nicolîțov.

M.C: „- ...mulți spun că, în mod natural, dată fiind proveniența și ce înseamnă haiku, este un fenomen dacă nu marginal, atunci de nișă”;

V.N: „- În România, poemul haiku, deși s-a dezvoltat foarte mult în ultimele decenii, fiind cunoscuți as-

tăzi peste 300 de poeți, continuă să fie destul de puțin cunoscut în marea masă a cititorilor de poezie, iar critica literară nu-i acordă atenția ce i s-ar cuveni din cauză că nu este suficient de pregătită să-l cunoască.”

De amintit și interviurile dintre autor și haijini străini consacrați, din Franța, SUA, Canada, Suedia, intervențiile lui Valentin Nicolîțov la Sofia ori Parma.

Partea a doua cuprinde considerații (dar și exemple, ceea ce vine să întregască în mod fericit demersul) despre antologii de haiku (20 de ani în România, româno-franceză, româno-americane), tanka, senryu, haibun. Citez, de aici, câteva poeme haiku de iubire: „*Când te-am văzut/ m-a luat un frig suav/ de stea căzătoare*” – Nichita Stănescu; „*Degetele mele coboară/ înfiorate pe gâtul tău lung/ ca pe o scară de incendiu*” – Gheorghe Tomozei; „*Frumoasa la scaldă/ râul încetinindu-și/ curgerea*” – Florin Grigoriu.

Din capitolul al treilea sunt de remarcate însemnările lui Vasile Moldovan și Constantin Mihail Popescu despre Valentin Nicolîțov, ale lui Valentin Nicolîțov despre Alain Kervern (Franța), notele semnate Doreen King (Marea Britanie).

A patra secțiune a volumului se înscrie în cea mai mare măsură sub semnul pledoariei „despre frumusețea haikuului”, abordând și problemele actuale ale genului (printre care, nu în ultimul rând, „*inspirația/copierea*” de la alți autori), practica lui în țara noastră, culminând cu ceea ce poate fi considerat un pe cât de succint, pe atât de dens „manual” despre „cum scriem haiku” – de o utilitate indiscutabilă.

Ultimul capitol configurează, convingător, profilul complex și activitatea prodigioasă a autorului.

În totul, „*Trei decenii în spirit haiku*” se dovedește a fi o carte care nu trebuie să lipsească din nicio bibliotecă, fie că aceasta este a unui iubitor al genului și istoriei sale în țara noastră, fie, cu atât mai mult, că aparține cuiva dornic să învețe și să-și orienteze talentul și strădania către creșterea (nu doar cantitativă!) amintitului număr de autori de la 300, la 4 sau chiar 5 sute. E un demers reușit, pentru care autorul merită aprecieri și recunoștință.

Daniel Ștefan POCOVNICU

prefetele lui Cioran

O retorică a citatului

Prima pagină a prefetei cioraniene la versiunea franceză a *Principelui* lui Machiavelli oferă întâia surpriză a lecturii: se deschide cu un citat amplu din secretarul florentin, două paragrafe ce domină spațiul tipografic. Explicația e simplă, tehnica și apelează la logica genului paraliterar. Exigența apologetică domină intenția prefăcătorului, ce supune atenției cititorului opera prefăcută și pe autorul ei. Exercițiu de admirație *avant la lettre* abia acum revelat.

Pentru cititorul mediu, Cioran nu e tocmai tipul de autor atașat, fidel, solidar cu opiniile altora. Rareori, în cadrul gândirii sale eseistice organizate ca operă majoră, poate fi regăsit a interpune în text citații consistente preluate de la alți autori, fie ei chiar și din propria galerie cu idoli.

De exemplu, lirismul filosofic accentuat din volumul de debut, *Pe culmile disperării* (1934), exclude aproape total asemenea practică intertextuală. Profetismul, mesianismul în răspăr, egocentric, mistica negativă, îl autorizează să citeze doar concise truisme din inventarul conformismelor gândirii colective, țintele predilecte pentru disocierea răspăcată, șocantă.

Confirmare anecdotică a acestui „program” retoric al primei cărți se regăsește într-o mărturisire oferită spre finalul vieții:

„*Așa s-a născut prima mea carte. Titlul ei este pompos și, deopotrivă, banal: Pe culmile disperării. Pe vremea aceea, asta era o expresie care apărea în mod curent în ziare la rubrica „Diverse”. Dacă cineva se sinucidea, atunci se chema că el o făcuse „pe culmile disperării”. Aveam mai multe titluri în cap, însă nu mă puteam hotări la care să mă opresc. Am procedat atunci așa: mă duceam la cafenea și întrebam un chelner: Pe care din aceste trei sau patru titluri l-ați alege? Așa am făcut și la prima carte, și la următoarea.”* (Neantul se afla în mine, dialog cu Gerd Bergfleth la Tübingen, 5 iunie 1984, inclus în *Convorbiri cu Cioran*, Humanitas, București, 1993, p. 102).

Transpare și de aici intenția sistematică organizată a evadării retorice de sub imperiul simțului comun, pe calea originalității, a misticii negative ce-și transfigurează efectul într-un paradoxal (sau nu) bun-simț. Acesta trimite peste timp la definiția magistrală oferită, în alt celebru text, de Al. Paleologu:

„*Este aici în definitiv o chestiune de „bun-simț”, adică de a simți bine și a gândi bine. Noica nu a avut niciodată nici un pic de stimă pentru această rarismă însușire pe care, ca și mulți alții, o crede cea mai comună și mai plată dintre cele de care s-a putut învrednici omul, însușire a spiritelor mărginite, incapabile de a înțelege marile îndrăzneții ale minții. [...] eu cred exact contrariul... că bunul simț este filosofia însăși. [...] El nu admite distincția, care-mi pare capitală, între bunul simț și simțul comun. Sunt total deosebite, deși seamănă. Orice teorie a cunoașterii începe obligatoriu cu o critică a simțului comun și a aporiilor în care acesta cade în mod inevitabil.”* (Al. Paleologu, *Amicus Plato sau... despărțirea de Noica*, Eikon, Cluj, 2006, p. 34).

Despre o subtilă aporetică este vorba și în volumul de debut al lui Cioran, cel care îndrăznește a se lua la trântă cu gândirea comună, pe care azi am numi-o *mental colectiv*. Împotriva ei, se năpustește cu determinarea propriei originalități conceptuale,

ca un erou prea mândru spre a cere ajutorul vreunui autor ori concepții deja consacrate.

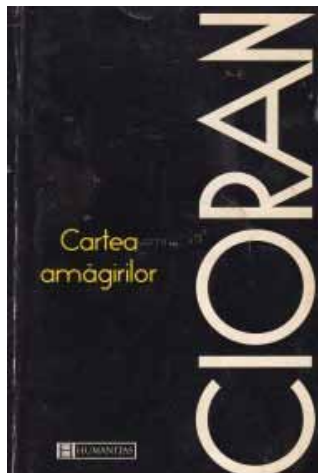
Refuză, așadar, orice formă de manifestare, oricât de subtilă, latentă sau subînțeleasă, a argumentului autorității. În bătaia aceasta retorică, eseistul vrea să-și măsoare originalitatea personalității de unul singur cu simțul comun al colectivității, din care deja începe a da semne că parcă n-ar mai vrea să facă parte.

Următoarea lucrare invocată în discuția cu Gerd Bergfleth este *Cartea amăgiriilor* (aprilie sau mai 1936) sau, mai curând, *Schimbarea la față a României* (decembrie 1936)? Cronologia e indiscutabilă, totuși mai convingător pentru logica argumentației pare titlul celui de-al doilea volum, în mod evident împrumutat din vocabularul creștin și oferit de practica liturgică limbajului comun. La îndemână și în atenția vigilentă a unui fiu de preot ortodox din Râșinari Sibului, preocupat într-o apreciazabilă măsură de teologie și mistică.

Oricum, *Cartea amăgiriilor* continuă strategia retorică a citatului, așa cum pare a fi fost gândită și orchestrată încă din volumul de debut, prin limitare, de astă dată, la un număr redus de citate. Lucrarea aceasta duce mai departe atitudinea de sfidare a simțului comun, convertind-o în contestare furibundă a filosofiei cantonate în idolatrizarea unei rațiuni evaluate a fi prea confortabilă, caldută, prudentă, nesemnificativă, minoră:

„*A rămâne întreaga viață în mijlocul filosofilor este a rămâne pe veci la mijloc, a te înfunda în mediocritate ca într-un destin.*” (*Cartea amăgiriilor*, Humanitas, București, 1991, p. 163).

E o filosofie percepută în maniera lui Noica, am putea zice, ca instituționalizare sapiențială a simțului comun. Asedierea ei se realizează de pe pozițiile, efervescente în acea vreme, ale filosofiei vieții. Astfel, argumentația se coagulează în jurul miezului dur asigurat de un citat succint dintr-un filosof pe care Cioran l-a admirat în mare măsură:

„*Îmi aduc aminte cu o emoție nestăpănită de extraordinarul efect ce l-au avut asupra mea cuvintele lui Georg Simmel, un filosof pe care l-am iubit înfinit: „Este îngrozitor să te gândești ce puțin din suferințele umanității au trecut în filosofia ei”. Este drept că le-a scris înaintea teribilei lui morți.*” (Ibid.).

Aici deja, Cioran alătură misticii, muzica și poezia, ca instrumente inițiatice prin mijlocirea cărora pune la îndoială autoritatea sacerdotală,

idolatria ideilor, argumentele statutului filosofiei de cult ce a substituit sfântul cu înțeleptul:

„*Nu se poate reveni de la poezie, muzică și mistică la filosofie. Este evident că ele sunt mult mai mult decât filosofie. Un poet, un compozitor sau un mistic filosofează numai în momente de oboseală, atunci când sunt siliți să revină înspre o condiție minoră. Ei singuri își dau seama că nu este o mândrie a fi filosof, ei singuri înțeleg ce puțin știe filosofia, ca să nu mai vorbim de știință. Ce este gândirea față de vibrația extatică, față de cultul metafizic al nuanțelor ce definește orice poezie? Și cât de departe este filosofia de contopirea cu realități, care palidifică definitiv lumea ideilor în fața muzicii și a misticii.*” (Ibid., pp.163-164).

Constantin CUBLEȘAN

Poet în Honolulu (Ștefan Baci)

Într-o istorie a literaturii române din diaspora (sau măcar într-un amplu Dicționar al acesteia), figura lui Ștefan Baci ocupă un loc aparte, central desigur, atât prin originalitatea operei sale cât și prin amploarea ei, cunoscută prea puțin în țară cititorilor de azi (aproape deloc) și din păcate nici criticii literare postdecembriste, aceleia de dinainte îi era interzis a se referii la exilatul din Arhipelagul Sandwich, în Pacific. Este mai bine cunoscut în spațiul literar hispano-american, prin câteva lucrări de sinteză asupra acesteia, devenite referențiale, între care **Antologia poeziei suprarealiste latino-americane** (Mexic, 1974) și mai ales **Antologia poeziei latino-americane, 1950-1970**, publicată în 1974, (*Antologia de la poesia latinoamericana* – SUA, 1974), cuprinzând poeți din Argentina, Brazilia, Bolivia, Chile, Columbia, Costa Rica, Cuba, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras și Mexic, ale căror opere le cunoștea îndeaproape, căci călătorise foarte mult în toate aceste țări, în calitatea de redactor de politică internațională la **Tribuna da Imprensa**, din Rio de Janeiro, începând din 1953, până în 1964 când se stabilește în Hawai, unde activează ca profesor de literatură și civilizație hispano-americană la Universitatea din Honolulu, până la sfârșitul vieții (1993). În tot acest timp publică numeroase volume de poezie originală, editând și o revistă proprie, în limba română **Mele** (cuvânt care în limba hawaiană înseamnă poezie, cântec, melodie). „Poezia lui Ștefan Baci este complexă în constantele estetice care îi configurează și individualizează poetica creației – scrie Alexandru Ruja într-o amplă Prefață la antologia pe care i-o îngrijește (realizează): O sută și una de poezii (Editura Academiei Române, București, 2021) – dar se detașează ideea de libertate în creație și internaționalizarea poeziei, capacitatea acesteia de a trece peste opreliști ori granițe”.

S-a născut la Brașov (octombrie 1918) în familia lui Ioan Baci, profesor de limbă germană la Liceul „Andrei Șaguna” din localitate, liceu pe care îl frecventează, la rândul-i, având profesori pe Octav Șuluțiu și Emil Cioran. Debutează ca elev în revista **Kingsor**, în 1933 și tot ca elev își publică primul volum de poezii, **Poezele poetului tânăr**, în 1935, distins cu Premiul Scriitorilor Tineri, al Fundației Regale și, de asemenea, Premiul Societății Scriitorilor Români. Urmează Facultatea de drept și în paralel Facultatea de Litere a Universității din București, pe care o absolvă în 1941. Între timp publică volumele **Poeze de dragoste** (Oradea, 1936), **Micul dor** (Brașov, 1937), **Drumeț în anotimpuri** (Iași 1939) și **Cetatea lui Bucur** (București, 1940). E prolific și semnează în paroare toate revistele vremii: **Universul literar**, **Gândirea**, **Rampa**, **Universul**, **Gând Românesc**, **Vremea**, **Pagini literare**, **Manifest**, **Abecedar**, **Cuvântul liber**, **Lanuri** ș.a. Urmând o foarte bună practică guvernamentală, care a angajat în diplomatie numeroși scriitori tineri, Ștefan Baci pleacă în 1946, ca atașat de presă, la Ambasada României din Berna,

de unde mai apoi demisionează, în 1948, când în țară politica de stat luase o orientare pe care el o simțea ca fiindu-i străină. Solicită vize de intrare în mai multe țări iar prima care i-o acordă este Brazilia, în care se și stabilește, cu soția Mira, în 1949 („Poate că nici o carte de istorie,/ Nici un manual de geografie/ Nu vor povesti despre călătoria mea în America./ Numai istoria literară va aminti odată,/ Că la 14 martie, noaptea târziu,/ Am pus piciorul pe pământul fierbinte din Rio/ După ce-am privit cu ocheanul zgârie norii/ Din Copacabana, și-am primit viza de imigrant/ Ștergându-mi degetele de cerneala amprentelor” – **Între mine și Cristofor Columb**). Pentru activitatea sa culturală intensă de aici, în toți anii care au urmat, i se acordă, în 1962, titlul de *Cetățean de onoare al orașului Rio de Janeiro*.

Poeziile de tinerețe, de la volumul **Poezele poetului tânăr**, până la **Căutătorul de comori** (1939), sunt accentuat confesive și marcat programatic („Print, poetul aprinde lumânarea aurie a penitei/ Și cu trăsura imaginației va ieși/ Din amarul cotidian/ Ca pârga dintr-o verde nucă” – **Invitație la vis**), debordând de voluptatea exprimării lirice, de sinceritate și exaltare retorică, asumându-și amvergura unui veritabil lider de generație: „De ce și cântecul acesta sfârși? Inimă, nu fi tristă,/ Mai e pentru fiecare din noi o iubită, pe undeva,/ Mai e pentru fiecare lacrimă căte-o batistă/ Și-o pernă sau o poală pentru fruntea grea./ Nu sta, condei, hârtie mai e destulă, scrie ‘nainte!/ Numai poetul să aibă rime și aur de aruncat./ Ce dacă fruntea mea e în febre și ochiul fierbinte?/ Versul va fi mai aspru și mult mai bogat./ Noi suntem poeți, îndrăgostiți de cafea și de femei,/ În carne înfloresc încă livezi și dimineți./ Scriem, cu ochii de sânge, cu umerii grei/ Albastre grădini e lumină și crunte tristeți./ Adolescența am uitat-o – acas’ ori în tutun/ Prin buzunare, hei, visele ca niște verituri/ Se zbenguiesc. Dar în fiecare seară, vă spun/ Suntem aceiași: obosiți, cu mâna-n șuvițe./ Și versurile – alaltăieri musteau; azi izbucnesc./ Le ținem alături de cele mai dragi amintiri./ Apoi pe hârtie le scriem. Ce trist. Și cum cresc/ Atâtea poeme din alte și alte iubiri” (**Poeți**). E captivat de creația avangardei – volumele îi sunt ilustrate în manieră suprarealistă de Mattis Teutsch, Karl Hübner, Harald Meschendörfer, Herold Blumer sau Marcel Iancu – întretinând relații cu Marcel Blecher, Geo Bogza ș.a., dar nu va scrie în această manieră, rezonând la creația argheziană din care se regăsesc ecouri puternice. Așa, bunăoară, în acest **Psalm** dintr-un ciclu cu rezonanțe religioase, **Pe tine te laudăm**: „Eu ca pe-o piatră rară, Doamne, Te-am găsit/ Și Te-am laudat, mereu să-mi fii aproape./ Să-mi sprijini mersul greu și obosit./ Să dai lumină bolnavelor pleoape./ Te vreau în mine-n orice oră, tot mai mult,/ Tu, dulcea și serafica mea melodie,/ Apropie-Ți inima, să Ți-o ascult/ Și-ascunde-Te în tocul care-acum Te scrie./Vino, nchegare blândă de lumină,/ Și drumuiește-mi rostul vieții mele/ Cu-o

lampă din a cerului grădină/ Și cu lumina coborâtă dintre stele./ Eu fost-am până-acum om nemernic,/ Întruchipare de păcat și de-ntuneric;/ De astăzi, Doamne,-s robul Tău cucernic/ Și-n mine-n întregime eu Te ferec”.

E un poet al iubirilor pătimașe; versul cantabil face reverențe candide în fața ființei adorate, imagismul e sentimental și rafinat, cu nostalgice și evocatoare motivații de intimitate: „Durerea mea din urmă, tristețea mea dintâi,/ Nu știi că pentru tine am înălțat cântarea,/ Aș vrea să plec din mine și totuși să rămân/ Cum dintr-un golf se duce și iarăși vine marea./ Să te aud cum umbli și să te văd cum taci,/ Să simt cum treci cu seara ce azi mai iute vine./ Și părul tău de aur în soare să-l prefaci,/ Cuvântul meu, mă lasă să-l urc până la tine./ E unica-mi dorință, singura rugămintă./ Adu-ți acum aminte

când ne plimbam pribegi;/ Poetul o să fie, de astăzi, mai cuminte,/ Tu o să-l vezi cum geme și n-o să-l înțelegi./ De ce atâtea lacrimi de sânge-n ochi au loc,/ De ce pe frunte moartea se lasă ca un nor;/ El o să fie-n ceruri un fir de busuioc/ Și-o stea ce luminează la tine în pridvor” (**Durerea mea din urmă**).

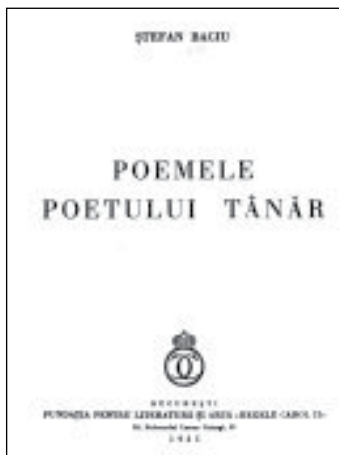
Pastelist delicat, Ștefan Baci surprinde peisajul natural în imagini de o vie plasicitate: „Stătea bolnavă via de prea multă lumină/ Și toamna ca un uliu deasupra ei trecu./ Iar noaptea ca un abur se ridica din tină/ Când soarele-n tărie suflarea își dădu” (**Stătea bolnavă via...**), sau: „E-o tuse-adâncă-n gâtul cerului văpsit/ Și îngerii plâng iar cu voci de picoline/ Când corbii morți de frigil ruginit/ Cad grav, cu aripi desfăcute, către mine” (**Preludiu de iarnă**).

Atmosfera și peisajele acestea rămân în amintirea sa, stabilit departe de țară, într-un alt peisaj, de o altă coloratură („Plouă peste Panama, plouă peste Guatemala/ se coace banana, se pârguie portocala /.../ Furtuni își descarcă în San Domingo mânia/ plânge doina și plânge talanga în România” – **Numai un cântec**); evocarea trecutului stă sub semnul unei realități citadine austere: „Pădurea mea de stejari și de ulmi/ S-a prefăcut într-un codru de beton armat/ Și-n loc de păsări, reclame mari pe culmi/ Noaptea din galbene aripi de lumină bat./ În pădurea de beton armat/ Toate potecile sunt bulevarde” (**Sub zgârie norii din Rio de Janeiro**).

La tropice, în freamătul oceanului, nostalgiile primumesc alte rezonanțe, el resimțind altfel înstrăinarea: „La tropice sub nouri pierduți în liane/ trecutului molcom îi aflu famfara/ venit de pe dealuri cu vii transilvane/ în lumea de sunet din Guadalajara/ trecut îngropat în păduri milenare/ aștept să mă legene-n bațele-i seara/ și nimeni nu vine și nimeni n-are/ în lumea de zgomot din Guadalajara” (**Trecut regăsit în ritm mexican**).

Însingurat, departe de țară, se bucură de prietenii mai vechi sau de cele mai noi, ale celor ce-l vizitează, veniți din țară (întâmplător sau nu tocmai – Mircea Zăciu, Bartolomeu Valeriu Anania ș.a.), alături de care petrece zile și nopți de adevărată reverie. A tânjit mereu după țara pe care își dorea s-o revadă însă n-a mai apucat.

Oricum, opera sa face parte din patrimoniu literar românesc, așa cum și-a dorit și cum este de facto, conștientizându-și statutul într-o emoționantă declarație poetică, oarecum testamentară: „Nu mă-ndoiesc/ după ce marea mătură a istoriei/ va face curățenie în România/ și soarele va lumina din nou zâmbete/ se va găsi un ins oarecare/ născut într-un fișier mirosind a cerneală/ care va scrie așa:/ Ștefan Baci, bucureștean din Brașov,/ fost plantator de cești de cafea în Brazilia,/ A tradus câțiva poeți din Santo Domingo, Paraguay, Haiti,/ a iubit duminecile pe Calea Victoriei (...). Purta ochelari. Purtase bretele./ Apoi a devenit poet brazilian./ Mai mult nu se știe despre el./ Și dacă n-a murit –/ mai trăiește și astăzi” (**Fișă pentru o biografie**).

Sorin Titel și „Simțul vieții” (III)

Să nu uităm că prozele lui Titel, „năpădite” de întâmplările mici, evită ori măcar tocesc brutalitățile concretului; mai mult, prin *Dejunul pe iarbă* și, mai apoi, *Noaptea inocenților* (1970), interesul lui Sorin Titel merge, în chip hotărât, spre scriitură. Acel mic roman, din 1968, poartă pecetea experimentului. Ceea ce deslușim într-un epic voit dezordonat, chemând scene disparate, sfidând cronologia, nu urmează un fir, ci este o juxtapunere; cele patru părți ale mini-romanului, diferite ca scriitură, probează – mai cu seamă – disponibilitățile tehnice ale tânărului autor, fascinat de lecturile proaspete, la modă, implicând cititorul, invitându-l la o lectură „productivă”.

Filtrul memorării ori scriitura „obiectualistă” vor să surprindă, aici, *dispersarea Eului* și, mai puțin, disperările lui; există, spuneam, un interes tehnic, prevalent, care complică narațiunea; aceasta, frântă, se hrănește dintr-o memorie supraîncărcată, înecând sâmburele epic în revărsarea stărilor difuze. *Dejunul...* laminează materia epică, scoate la iveală răsfățuri intelectualiste, voința acută de sincronizare. Cele patru părți (falii ale romanului) sunt tot atâtea „moduri ale povestirii” (cf. Eugen Simion). Dar, din fericire, Sorin Titel nu rămâne aici. Rătăcind somnambulic, eroul său trece prin oglinzile și străzile „fără memorie”; caută iluzia unei apropieri și călătorește, de fapt, spre o altă singurătate; păstrându-și trecut, el speră să iasă din această „apă tulbure”, invocând dulceața melancoliei, îndepărtând gheara anxioasă. În fine, descoperă pretutindeni *prezența Ei* și, în același timp, constată în jur „prea multă uitare”; coboară în somn, alunecând într-un gol imens și înțelege că doar reazemul celui căutat *tre-cuț* îl poate salva.

Scriitor cu „inima caldă”, respingând violențele epicului, literatura „fără sentimente”, sub clopot, Sorin Titel se dăruiește firescului vieții, alungând răul din om și din lume. Va fi vorba, deci, de un discurs impur: el va capta realitatea curentă, destinele și reacțiile sufletești, imboldurile tulburi, strecurând o rază de soare într-un deșert afectiv. El va corecta insuficiența umană printr-un exces de afectivitate, poate, mutând accentul, cum observa Valeriu Cristea, de la *Istorie la Soartă*, interesat de dialogul dintre dragoste și singurătate. Eroi săi se mișcă într-o lume aspră, obligând la înstrăinare; de unde jocul „dublilor” (asigurând protecție și apărând, astfel, paradoxal, unicitatea). „Neîmpăcați cu lumea”, ei caută iubirea și bunătatea, gândul morții venind ca un „cântec liniștitor de flaut”; trăiesc, însă, la egală distanță de iluminările mistice, dar și de agresivitatea celor posesivi, încercați de poftă demonice. Este vorba de singurătatea bărbaților căutând apropierea sufletească, apoi de misterul și poezia maternității, fără a coborî în psihologia abisală; și, mai ales, fără a cultiva tezismul forței, viziunea feudală, metamorfoza, proprie unui Breban, de pildă. Nevolicul Grobei (ca să luăm un exemplu) devine în Bunavestire un Christos cinic; fanatismul religios se desparte de cânta postumă a sufletului răvășit de a nu-și fi dăruit iubirea, favoriții lui Titel fiind oamenii „slabi”, stăpâniți de milostivenie.

Chiar încercând să-și întărească venirea „pe lume”, înțelegând că viața, nerăbdătoare și lacomă, poartă cu sine germele morții, îi sortește dispariției; că, părăsind spațiul protector, „copilul nenăscut” pierde căldura binecuvântată, ivindu-se ca fiu neîubit și nedorit, adus pe lume de o mamă neștiutoare, neocaptă. Ne-am putea întreba dacă acești eroi, precum cei dostoevskieni, nu pendulează între infantilism (copiii fiind „ființe complet diferite”) și polul abjecției (maturii fiind „respingători”). Titel *atenuează* o astfel de polarizare, ca și anvergura filosofică a „dezbaterilor” (luând în discuție, cu fervoare morală, „problemele eterne”). Interesul său pentru om ține de puzderia faptelor mărunte, luncând fantomatic, înghițite de tunelul timpului, de zilele care se devorează în necurmata lor curgere, de *înțelegerea* rosturilor vieții. Aceasta ar fi tensiunea filosofică „ascunsă”; pentru Sorin Titel, a urî înseamnă a nu înțelege. Iar a pricepe lumea, fără false iluzii, înseamnă a o iubi. Saturată de concretul existenței, proza titeliană este, se vede bine, de o mare fragilitate; nu e vorba atât de disponibilitatea neistovită a inteligenței cochetând cu ideile (închipuind scenarii), ci

de căutarea tonului; nu e vorba de teoretizarea „bălbăielilor esențiale” (aceasta ar fi filosofia, nu?), de nebuloasa interogativă clătinând puținule noastre certitudini, ci de gândul luminos, pricepător, tășnit irepresibil, apărând omul.

Acceptând, firește, compromisurile cu viața, condamnând impudoria orgoliului, bănuind că mândria, așa cum spun învățătorii lumii, ar fi *răul suprem*. Or, păcătoasele ființe, eliberând câteodată energia satanică, au și pricepera de a ignora răul, de a nu sesiza „ororile evidenței”, de a nu accede la libertatea dinlăuntru. Pofta narației îmbracă la Sorin Titel bucuria proaspătă a mirării, descoperind frumusețea reavănă a lumii, posibilă prin *feminizarea perspectivei*. Lumea lui Titel trăiește *matriarhatul sărbătorilor* (o formulă lansată chiar de prozator), se bucură de prezența luminoasă a femeilor („oblojind” suferința, indulcind existența celor „fără de noroc”, purtându-și singurătatea ca blestem). Se instăpânește „atotcuprinzătorul sentiment de milă”, prezența femeilor iradiind iubire și bunătate. Am putea spune, pe urmele

lui C. S. Lewis, că există o preferință naturală a femeilor către un „patriotism familial” intens; cum femeia rămâne păzitorul special al intereselor familiei, este aproape firesc, afirmă același C. S. Lewis, *conflictul* dintre „interesele” ei și ale lumii. Înțelegem, așadar, polemica Mamei cu Sartre (într-un pasaj din *Femeie, iată fiul tău*, comentat stăruitor), dăruirea ei pentru o cauză concretă protejând viața învingătoare, disprețuind abstracta povară a grijilor umanității, apăsând umerii filosofului.

Melancolizat de timp, ascultând rumoarea Istoriei, Titel povestește fără efort. Invenția epică, spuneam, nu merge pe linia unei „epicizări” obstinate a ideilor; observator atent, prozatorul folosește notația simbolică, pulverizează cronologia, amestecând vocile narrative, pensează întâmplările mici, ale omului *fără istorie*, în fine se deschide parabolei, „storcând” suportul oniric. Dar, dincolo de stilul aluziv, alimentat de humusul

cultural, nu descoperim scheletul „sistemului”; „filosofia” lui Titel este chiar cea a vieții care se povestește, curgând prin filtrul *reamintirii*. Infuzia lirismului este, așadar, inevitabilă. De la fraza scurtă, așternută trepidant, Titel va ajunge la molcomeala povestirii și dialogul intertextual (e drept, folosit cu moderație), îmblânzind violențele experimentaliste ale începuturilor.

S-a observat că *Pasărea și umbra* ar „închide”, de fapt, două romane: unul despre viață, celălalt despre moarte; unul despre realitatea polimorfă, altul despre artă (strălucitoare și mortificată), luptându-se și „concurându-se”. Un Tisu tânăr, student vieneț în epoca filmului mut, expediază acasă „scrisori disperate”, medicina neatrăgându-l; el, trădând parcă preocupările regizorale ale autorului, este un „chițibușar”; discută competent amănuntele tehnice, fără a lua în serios întâmplările de pe ecran, considerate o „înșelătorie”; desconsiderate, așadar. Apoi, alunecând spre bătrânețe, doctorul Tisu cunoaște o accelerată *decădere*, mai ales după plecarea fetei („prostită” de mama ei). Este neras, murdar, cu cămăși soioase; se trezește în odăi străine, cu capul „greu”; sunt treziri chinuitoare, reîntorcându-l nepricepător în lume. Dacă entuziasmul său e mimat în cele ale artei, colegul Honoriu Dorel Rațiu, cel ce părea „din altă lume” cu ochelarii săi cu multe dioptrii va încerca, surprinzător, să-i deschidă ochii, oferindu-i „noțiuni elementare de pictură”. Vom descoperi, la tot pasul, corespondențe (între bunicul care a băut banii boilor și bătrânul lui Van Gogh), trimiteri („era unu la noi”), nivelând și anulând diferențele; punând semnul egalității între întâmplările / „înșelătoriile” vieții și semnificațiile artei, scoase din contingent.

Dar să nu uităm, Rațiu – băntuit de neliniști – era un *imitator*; cōpiile sale după Munch nu înseamnă o viziune proprie; chinuit de gândul că „n-a reușit să se exprime”, să-și găsească calea, Rațiu plânge în toiul nopților, convins că „e atât de greu să trăiești”. Oricum, față de un Tisu atins de lenevie, cel care adormea la spectacolele „vrăjitorului” Wagner (un „somnifer”, amintindu-i doar de serbările școlare de pe vremuri), Honoriu caută, trăiește la confluența artelor, are „frământări de artist”. Când orătană, „cocoșul criminal”, „recunoscându-se”, *confundând arta cu realitatea* (precizare

strecurată în text, cu ironie, de Sorin Titel) va ataca tabloul, Honoriu își apără pictura „într-o baltă de sânge”; va leșina, va fi spitalizat etc.

Supratema cărților ultime ale lui Sorin Titel ar fi *singurătatea*: „seminția singuraticilor” populează aceste texte. Momo, apariție stranie în cel mai puternic roman titelian (*Femeie, iată fiul tău*) se întreabă într-un loc: „nu populează ei (...) o bună parte din globul pământesc?”. Sofia, mama primului Marcu, cea înconjurată de amintiri „vechi de când lumea”, se sălbăticește după moartea fiului prea iubit; ea își închipuie scenariul postum (casa urma a fi scoasă la vânzare, laibărușu-relicvă se va fi rătăcit). Singură cu durerea ei, bătrâna mamă devenise un exemplar de muzeu, un sol al altor timpuri, *nepricepând* ce se întâmplă: vizitele nepotului (ajuns domn mare) trec fără a declanșa vreun seism afectiv.

De fapt, romanul vrea „să înțeleagă” *singurătatea bărbaților*, soarta lor aspră, rătăcitoare în meandrele vieții, privind „dinspre femei”. Adică, palpând „neștiutul și nespusul” unui suflet simțitor, care face din bunătate *osia lumii*, oferindu-se „în afară”, cu o *luciditate blândă*, oblojind rănilor. O singurătate care trebuie înțeleasă din perspectiva celui alt sex (în pofida „impurității” lor) și pe temeiul diferențierilor (femeia, recunoaște cineva, „e altfel alcătuită”).

Toată proza lui Sorin Titel e dominată de această *privire feminină*; el descoperă lumea prin lentila feminității. Or, lumea mamei (o casnică covârșită de griji mărunte, în care – de pildă – problema amigdalelor lui Marcu dobândește, firesc, o importanță decisivă) este, inevitabil, o *lume mică*. Eroi titelieni nu pot ieși din propria lor viață, alunecă spre bătrânețe, contemplând nostalgic anii cei „fără de întoarcere”. Ei trec *pe lângă* evenimente. Examinând traiectoriile personajelor, vom observa că nu e vorba de niște destine frânte sub roata istoriei; nu Evenimentul intervine pentru a curma un destin. O tristețe oboșită se revarsă peste această lume, în care zgomotoasele fapte (chiar dacă se precipită) nu vor ocupa ecranul interiorității. Mai mult, această literatură a firescului (observația e de uz obștesc) va esențializa banalul, extrăgând *constantele*; repetiția lasă impresia imobilismului, iar „*dubla inactualitate*” (una, cum se vede, problematică, cealaltă, a mijloacelor) nu va coborî în deriziune. În plus, Sorin Titel refuză tonul eseistic, având la îndemână, pentru a ilustra marile teme, carnația concretului.

Umanitatea fixată în romanele lui Sorin Titel (un prozator cu o evoluție înceată), propunând, prin juxtapuneri și reluări, *un fragment bănățean* (ce încheagă o lume), îmbracă o limbaj specific, dar *își reprimă apetitul folclorizant*; în schimb, ca o marcă a Provinciei, face loc *colectivismului*. Eroi săi nu sunt exponențiali; doar, împreună, – prin esențializare – propun un model uman. Recurența motivelor și plăcerea analitică (zăbovind asupra faptelor, nu investigând psihologiile) se fortifică prin inovațiile tehnice; foloasele pe care le-a tras Sorin Titel, pus față în față cu *noul roman*, stau în efortul de adaptare la temele lui. Observația lui Eugen Simion este, să recunoaștem, fundamentală. Titel, deși dedat exercițiilor critice (scriind prompt și generos despre cărțile confrăților), va evita, salvator, *hipertrofia criticii*; cum bine se știe, „noul roman” a murit sufocat în brațele Teoriei. Abulia concretului, *simțul vieții*, pofta narației vor împiedica acest posibil naufragiu. Depășind biograficul, cărțile lui Sorin Titel vorbesc despre *gloria de a trăi*. Pentru Titel viața este o călătorie, un drum care pare fără sfârșit. Privind-o dinspre un capăt al ei (extincția), ea pare o *clipă suspendată*, un popas. Dezastrul biologic e aproape, revărsarea solară a tinereții a rămas doar în amintire; memorând și neuitând încercările vieții, eroii lui Sorin Titel sunt băntuiți de nepuțința de a curma suferința.

Dacă *Reîntoarcerea posibilă*, prin bogăția de idei (aruncate cu mare grabă), „închide” alte cărți, am putea observa că ea comunică și cu „romanul neterminat” al lui Sorin Titel, *Melancolie*. Mai ales cu acesta. Romanul postum dezbată *tema creatorului*; adică, tocmai, *căderea din inocență*. Titel evită temele „la modă”, nu întocmește cazierul epocii (deși timpul romanesc era cel al „interminabilului deceniu”), vrea să afle „un sunet nemaiîntâlnit”. Sfidează acum cronologia și sincronizările pripite. Matei, cel *exclus*, nu afișează rictusul seriozității la o vârstă nepotrivită, nu cunoaște o maturizare forțată; dimpotrivă. El este incapabil de a-și înțelege vârsta, am spune, este lipsit de sentimentul maturității. Nu conștientizează gravitatea situației. Pare că trăiește într-o adolescență perpetuă.

Aceleași proiecte minate de dulcele inactivism, reverii somnolente prin gări, suspiciunea îmbibată peste tot, chiar o retragere de la facultate a unui „element descompus” și o tentativă (respinsă) de reintegrare în învățământ (linii epice abia schițate) făceau din *Reîntoarcerea posibilă* un depozit de intenții; unele chiar polemice.

Nicolae BUSUIOC

nostalgia duratei

Despre domnul F.F., cavaler al cuvântului

Se pare că literatura încă nu se îndepărtează de sentimentele și calitățile umane, de limbajul în întreaga diversitate a tipurilor sale de expresie curată, de filosofia vieții în complexitatea ei. Și nici de copacii care-ți vorbesc tăcând, nerămânând singur în liniștea divină a naturii, de sihăstria nopții în care joaca de cuvinte se așterne pe hârtia sfântă. Pagina se umple văzând cu ochii, sufletul se înfioară și emoțiile se pierd odată cu visele retrase în stele sau în culisele scenelor de teatru. Se pare că aici îl regăsim pe Florin Faifer. Împătimit de teatru, acolo unde replicile nasc speranțe și sensul frumuseții este salvat, unde harul actorului transpare din preaplinul simțământului trăit, el, criticul, observa cum totul se derula firească, de parcă asculta și foșnetul ușor al frunzelor, transformat într-un murmur de cuvinte care tulbură și îndeamnă la meditație și echilibru. „Un popas pe tărâmul Teatrului... Așa se și cuvine, întrucât aici am adăstat mai îndelung și cu mai multă înlesnire. La spectacole, la repetiții, la festivaluri, și eu și criticii care se manifestau «la arlechin» ne făceam rondul, percepend teatru ca viață și, în revers, viața ca teatru”, se mărturisea undeva Florin Faifer.

Cu priviri admirative l-au învăluit scriitorii, colegii, prietenii, toți cei care l-au prețuit cu adevărat. Vorbim la trecut despre profesorul și criticul literar, *cavaler al cuvântului* cum mai era numit, și n-ar trebui s-o facem. El este printre noi, revistele culturale îl elogiază, spiritul și frumusețea interioară îi sunt evocate și parcă vedem cum încă străbate drumul spre Institutul *Philippide*, Universitatea *Enescu* și Teatrul *Alecsandri*. Parcă nimic nu s-a pierdut din haloul tainic al personajului F.F., dimpotrivă, aura lui sporește într-o lume care a fost și este cam la fel, adică fără resentimente și cu făpturi apropiate cât mai mult de sufletul blajin și de spiritul lui înalt. Regretatul Ion Hurjui îi spune într-un autograf: „Misteriosului scriitor și prieten F.F., inegalabil stilist, desăvârșit cărturar”, comentat apoi de însuși F.F.: „Absolutul, carevasăzică, există! Dar oare n-ar ieși în câștig frânturile de discurs dacă le-am păzi de emfază?” Fantezia, ironia și intuiția lingvistică ale lui Florin Faifer sunt virtuozitățile remarcabile ale criticului, la care se adaugă erudiția, bogăția de cunoștințe ale istoricului literar.

Remarcam cu ani în urmă, într-o cronică despre *Filtru*, stilul său seducător, întâlnit de altfel și în celelalte cărți: *Semnele lui Hermes*, *Cordonul de argint*, *Efectul de prismă*, *Dramaturgia între clipă și durată*, da, cu un stil și cu o ironie care dau eleganță până și emoției, cu o subtilitate care impune distincție și finețe, dar și, după caz, cu o rostire acidă, malițioasă, surprinzătoare. Da, stilul lui

Grădina

F.F., ce cuvânt elegant, iluminare a cuvântului sau iluminare prin cuvânt. La el, iluminarea e ceva mai mult decât iradiere sau infuzie luminoasă, înseamnă poate chiar molipsire de stil frumos, prin influență. Stilul ales, ales însă cu certitudinea existenței lui intrinseci. Dacă *stilul e omul* (însuși), după Buffon, de ce n-ar fi și *stilul e F.F.* (însuși), pentru că și l-a pornit din înutul fermecat al copilăriei, consolidat în familie (de cărturari) și

pus în valoare de însăși opera sa, *il dolce stil nuovo* în chiar aspectele limbii literare pe care a gustat-o ca nimeni altul.

A fost îndrăgostit peste măsură de arta teatrală. Cum „o bucurie nu vine niciodată singură”, am spune că nici tristețea nu e singură, este adesea însoțită de alte tristeți, pentru că cinic și revoltător forma nefericirii nu poate rămâne incompletă. A stărnit și invidii, orgolii, nemulțumiri, sentimente egoiste din partea unora. „Nu era, zău, nevoie de atâtea răutăți, șiretenii, manevre mizerabile. Dacă nu mi-a fost dat să merg mai departe poate vreo pravilă s-a pus de-a curmezișul. E bine să nu-ți lipsească intuiția în explorările de critică și istorie literară, la capitolul acesta nu stau chiar rău. Dar intuiția te mai și înșală” (din *Oglinzile Cetății*. Dialoguri de ieri și de azi). Un portret complet mi se pare cel din „Planeta Faifer” sub semnătura Adinei Bardaș, aici admirabilele consemnări conturează deplin omul și scriitorul, ca și în „Despre aristocrația spiritului, cu melancolie”: [era] „străin de orice alunecare dincolo de perimetrul delicatității sufletești: timpul dăruit prietenilor, vorbele bune, cu tălcuri pe care atunci când le descopereai – uneori pe loc, alteori cu uluire mai târziu, exact când aveai nevoie de ele – sporeau zestrea de frumusețe a vieții noastre... [...] Câte lecții de viață, câte modele de trăire pe care domnul F.F. le-a exemplificat cu acea regalitate a spiritului care e blazonul celor aleși”.

Florin Faifer realizează volume de exegeză riguroasă și pilduitoare, cu interpretări demne de un critic de anvergură și în care este întâlnită constant pecetea unor cugetări fără prejudecăți. În *Filtru*, spre exemplu, se oprește asupra unor cărți, figuri și destine din cultura și literatura română precum cele ale lui Ion Ghica, căzându-i sub lupă „reforme de un prinț clarvăzător”, Liviu Rebreanu, întrebându-se, în cazul lui, dacă „masca de dramaturg chiar nu i se potrivește?”, este atras de personalitatea lui Nicolae Iorga, „un eremit în agora”, și lista continuă cu Victor Eftimiu, care „înrauit de basme, cultivă, mai mult decât adevărul istoric, valorile poetice”, Victor Ion Popa, „moldoveanul nostalgic și sugubă”, apoi cu Cella Serghi, Mihail Sebastian, Paul Celan, Al. Kirîțescu, trecând în revistă cu farmec subtil și fluiditate analitică calități și defecte ale operelor de sub semnăturile amintite.

Criticul nu uită o clipă că „fantasmele cotropesc lumea aievea, pentru a se risipi, iar și iar, sub impactul unor deziluzii” pentru că literatura, la urma urmei, e o stare „a evadării în alte lumi”. În *Însemnările unui (fost) secretar literar* predominante sunt analizele unui segment important din dramaturgia românească. Ne intersectăm și aici cu pagini scrise cu verva celui ce stăpânește țesătura suplă a condeiului, cu exprimări ale unui mesianism împărțit între lumea ideilor și cea a acțiunilor. F.F. este un „impresionist” în sensul în care Al. Paleologu acceptă că „a repudia impresionismul înseamnă a repudia pur și simplu esența criticii”. F.F., prin vocația sa de critic prestigios, face parte indubitabil din cercul restrâns al eșantionului de lideri din domeniu.

Emoționantele evocări de până acum în *Nostalgia duratei* ale lui Emil Coșeru, Dionisie Vitcu, Constantin Popa, Adi Cărăuleanu, Marian Popescu, apoi cele semnate de Mihaela Werner, Vasilica Bălăiță, Elisabeta Pop, Monica Bordeianu, Marina Spalas cuprind melancolii ale timpului, cu întâmplări, relații, minuni, dileme, dialoguri, primăveri și toamne într-o înlăuntrire cu vulnerabilități, emoții și sensibilități peste care omul nu poate trece. Omul F.F., în sfiala-i tipică, n-ar fi îndrăznit să deranjeze nimic, nereunțând însă să impună ordinea în dezordine. Se spune că scriitorii nu mor, opera lor le continuă memoria până când o nouă galaxie le va purta numele.

distanța focală

Ioan RĂDUCEA

Împăcarea în duh

Inițiat în anul 2021, proiectul „Piedestalul de la Ateneu” (de promovare a sculpturii ieșene, prin câte o piesă auctorială reprezentativă, expusă în fața instituției) aduce în atenție, după Sorin Purcaru, Vladlen Babcișchi și Felix Aftene, personalitatea maestrului Dan Covătaru (n. 1944, Cernăuți). Lucrarea în lemn *Bunul păstor* (2011), montată, pentru câteva luni, către sfârșit de ianuarie 2022, se referă, cum îi spune și numele, la unul dintre cele mai vechi motive creștine. El se rezolvă în cadrul unei reprezentări hristice, însă una în radicală elongație verticală, aproape de condiția unei cariatide ori, mai curând, a unui stilp al cerului – cu implicarea tradiției (inclusiv a celei folclorice) care derivă de aici.

Inevitabil, în spațiul ieșean se intră în dialog cu interpretarea în marmură a Dumnezeului-Om (operă masivă, instalată, provizoriu, în proximitatea Catedralei catolice), marcată și ea de verticalitate însă solicitând, ca punct de plecare al descifrărilor, reperele realiste (sculptor: Constantin Crengăniș). Ne putem chiar întreba dacă lucrarea de la Ateneu tătărașean nu funcționează cumva și ca o demonstrație a avantajelor abordării temei de pe poziții autohtone – lemn (aurit) versus marmură; hieratism vs. veridicitate; (de) criptare simbolică vs. desfășurare spațială; deservirea unui spațiu (public) vs. organizarea unui spațiu (inițiativ) etc.

Dan Covătaru • Bunul păstor • Ateneu

În mod esențial, se mizează pe o sesizantă – și plină de consecințe, în direcția filosofiei artei – ezitare între reprezentare și simbol. Balanța înclină către cel din urmă, fapt susținut și de tratarea în tonuri închise a personajului, în contrast cu auriul (specific cîmpurilor icoanei) atât de stilizatei oi (și, prin contaminare, a brațelor, nu mai puțin stilizate, care o susțin). Nivelul de detaliere oferă, iarăși, un indiciu în privința acestei favorizări a simbolizării, căci silueta (vag) antropomorfă funcționează mai mult ca un prilej de evidențiere a înălțimii transcendente. În schimb, în lectura marelui simbol animalier se implică, pe lângă culoare și radicala geometrizare, coarneau răsucite (reținute, credem, pentru capacitatea lor de a transfigura motivul spiralei cosmice) ori multiplele aure de sfinți încrustate în trupul oii celei pierdute, în care ne putem recunoaște fiecare, într-o anamneză a jertfelniciei prin care se împlinește întoarcerea la turma cea de-a dreapta. În orice caz, cită noblețe, cită investiție spirituală, în tratarea acestui vechi motiv imagistic – ocrotirea, prin cuprindere în brațe, a elementului animalier! Cu totul altceva decât, să zicem, exhibiționistul *Om cu miel* al lui Picasso, cu trupul rezolvat ca masă tumefiată și cu căpățîna ecartată, dublînd neliniștitor capul purtătorului sau – vai! – înțepenita himeră daco-romană pe care Vasile Gorduz o pune în miinile împăratului Traian.

Piesă de maturitate, căutînd, prin tăcutele armonii ale tradiției noastre, la Adevărul cel veșnic, Bunul păstor al lui Dan Covătaru punctează și izbînda unei memorabile împăcări cu sine, ca sinteză între cele două tendințe generale – cea abstractă și cea portretistică figurativă – care definesc drumul de pină acum al experimentatului artist.

Ionel BOSTAN

Zăbovirea sufletului pe pământ

De când murim și până la 40 de zile, când are loc judecata particulară a sufletului și se hotărăște de Dumnezeu unde o să stăm, la bine sau la rău, până la judecata de apoi, este un timp de tranziție, adică un timp provizoriu, pentru drepti și pentru păcătoși.

Când moare omul și când își dă sufletul, în clipa aceea apar în fața lui atâția diavoli, câte păcate a avut omul și atâția îngeri sfinți, câte fapte bune a avut el în viață... Și este o mare luptă atunci. Că sfintele puteri se luptă cu diavolii cum să ia sufletul, că ei zic că este al lor, că are păcate mai multe; iar îngerii zic că are mai multe fapte bune... De aceea se teme sufletul să iasă din trup. I se leagă limba când vede toate astea. El vede atunci multe, dar nu poate să spună. El ar spune: „Uite, câți diavoli au venit!” (Părintele Cleopa)

...Dacă mă gândesc bine, pe atunci se murea doar de bătrânețe. Așa, o moleșeală te lua peste tot, parcă plăcută, și – gata, te duceai în brațele morții ca fulgul de omăt pufos. De sfârșituri năprasnice, prin sat ori împrejurimi, nu prea știam.

Moș Ghiță Boldescu dădea semne că nu peste mult timp va trece la viața de veci. Nu, n-a zăcut defel, cu toate că apropia o etate frumușică (optzeci de ani, mi se pare). Numa' că, la tăiat păpușoi, pe la început de septembrie, căzu și el ca snopul de strujeni. L-a frecat Bădia Carsu, leatul lui, prin dreptul inimii, i-a tras și niște palme peste obraji, a înghițit o linguriță de zahăr și, parcă, atât, că apoi s-a ridicat singur pe picioare. A mai făcut el ce-a mai făcut în zilele care au urmat – trecând la depănușat, adăpa lighioanele ca și mai înainte, aduse chiar și o căruță de durubețe de la pădure, dar puterile îl părăseau văzând cu ochii... Într-o miercuri nu s-a mai ridicat din pat, cum o făcuse amar de ani la al doilea cântat al cocoșilor. După răsăritul soarelui băguia ceva și dădea ochii peste cap. Iar în mai puțin de un ceas, noră-sa Catina deja îi aprindea lumânarea la căpătâi... Jale mare, cum să zic, nu prea era. Nici măcar din partea alor lui. Poate și unde că numai cu doar câteva săptămâni înainte o îngropaseră pe Mătușa Agurița, baba lui Moș Ghiță. Într-un fel, erau de-acum căliți. Nici baba nu zăcuse..., dar, dacă mă gândesc bine, pe atunci se murea doar de bătrânețe. Așa, o moleșeală te lua peste tot, parcă plăcută, și – gata, te duceai în brațele morții ca fulgul de omăt pufos. De sfârșituri năprasnice, prin sat ori împrejurimi, nu prea știam. Revenind la mortul nostru, parcă-i văd și acum pe ai lui Bârză, din vecini, doi hojmalăi liberați, și cu tat'su (tot ei erau cei care, de Ignat, ajutau la taiatul porcului), cum, suflecați, l-au scos afară și scăldat într-o covată mare, ferit de privirile noastre. Apa au aruncat-o într-un loc dosnic, cu vas cu tot, ca să nu calce nimeni în ea. Apoi i-au tăiat unghiile, l-au bărbierit și îmbrăcat în haine noi, nepurtate, sfârșind prin a-l lungi în odaia de curat, pe o masă, în așteptarea raciei ce urma s-o dea gata Jănică a lui Dulgheriu. Pe piept i s-a așezat o lumânare, iar în mâinile împreunate peste Icoana Maicii Domnului cu Pruncul în brațe, i-au pus o cruce. Nurorile și fetele, cernite și despletite, au purces la pregătirile de înmormantare și gătitul mâncărurilor pentru pomană, bățiile de cap fiind cât și cele pentru o nuntă mai mică. Gheorghe, nepotu-su, care înainte de Lăsa-tul Secului trebuia să facă nunta, a mers la popă și clopotar să dea trista veste. Deja tot satul știa că a murit cineva, după faptul că se trăgea clopotul la biserică prelung... Bărbații din familie, ne-bărbieriți, făceau ce făceau și reveneau să stea cu lumea adunată la priveghi, de-a roata mortului. Nu se știe dacă acesta era răcit de-a binelea, dar paharele se umpleau și goleau ca la o adevărată petrecere. Se bea și vin, și rachiu. Nouă, copiilor,

ni se turna doar câte un deget, așa, de poftă și de sufletul lui Moș Ghiță, „Dumnezeu să-l ierte, că a fost om bun!”. În cele trei zile, până la a lua calea țințirului, racla n-a fost o clipă părăsită. Ca să nu vină „duhurile rele”, care puteau pune stăpânire pe sufletul celui plecat. Mățele au fost scoase din odaia în care se afla mortul, ca nu cumva „să-l înceapă de nas și de urechi”, iar oglinda a fost întoarsă, pentru ca cei rămași să nu vadă cumva moartea îtiindu-se după ei... Vinul se aducea cu căldarea, iar amintirile depănate (despre „erou”) erau numai dintre cele mai vesele. Bărfe și glume deșucheate, cu diuumul. Ba, chiar, la o bucată de noapte Ion al lui Viliță (flăcăul tomnatec al satului, avea vreo patruzeci de ani) a dat tonul la o bază. Câte unul își băga o mână subțioară, iar cealaltă, cu palma deschisă, rămânea în afară și strângea bine cotul pe ea. Alții doi îl țineau ca să nu vadă. În jurul lui, restul goblizănilor mima că-l lovesc cu palma (într-a lui) și ziceau „Băzzzzz!”. Unul din grupul de priveghi, bine afumat, îl izbea destul de tare, mai mult cu podul palmei decât cu degetele. Cei doi care îl țineau întreabau: „Hai, zi uăi, cine-a

dat?” sau „Care-i musca?”, el trebuind să ghicească. Dacă nimerea, acesta trecea în locul lui, dacă nu, mai stătea. Și tot așa... Câteodată chiar ghi-cea, dar tovarășii strigau (mințind): „Nuuuu, mai stai odată!...” Toate acestea erau bune, se spunea, pentru că sufletul mortului vede și aude tot ce se petrece în jurul său, nefiind cazul să se întâmple ceva care să-l supere și mai tare (decât moartea)... „Petrecerea” era întreruptă doar atunci când apărea câte cineva necunoscut nouă. Erau neamurile celui plecat, care trăiau prin alte sate. Aduceau „legăturică”, adică un coștei (săculeț) cu făină, pentru pomană, și flori, cu care făceau cruce peste sicriu, după care le așezau tot pe lângă Moș Ghiță. Când intrau alții decât neamurile, aduceau lumânări de aprins la mort, să li se ierte păcatele. La ivirea în tocul ușii rosteau: „Dumnezeu să-l ierte și să-l hodiească”, la care cei din casă răspundeau „Dumnezeu să-l ierte”. Când a fost să vină, pentru iertare, și Gheorghită al lui Moș Dumitru, unul dintre gospodarii frunțași ai satului, întreaga asistență mima smerenia întruchipată. Nimic nu părea suspect. Numai că, atunci, când a dat să sărute icoana de pe pieptul mortului, mâna rece și țeapănă a acestuia l-a lovit drept peste frunte. Asta pentru că i-o trase cu o sfoară, meșteșugit prinsă și mascată, nimeni altul decât (tot) Ion al lui Viliță... A, și să nu uit să spun că, în vara următoare, avea și el să plece „dincolo”, lovit de trăsnet pe când păștea vitele pe coastă. A fost îngropat mire, cu floare mare de nuntă la rever și lumânare de cununie, din cea mai scumpă...

După trei zile racla a fost scoasă din casă de câțiva bărbați, neamuri ale mortului, cu picioarele în față...

Tot acum, Sevastița, fata cea mare a lui Moș Ghiță, începea să deslușească de ce visase ea, două săptămâni la rând, ba arătură, ba oameni la coasă, ba că-i cădeau dinții sau i se prăvălea un perete de la casă... Iar mulțime de porci îi zburda prin bătură. Și, ca un făcut, găina boghetă, roșcata, de-o vreme, cânta pe gard, numa' cocoșește.

film

Flavius PARASCHIV

CODA

Ultimul film al regizoarei americane Sian Heder (cunoscută, în special, pentru pelicula *Tallulah* din 2016) este intitulat CODA (2021) - prescurtare de la *Child of deaf adults* – și își propune să înfățișeze aventura unei tinere care s-a născut și crescut într-o familie de surzi. Deși este un remake al unui film francez din 2014, *La Famille Bélier*, filmul american are o vitalitate aparte, aspect garantat, fără doar și poate, de actorii din producție, despre care vom discuta în cele ce urmează.

Filmul are în centru destinul lui Ruby Rossi, rol jucat de actrița, compozitoarea și cântăreața britanică Emilia Jones. Protagonista liceană, deși s-a născut din părinți surzi, nu suferă de acest handicap și din acest motiv a fost întodeauna interpretul familiei, o poziție care-i ocupă foarte mult din timp, provocându-i, pe tot parcursul peliculei, o serie de frustrări. Ceilalți membri ai casei sunt toți surzi, iar o parte din farmecul peliculei provine din faptul că actorii care interpretează aceste roluri sunt și în realitate indivizi cu deficiențe auditive. Așadar, actorul Daniel Durant este Leo Rossi, fratele mai mare al protagonistei, rolul tatălui, Frank, este asigurat de talentatul Troy Kotsur, iar Marlee Matlin, singura actriță surdă care a câștigat vreodată un premiu Oscar, este Jackie, mama copiilor.

Familia are un farmec aparte, în ciuda faptului că, la începutul filmului, sunt, într-o oarecare măsură, marginalizați din cauza faptului că nu pot auzi lumea înconjurătoare. Cu toate acestea, filmul nu insistă pe tema marginalizării, ci încearcă să meargă mai departe și propune o viziune captivantă, emoționantă și cât se poate de plauzibilă asupra vieții. Frank, Jackie și Leo nu-și plâng niciodată de milă. Nu solicită favoruri, nu lasă capul jos și mereu se arată stăpâni pe propria lor existență.

Veniturile familiei provin din pescuit, activitate care le-a asigurat, pentru o bună perioadă de timp, un trai decent. Lucrurile se schimbă în rău atunci când cei din conducerea locală a orașului Gloucester, unde se și desfășoară evenimentele, impun reguli și taxe noi. Inițial, starea familiei nu a fost afectată considerabil, dar echilibrul începe să dispară atunci când Ruby, care este înzestrată cu un notabil talent vocal, decide că vrea să plece la Universitate pentru a studia ceea ce-i place: muzica. Din momentul în care dorința personajului principal este comunicată familiei se instalează o oarecare atmosferă tensionată. Ceilalți membri depind de Ruby, pentru că altfel nu pot comunica ușor cu ceilalți și ținând cont de faptul că nu-și pot permite serviciile unui alt om care să interpreteze limbajul semnelor rolul mezinii devine și mai important. Chiar dacă problemele de acasă devin, treptat, din ce în ce mai serioase, Ruby nu-și abandonează visul, iar sub îndrumarea profesorului de canto își îmbunătățește calitățile vocale.

Totodată, dincolo de relațiile dintre personaje, filmul reușește să nu devină banal, pentru că scenele în care particularitățile familiei Rossi sunt batjocorite de ceilalți nu ocupă prim planul. Sigur, există 2-3 secvențe în acest sens, dar apelul la compasiunea publicului se realizează în alte moduri, mult mai convingătoare și – într-un final – potrivite pentru natura peliculei. De pildă, una din cele mai emoționante și profunde scene ale filmului implică un eveniment muzical realizat de corul liceului, din care face parte și Ruby. La acest concert participă atât părinții personajului feminin, cât și Leo. Pe scenă, tinerii cântă armonios, arătându-și din plin talentul, dar părinții lui Ruby nu au posibilitatea de a se bucura de frumusețea melodiilor. Scena se amplifică atunci când urmează duetul protagonistei, care, de altfel, marchează și actul principal al întregului moment artistic. Ruby și Miles, partenerul de scenă, cântă impecabil, dar Jackie și Frank nu pot...simți nimic. Pentru a oferi o imagine și mai sugestivă a modului în care părinții lui Ruby înregistrează realitatea, sonorul se oprește și pentru spectatorii filmului. Acum, secvența este într-o liniște deplină. Câțiva părinți care asistă la duetul liceenilor se emoționează, alții chiar plâng, în timp ce pe fața lui Frank se citește o dezorientare completă. Părinții personajului principal nu aud vocea fiicei și nici nu pot participa afectiv la concert. Altfel spus, bucuria celorlalți din sală este pentru ei un mister...

Din fericire, există și episoade pline de umor și ironie, care alternează cu secvențele melodramatice. Filmul are, totuși, un mesaj optimist, care îndeamnă publicul din cinematografe la blândețe și acceptare. Cei din familia Rossi nu sunt oameni atât de diferiți și nici nu vor să fie tratați ca niște străini. Ei nu doresc altceva decât locul care li se cuvine în societate. CODA este un film care nu trebuie ratat, iar cei care nu sunt interesați neapărat de poveste vor descoperi o distribuție excelentă și o coloană sonoră pe măsură.

Victor DURNĒA

medalion de cotidian

„Tribuna poporului” (Arad)

Cotidianul „Tribuna poporului” a apărut la Arad la 1/13 ianuarie 1897, după ce, cu o săptămână mai înainte, la 25 decembrie 1896/ 6 ianuarie 1897, fusese scos un număr de probă. Pentru a se depune o cautiune mai mică, până în 1907 vor fi doar cinci numere pe săptămână, între care cel de duminică (mai târziu cel de vineri) este destinat cititorilor săteni. Acesta avea și o numerotare proprie (pentru abonamente separate), ceea ce va permite ca la începutul anului 1911 să fie transformat ușor într-un hebdomadur de sine stătător, intitulat „Foaia poporului”.

„Tribuna poporului” ia ființă ca reacție la restructurarea în 1894–1895 a ziarului sibian „Tribuna”, când, precum s-a spus mai târziu, celor ce îl înființaseră cu un deceniu mai înainte și îl făceau să existe (Eugen Brote, Ioan Slavici, Septimiu Albini, refugiați peste munți, Ioan Russu-Șirianu, Ilarie Chendi, G. Bogdan-Duică ș.a.) „[le]-a fost smuls steagul din mâini” de către „frați nesocotiți [...] cu gândul să-l poarte ei”. Cauza reală fusese o poziție politică nesustenută de conducătorii Partidului Național Român, anume părăsirea pasivismului, precum și refuzul de a considera ziarul ca organ al partidului, implicit proprietate a lui. Câteva luni după ce ziarul înființat la Sibiu în 1884 își începea apariția, titlul lui este preluat de cel arădean. În editorialul numărului din 25 decembrie 1903 redactorii lui declarau: „Azi revenim la matcă. Din mână celor căzuți prindem cu vitejie steagul vechi al nostru și luăm sfânta hotărâre să-l ducem la izbândă.”

Cei ce semnează această declarație și care scose-seră „Tribuna poporului” în 1897 nu acționaseră totuși intempestiv: ei își aleseseră cu grijă titlul ziarului (menit să sugereze continuitatea cu demersul lor anterior) și locul unde îl vor edita, orașul Arad, pe ai cărui fruntași români (Nicolae Oncu, director al Băncii Victoria, Vasile Mangra, viitor episcop și mitropolit, R. Ciorogariu, profesor și director al Institutului Pedagogic-Teologic, ș.a.) și-i asociază.

În primii ani, cum se precizează la sfârșitul fiecărui număr, editor-proprietar (apoi numai editor) este Aurel Popovici Barcianu, iar redactor responsabil Ioan Russu-Șirianu, acesta, în fapt, fiind directorul sau prim-redactorul ziarului, al cărui proprietar real este N. Oncu. În redacție mai sunt Sever Secula, slovacul Gustav Augustini (decedat în 1901), Petru E. Papp, Ilarie Chendi (figura drept colaborator extern, întrucât locuia la București), Iosif I. Sceopul [Schiopul], Ilie Mînea ș.a. În afară de Ioan Russu-Șirianu (ce folosește și pseudonimul Leandru, redus câteodată la forma L-u) și de Ilarie Chendi (care în genere se pune la adăpostul anonimatului), articole politice mai scriu Vasile Mangra, R. Ciorogariu (ce iscălește și Uncheșul), Vasile Lucaciu, G. Bogdan-Duică, Eugen Brote (între altele, programaticele *Puncte de orientare* și *Puncte noi de orientare*), Vasile Goldiș ș.a. Lor li se alătură din nou în 1899 Ioan Slavici, care până către sfârșitul anului 1909 dă numeroase articole, majoritatea editoriale (*Românii și sașii*, nr. 100/1900, *Românii „străini”*, nr. 56/1900, O paralelă, I–IV, nr. 231–235/1900, *Politica tribuniștilor*, nr. 5/1904, *Daco-Romania*, nr. 106/1906, *Ce aduce timpul*, nr. 206/1906, *Dinasticismul nostru*, *Răzvrătirea din România*, nr. 65/1907, *Liberalism și democrație*, nr. 170–171/1907, *Socialismul*, nr. 133/1907, *Unitatea noastră culturală*, nr. 11–12/ 1907, *Rostul luptei noastre în noua ei fază*, 170/1909, *Chestiunea culturală*, nr. 173/1909 etc.).

În acest plan, ziarul duce lupta celor mai multe dintre publicațiile românești din Ardeal contra stăpânirii maghiare, pentru apărarea școlii, a Bisericii, a presei naționale, pentru „egala îndreptățire” a celor ce nu erau considerați nici măcar „naționalitate” deosebită. Față de alte periodice și cel mai adesea împotriva

lor (de pildă, a „autorizatei” „Tribuna” de la Sibiu, a „Gazetei Transilvaniei” ori a „Drapelului” de la Lugoj) se susține tactica activismului, implicit reformarea sistemului electoral în Ungaria, în speță, legiferarea votului universal, precum și reorganizarea Partidului Național Român.

În momentul în care primul obiectiv este atins (în anii 1905–1906), cotidianul arădean devine publicația românească fanion în Ardeal. La câștigarea acestei poziții contribuie de asemenea progresele făcute și în celelalte secțiuni ale ziarului, în cea informativă și în cea cultural-literară. În cea dintâi notabilă este reflectarea largă nu doar a vieții politice din Imperiul Austro-ungar, ci și din România și din celelalte zone locuite de români (din Grecia, Macedonia, Serbia), iar

Răzvan (C. Sandu-Aldea), St. O. Iosif, Artur Stavri, Raul Stavri. Lângă ele se plasează scrisul redactorilor și al unor colaboratori ardeleni. Între aceștia se numără Ioan Russu-Șirianu (*Țeara Hațegului*, 1898, *Excursiune*, *În vilegiatură*, *Secesionism*, 1900, *Patriarhali*, 1901, note de drum în Italia, 1903, La Putna, 1904, La Crucea de piatră), Ilarie Chendi (prezent, îndeobște, în ipostazele de istoric al presei transilvane, de critic și istoric literar, de editor al scrisorilor lui V. Alecsandri, dar și de eseist și de prozator, când liric, când mușcător satiric, de autor de studii – *Șovinismul literaturii maghiare*, *Germania jună*, *Începuturile ziaristicii noastre*, *Literatura și arta*, *Din școala lui Coșbuc*, *Curentul antitransilvan*, *Alecsandri și românii din Bucovina*, *Călugărul poet* ș.a. –, de seriale – *Informațiuni literare* și

Viața literară, iscălite și cu inițialele I. Ch. și ich. ori cu pseudonimul Mefisto –, de amintiri – *Prin vama cucului* –, de tablete lirice – *Rustica*, *Vino*, *Mi-e sete*, *Leana*, *Rupe lanțul* –, de proză sub formă epistolară – *Scrisori. Către Adrian* –, de texte satirice – *Divănire* –, etc., semnate cu numele real sau cu pseudonimele Fidelio, F-o sau Oiledif), Enea Hodoș (proză și recenzii), G. Bogdan-Duică (Despre „Țiganiada” lui Ion Budai Deleanu, 1901), Iosif Blaga (articole tratând chestiuni de estetică), I.

Manliu (*Povestea privighetorii*, 1900), Maria Baiulescu (*Carnevalul*, 1897), Maria Cunțan, Maria Cioban, Elena din Ardeal, Al. Munteanu al lui Vasile, Iosif Stanca, Nicolae Ștefu (care iscălește Nicu Stejărel) ș.a.

În numărul „poporal” precumpănesc republicările din presa de peste Carpați. Se reproduc astfel poezii și scrieri în proză (*Pagini din istoria României* și *Povestea unei coroane de oțel*) ale lui Coșbuc, poezii de St. O. Iosif, proze și conferințe ale lui Delavrancea (*Stăpânea odată... Doina*), povești de Ion Creangă. Ne-lipsit din vreun număr este folclorul românesc (doine, balade, legende, basme și snoave).

Profitând de poziția specială a ziarului, se dau și mai târziu (când începe să se aplice legea proprietății intelectuale) introducerea la *Istoria literaturii române vechi* a lui N. Iorga, articolele *Un călător bănățean în Rusia*, *Ștefan cel Mare și poporul românesc*, *Un roman de Eminescu*, *Romanul istoric și d. Slavici*, semnate tot de N. Iorga, discursul lui D. Onciul ținut la mormântul lui Ștefan cel Mare în 1904, *Primăvara literară* de S. Mehedinți (1905), *Poetul Octavian Goga* de E. Lovinescu, *Despre revoluție în Rusia*. *Egoism și bestialitate* și *Țăranul în literatură* de C. Dobrogeanu-Gherea, *Imperiul Habsburgilor și politica românilor* și *Contele L.N. Tolstoi* (1908) de C. Stere etc.

În octombrie 1898 lui Octavian Goga, acum iscăbind Octavian din Rășinari, i se publică un fel de poem în proză, *În taina serei (după Schopenhauer)*, iar în decembrie 1903, sub pseudonimul Nic. Otavă, povestirea *La podmol*. Ulterior, desigur cu acordul scriitorului, i se republică mai tot ce dă la iveală în „Lucafărul” ori în alte reviste.

Tot acum își reia colaborarea literară și Ioan Slavici cu amintirile *Serbarea de la Putna* (nr. 103–123/1904), urmate de romanele *Corbei* (1906–1907) și *Din valurile vieții* (nr. 277–289/1908), de nuvelele *Anghel*, nr. 116/1906, *Spiru Călin*, nr. 222–236/1908, *Precupețul*, nr. 94–98/1908, *O aventură galantă*, nr. 285 /1908, de povestea *Limir-Împărat*, nr. 241–258/1907 etc.

În 1904 în rândul colaboratorilor intră Emil Isac, ale cărui versuri sunt găzduite și în anii următori, chiar atunci când ia răspicat poziție împotriva „tradiționalismului anacronic” al tovarășilor săi ardeleni, apoi Zaharia Bârsan (*Al treilea turneu de teatru* sau proze iscălite Fortunio). Anul următor vine Romulus Cioflec cu poezii, povestiri și traduceri, iar în 1906 Dionisie Stoica cu fragmente din teza de doctorat ce se ocupa de opera lui Vlahuță, apoi cu note și comentarii, și

după 1906 expunerea *in extenso* a intervențiilor deputaților români în Parlamentul de la Budapesta.

Interesul cititorilor este captat de asemenea de corespondențele regulate din Budapesta ori din Viena, din București, acestea din urmă semnate adesea Coresp., sub care se ascund Ilarie Chendi și alți gazetari, și mai târziu, din Iași, datorate unui Corneliu Carp (pseudonim probabil al lui Spiridon Carpus, colaborator al „Neamului românesc”), ori din Sarai-evo (având ca expeditori pe Th. Filipescu și pe Isidor Ieșan, care se ocupă de tot sudul Dunării). Profesionalism relevă apoi „scrisorile” din Roma, iscălite de medicul Pompiliu Robescu și de un I.Th. Alian (poate, tot precedentul), între ele și cinci convorbiri cu filoromânul Bjørnstjerne Bjørnson, și cele din Paris, aparținând lui Radu Baltag, ce semnează Adrian Corbul, Tristan sau C.R.B. [Claude Rodolphe Bernhaut].

În secțiunea cultural-literară a ziarului, multă vreme preponderență au traduceri ce alimentează „foița” (foiletonul) ziarului, între care multe fără pretenții, în genul specific acestui spațiu (*Veneția în sclavie* de George Sand, 1897, romanele *Police verso* de Alexeievits Lugovoi, 1897, *Sonia. Din viața nihilistilor*, 1898, *Ramura de liliac* de Ouida, 1901, *Cleopatra* de Haggard Rider, 1901–1902, *Cântecul lebedei* de Georges Ohnet, 1903, *Mustangerul negru* de Mayne Reid și F. Whittacker, 1905, *Inima* [Cuore] de Edmondo de Amicis etc.).

Altele sunt circumscrise literaturii de valoare, având ca autori pe E. A. Poe (*Inima trădătoare*, *Crima din strada Morgii*), Grillparzer (piesa în versuri *Hero și Leandru*), H. Sudermann, Ugo Foscolo (*Ultimele scrisori ale lui Jacopo Ortis*, 1899), D'Annunzio, Vladimir Korolenko (*Din jurnalul unui călător siberian*, 1900), Henrik Ibsen, Guy de Maupassant, Émile Zola, Henrik Sienkiewicz, Alphonse Daudet, Hans Christian Andersen, François Coppée, Anatole France, Massimo Bontempelli, Lev Tolstoi (*Romanul căsătoriei*, *Război și pace*), Feodor M. Dostoievski ș.a. Traducătorii cei mai harnici sunt Lucreția Russu-Șirianu, Eugenia Pinciu, bucovineanul Constantin Berariu, Pompiliu Robescu, Adrian Corbul (Tristan) ș.a.

Tot în spațiul „foiței”, dar și sub genericul „Partea literară” sunt foarte frecvente reproducerea din presa din Regat: poezii și proze din V. Alecsandri, D. Bolidinteanu, M. Eminescu, I.L. Caragiale, A. Vlahuță, dar și din scriitorii noii generații: Duiliu Zamfirescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Jean Bart, M. Sadoveanu, C.

[illegible]

indeosebi Horia Petra-Petrescu, a cărui prestație va fi vreme de câțiva ani substanțială și foarte variată, de la note de drum în spațiul germanofon (*Viena, Pe câmpul de luptă* [Leipzig], *Dresda, O universitate populară germană*), la traduceri (din Georges Courteline, Guy de Maupassant, Henri Christian, H. Lavédan, Anton Cehov ș.a.), la cronici literare (*Un poet al sufletelor caste: I. Al. Brătescu-Voinești*) și artistice (spectacole de teatru și operă, volume conținând piese de teatru), la corespondențe politice (*Alegerile din Germania*), la proze (*Un tovarăș de drum, Părintele Toma, Din primăvara vieții, Masca roșie, Aduceri-aminte, „Vericul”, La învățătură în oraș* etc.), scenete (*Garde-dama*) și chiar poezii (*Unei artiste dramatice*), multe iscălite și cu pseudonimul Ilie Marin.

În 1907 sunt de notat numele lui Gh. Stoica (îndeobște autor de proze și, când devine redactor al ziarului, de interviuri și articole politice) și al lui I.U. Soricu (cu pseudonimul Theodor Miron), sub versuri, proze scurte, scrisori din București și traduceri. Ceva mai târziu își fac apariția ardenii A. Cotruș, Al. Ciura, Ion Agârbiceanu, I. Lupaș, Sextil Pușcariu cu serialul *Din carnetul unui filolog* și „regățenii” Vasile Pârvan (Cărți de istorie pe înțelesul tuturor, *Res Polonicae*, 1907), Gh. D. Mugur (*Convorbiri de luni*), G. Topîrceanu (o corespondență particulară, în ianuarie 1907), G. Tutoveanu, Victor Eftimiu, C.A. Giulescu, Vasile Pop.

Pe fondul succeselor înregistrate, ziarul este pus în 1906 pe baze noi, devenind o întreprindere „în comandită” (pe acțiuni). „Comanditarii” sunt N. Oncu, Sava Raicu (subdirector al Băncii Victoria) și Roman Ciorogariu, alături de care figurau, cu drepturi mai puține, redactorii Ioan Russu-Șirianu și Sever Bocu și contabilul George Nichin („reprezentant extern”), acesta menționat nominal încă de la sfârșitul lui 1903 ca editor-proprietar (răspunzător și el în fața justiției maghiare pentru ce se tipărea în ziar), apoi sub forma „Institut tipografic Nichin și cons.” Soluția nu era menită să-i asigure lui Oncu o proprietate netulburată, ci mai curând să evite cele întâmplate cu „Tribuna” sibiană. Formula va fi în prima fază foarte bună, astfel încât nivelul la care ajunge publicația permite ca în martie 1909 să se porceadă la construirea unui „palat” al ei, ce va adăposti redacția, o tipografie nouă, locuința directorului și o librărie, „palat” inaugurat la 14 noiembrie printr-o sărbătoare cu numeroși participanți din toată Transilvania și din Regat. Documentul îngropat la temelie are semnat și de redactorii Rus-

su-Şirianu, Sever Bocu, Gh.
Popp, Ion Montani, C. Bucşan
şi C. Savu.

Moartea lui Russu-Şirianu, survenită o lună mai târziu, face ca Sever Bocu să preia conducerea, în timp ce funcţia de redactor responsabil va fi încredinţată unor tineri (Ioan I. Iova, Constantin Savu, Iuliu Giurgiu, viitorul Jul. Giurgea), dispuşi să-şi asume posibilele pedepse cu închisoarea.

În martie 1910 debutează aici liceanul Lucian Blaga cu poezia *Pe țarm...*, semnată L. B. – Brașov.

Euforia provocată de succese ține însă foarte puțin. Faptul că roadele activismului sunt, la a doua probă (alegerile parlamentare din 1910), mai puțin îmbucurătoare (fiind aleși cinci deputați români în Parlament față de cincispreze-

ce în 1906), apoi ofensiva guvernului de la Budapesta întru maghiarizarea „naționalităților”, ofensivă având ca rezultat și ceea ce s-a numit „trădarea” mitropolitului Vasile Mangra, urmat de Ioan Slavici și de alții, pun mai acut chestiunea reorganizării Partidului Național Român, a „primeririi” lui.

Mentținându-se pe linia fixată la apariție și reafirmată ulterior de mai multe ori, ziarul își deschide coloanele noii generații, așa-numiților „tine-

rii oțeliți”, dându-le posibilitatea să-și afirme aspirațiile și dezideratele. În acest sens, către mijlocul anului 1910 și-l face colaborator asiduu pe Octavian Goga, consacrat ca ziarist și om politic la revistele pe care le condusese în colaborare sau singur („Luceafărul”, „Țara noastră”). În jurul poetului, ce se bucură și de sprijinul lui Nicolae Ivan, vicepreședinte al comitetului național al Partidului Național Român, se strâng repede mai vechiul „tribunist” Ilarie Chendi, apoi Gh. Popp, Oct. C. Tăslăuanu, Sextil Pușcariu, Onisifor Ghibu, Ioan Lupăș, Ion Agârbiceanu, Eugen Goga, C. Bucșan ș.a. Sunt găzduite astfel numeroase articole ale lui Goga (*A murit un om: Ioan Slavici, Treuga Dei*, nr. 65/1911, *Vrem o credință*, nr. 81/1911, *Ce e „Tribuna” zilelor noastre*, nr. 108–116/1911, *Crimă și pedeapsă*, nr. 189/1911, *Părinți și fii*, 220/1911, *Îndemnuri noi*, nr. 245/1911, *Pro domo*, nr. 257/1911, *În ploaia de săgeți*, nr. 273/1911, *Advocatul român și demagogul român*, nr. 279/1911, *Judecățile unui om mai în vârstă și lămuririle unui „băiat tânăr”*, nr. 281/1911, *Tabu, Un atentat*, nr. 284/1911 etc.), cele mai multe reunite de îndată în volumul *Însemnările unui trecător. Crâmpie din zbuciumările de la noi și în broșura Ce e „Tribuna” zilelor noastre*.

Lupta de idei (necesitatea prămirerii, rostul și marginile criticii și ale disciplinei de partid, rolul scriitorului în politică etc.) este însă abandonată, în special de oponentii săi. Astfel comitetul național al Partidului Național Român va înființa în primă, în ianuarie 1911, un „organ” al său, intitulat „Românul”, tot la Arad, pus sub conducerea lui Vasile Goldiș. Polemica dintre cele două ziare va deveni tot mai acerbă, în furia ei lansându-se nu doar atacuri la persoană și insulte, ci și acuzații de trădare, de pactizare cu dușmanul. Cei mai furibunzi dușmani ai „tinerilor oțeliți” se arată Aurel C. Popovici și medicul deputat Alexandru Vaida Voevod, autor al broșurii *Mangra, Tisza și „Tribuna”* și al articolului *Câteva dintre numeroasele „licențe poetice” comise de d. Oct. Goga în activitatea sa politică* (24, 29 și 30 decembrie 1911). Disputele vor lua amploare, antrenând mai toate periodicele politice ardelene, precum și o seamă de cotidieni din Regat. La provocarea adversarilor, care angajează ca redactori pe Romulus Cioflec și pe Horia

Petra-Petrescu și obțin articole de la I.L. Caragiale și A.D. Xenopol, gruparea „tribunistă” răspunde prin atragerea altor numeroși colaboratori – Emil Gârleanu, Al. Cazaban, Virgil Caraivan, D.N. Ciotori, Radu S. Dragnea, Vasile Stoica, G. Rotică, M. Săulescu, Vasile Savel, C. Șaban Făgețel, Teodor Murășan, P. Pădure, Iuliu Enescu – și prin organizarea unei șezători a Societății Scriitorilor Români la Arad în 17–18 aprilie 1911, la care participă D. Anghel, Emil Gârleanu, Cincinat Pavelescu, Corneliu Moldovanu, D. Nanu, Caton Theodorian, A. de Herz, Victor Eftimiu și Al. T. Stamatiad. Majoritatea lor colaborea de câta timp la ziarul arădean, toți vor iscăli în continuare în paginile lui.

Cu toate că personalități marcante, precum N. Iorga sau C. Rădulescu-Motru, se pronunță decis în favoarea tinerilor din jurul lui Octavian Goga, în presa din Regat câștigă teren sprijinul acordat „Românului” (îndeosebi datorită intervențiilor lui Aurel C. Popovici) și cercurile politice, atât conservatoare, cât și liberale, pentru a face să înceteze polemica atât de dăunătoare intereselor naționale, trec de partea comitetului național al Partidului Național Român în disputa sa cu „tinerii oțeliți”, în condițiile în care se prefigurau evenimente politice de maximă importanță în Europa. Sarcina unei medieri și-a asumat-o C. Stere, director al revistei „Viața românească”, membru de vază al Partidului Național Liberal aflat la guvernare. În urma mai multor ședințe ținute la Budapesta cu tabelele adverse, el a redactat un amplu raport în care s-a străduit să demonstreze că Octavian Goga nu a trădat cauza, nu a pactizat cu dușmanul, dar și că deputatul Vaida Voevod, aducându-i aceste acuzații, a fost de bună credință. În consecință, a declarat „închis incidentul”, lucru la care au subscriis cei doi împiricinați.

În continuare, C. Stere a mediat și conflictul dintre „tinerii oțeliți” și comitetul național al partidului. Cei dintâi au sfârșit prin a se angaja să respecte disciplina de partid, în timp ce comitetul național a admis reintrarea în sânul său a demisionaților N. Oncu, Nicolae Ivan, Octavian Goga și P. Givulescu și cooptarea lui Roman Ciorogariu. O condiție a fost și „fuzionarea” ziarelor „Românul” și „Tribuna”, sub titlul celui dintâi. Decizia a fost impusă de C. Stere într-o ședință ținută la Arad, la care n-a luat parte Octavian Goga, aflat în închisoarea de la Vác. De altfel, cum îi scria soției sale atunci, nici nu s-ar fi putut opune, un șir de „fatalități” stând împotriva.

Așa-zisa fuzionare ascundea în fapt încetarea apariției ziarului înființat în 1897 și preluarea averii sale de către comitetul național al Partidului Național Român. („Palatul” și sediul săptămânalului „Tribuna poporului”, tipografia și librăria au și fost vândute peste doar câteva luni. A fost recuperată de asemenea cauciucul depusă pentru „Tribuna” și „Foia poporului.”) Unii dintre redactori au primit „retribuții onorifice”, câțiva urmau să fie angajați în redacția „Românului”. Coloanele acestuia au fost deschise o vreme celor ce scriseseră la jurnalul concurent, în frunte cu Goga. Majoritatea lor, în condițiile în care se prefigura izbucnirea războiului mondial, va trece însă munții în Regat. Acolo, ei vor scoate în 1916 „cea de-a treia «Tribună»”, revista ce va pleda cu înflăcărare pentru intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, singura soluție pentru a netezi calea către unirea Transilvaniei cu patria mamă.

[illegible]

Civilizația... la zi

Ar putea să pară nepotrivit ca într-un asemenea moment de criză să vorbești despre evoluții culturale, despre civilizări... Chiar dacă unii ar putea spune că... n-are importanță, că viața merge oricum mai departe... - iar cultura (arta, literatura), ar mai spune aceștia, nu trebuie să sufere de pe urma dramei în desfășurare; în plus, ar putea adăuga aceiași, războiul acesta nici nu ne privește direct; și, la urma urmei, mai sănătos e să ne vedem de treburile noastre... În ce mă privește sînt convins că, dimpotrivă, actele sîngeroase care au loc în acest moment în vecinătatea noastră impun astfel de discuții, devenite mai mult decît necesare.

*

Am încercat să arăt dificultățile care apar în procesele de aculturație. E vorba de transformări complexe, presupunînd o adecvată construcție teoretică - dar bunul simț comun le percepe fără prea multe nuanțări. O spusă în circulație în marele public susține că dacă dai deoparte pojghița de civilizație de pe (și urmează indicarea reprezentantului unei anumite națiuni) dai, sub această suprafață, de omul caverelor...

*

Procesul civilizării depinde în mare parte de contextul în care se realizează. O anumită ordine a lucrurilor, o anumită stabilitate în Europa occidentală a asigurat momentele în care lumea s-a civilizat și a fixat, etapă după etapă, acele obiceiuri... (Norbert Elias) care s-au generalizat... și au funcționat ulterior chiar în condiții mai puțin favorabile. Ceea ce numim civilizație a declanșat adoptări, împrumuturi, contaminări din partea unor grupuri de oameni aflați în alte stadii de evoluție socială. În afara Europei oamenii trăiau în alte tipuri de... civilizații... Nu pot fi ignorate, ele există. Culturi africane, polineziene, asiatice... Moduri de existență socială neeuropene. Sau pre-europene. Multe din acestea au adoptat, în ultimul secol, modelul european. Combinarea elementului inițial cu modelul european a condus la stabilirea unei imagini universale a conviețuirii între diversele tipuri de cultură. Începînd cu Renașterea/Umanismul și culminînd cu Iluminismul a apărut ideea omului universal, care a făcut posibilă această imagine globală. Asta neînsemnînd că elementele inițiale, ale culturilor trăind exclusiv în limitele lor ar fi dispărut. Acestea apar la suprafață în pofida oricăror aparențe de similaritate, se fac simțite și uneori se dovedesc mai puternice decît ceea ce a fost împrumutat și prezentat ca ultimă costumație. Procesul civilizării devine universal - elementele particulare tind să izoleze.

*

În timp apar confruntări între un fond străvechi, care are prea puține în comun cu civilizația de tip modern european și ceea ce a fost imitat din aceasta din urmă. Urmările hibridărilor nereușite sînt evidente și prezintă elemente antagoniste. Dar „întoarcerile” - inevitabil incomplete și false - la cultura inițială se fac în termenii civilizației europene. Culturile anterioare civilizării au existat pur și simplu - pînă la contactul cu civilizația. Un proces bine cunoscut e acela conform căruia atunci cînd se întîlnesc două culturi cultura superioară se impune întotdeauna. Nu este vorba de o comparație, de o evaluare în urma căreia să apară opțiunea pentru cultura superioară - aceasta se impune pur și simplu. Acest gen al comparației, cultură evoluată vs. cultură primitivă e propriu civilizației europene. Barbari erau numiți de romani toți cei care nu erau integrați în civilizația latină. Confruntările (după modelul noi, romanii - și ceilalți, barbarii) au apărut în vremurile moderne, cînd încep să bîntuie molimele autohtonismului. Ele merg mîna în mîna cu ideologiile

naționaliste - care sînt o creație tîrzie, sec. 18, 19. Naționaliștii caută să impună ideea că un alt model cultural trebuie neapărat opus modelului universal; că modelul promovat de ei e neapărat superior civilizației... Ca o revanșă împotriva procesului firesc care avusese loc anterior, modernizării.

*

În procesul divizărilor naționaliste se renunță la valorile universale. Adevărul, binele, frumosul devin negociabile în limitele granițelor. Acesta este adevărul meu, nu mă interesează adevărul celorlalți. Adevărul meu național e superior oricărui altora și trebuie să devină universal. Două măceluri mondiale și-au avut originea în această doctrină.

*

O dată cu divizarea adevărului au început naționalismele de tot soiul și au început să fie comise tot soiul de lucruri scuzabile. Sigur, ideile iluministe privind adevărul, dreptatea, frumosul, rațiunea care ar fi universale deranjează pe cei care vor să pună la cale lumea după voia lor, producătorii de samavolnicii. Era inevitabil ca Dughin, filosoful profunzimilor putiniste să vorbească despre un adevăr al rușilor. Și numai al lor. Care n-are nimic în comun cu cel al lumii așa-zis civilizate. Iar de aici, în virtutea aceluia adevăr totul este scuzabil. Poți comite orice și poți proclama că este opusul a ceea ce se vede. Doar ai adevărul tău. Poți face crime și le proclami acte de binefacere; atacuri asupra copiilor și le declari exerciții de... educație; desparți familii, le arunci fiii și bărbații în război, unde vor muri, le transformi casele în moloz; orașe întregi devin ruine, nu mai rămîne piatră peste piatră în marșul tău spre civilizație. Civilizația ta, evident. Tai sursele de aprovizionare cu alimente... șamd. Și spui că astfel clădești viitorul luminos. Ăsta e, nu-i așa?, adevărul tău... După toate asemenea fapte nu urmează decît să proclami că „adevărul tău” este „adevărul universal”. Și toată lumea trebuie să-l accepte. Altfel...

*

O filosofie de piață, de bodegă apare din argumentele celor care strîmbă din nas în legătură cu ajutorul acordat ucrainenilor. Da, dar s-au purtat nu știu cum cu românii, au făcut nu știu ce... Mai stau și pe pămîn-

turi românești șamd - lucruri cunoscute, le întîlnești frecvent pe Facebook. E exact cum ai vedea că un vecin e încolțit de bandiți, e strîns de gît și în loc să-l ajuți stai deoparte, privești chiorș la ce se întîmplă și spui... da, dar nu mi-a dat înapoi 25 de lei... Problemele privind situația românilor în statele vecine nu trebuie neglijate, sînt lucruri de care, în condiții normale trebuie să se ocupe președintele țării și guvernele - care au și cîte un ministru care tocmai de așa ceva ar trebui să se intereseze dacă n-ar fi simpli clienți de partid. Situațiile flagrante de persecuții trebuie prezentate cu dovezi (nu zvonuri sau falsuri, cum fac unii pentru a declanșa războaie) instanțelor internaționale și trebuie urmărită cu insistență rezolvarea lor. Nimeni nu spune că sînt lucruri de neglijat. Dar ceea ce se întîmplă astăzi în Ucraina e cu totul altceva. Dacă nu se ia atitudine fermă, chiar

dureroasă, înseamnă să fii de acord ca mîine un vecin... binevoitor să-ți încalce granițele și nimeni să nu spună nimic. Înseamnă să se întoarcă lumea la vremurile medievale cînd unul care are în subordinea lui mai mulți ciomăgari să dea în cap celorlalți, să le acapareze bunurile, să le încalce drepturile, să le distrugă casele, să-i alunge în bejenie. Ordinea mondială de astăzi ar trebui să convingă lumea că așa ceva nu mai este posibil. Dar *patrihoții* gînditori de bodegă nu-și fac probleme. Și sub unii și sub alții vor gîndi etern doar la... mie ce-mi iese de aici... Și vor clama interesele naționale...

*

Dar impunerea adevărului tău ca adevăr universal poate împinge lumea pe marginea prăpastiei. Perioada anterioară apocalipsei poate fi numită era pre-atomică (perioada între prima lovitură nucleară lansată împotriva unor adversari - Hiroșima -, urmată de o perioadă de control a armamentului nuclear, pînă în momentul în care se va declanșa un război apocaliptic) se apropie de sfîrșit. Ceea ce se întîmplă acum în Ucraina arată că un astfel de moment se apropie. Nu știm exact cînd se va produce, dar riscul este maxim. Omenirea se află într-un moment de mare cumpănă. Rusia, o putere nucleară, încearcă să impună lumii „adevărul” ei. În războiul provocat fără nici o justificare în Ucraina se vede lipsa oricăror scrupule în ce privește viața oamenilor - bunul cel mai de preț pentru civilizațiile cărora Rusia li se opune. În Ucraina oameni sînt uciși cu sutele, cu miile. Dacă războiul continuă, cu sutele de mii, cu milioanele. Lupta de gherilă în orașe va distruge tot... Sînt omorîți civili, sînt atacate spitale, se pulverizează nonșalant precauțiile din preajma centralelor nucleare. În aceeași măsură se vede disprețul față de viața propriilor soldați. Nu au nici o problemă în privința numărului celor morți. Singurul lucru care îi interesează e să-și realizeze, prin acțiune militară, planurile. Se vede ușor că pentru atacatori viața omului nu are mare valoare. Și poziția e, se pare, și aceea a unei întregi națiuni.

Un procent uriaș din populație este de partea războiului, a morții. Reacția lumii „civilizate” li se pare celor care nu înțeleg că se joacă soarta planetei exagerată... N-a mai existat o confruntare cu atîtea implicații (economice, tehnologice, comunicaționale), iar sfîrșitul nu se întrevide. Este ușor de înțeles că o populație care este de acord cu atrocitățile trăiește în altă lume decît noi. Apare ceea ce era greu de imaginat în urmă cu aproape un secol - faptul că nu poate exista o legătură esențială între lumea lor și lumea noastră. Nu uităm, fără îndoială, că un procent din cei rămași la mentalitatea la care se ajunsese după spălarea creierelor de către Ceaușescu aplaudă voioși atacul nejustificat. Nici între noi și concetățenii noștri rămași în această stare nu poate exista vreo comunicare.

Aspirație